QUEST

Literary Magazine

QUEST
Časopis za književnost, umjetnost I kulturu
Literatury Magazine

Izdavač
Upis Lit Era

Glavni urednik Editor -in-chief
Slobodan Vukanović

Redakcija
Mr Nela Savković Vukčević, Borislav Jovanović,
Aleksandar Radoman, mr Marijana Terić,
Miraš Martinović,
Rodolfo Hasler (Cuba),
Mircea Dan Duta (Romania),
Aleksej Čarota (Bjelorusija)
dr Jakov Sabljić (Hrvatska),
Mirsad Bećirbašić (BH)
Jean Portante (Luxemburg)

Adresa
Andrije Paltašića 52
81000 Podgorica
Crna Gora (Montenegro)
E mail: casopis.quest@gmail.com
Telefon ++382 67 422 540
++382 20 650 613

Dizajn naslovne strane
Valentina Vukanović

Časopis je registrovan kod Ministarstva kulture pod rednim brojem 678

ISSN 1800-8593= Quest (Podgorica)
COBISS,CG-ID 17556722

SADRŽAJ

TEME

Borislav Jovanović: Monument nacionalnog opstojanja.....7

Miraš Martinović: Poezija postajanja i postojanja.....11

GOSTI QUESTA

Eugeniuš Kasjanovič 25

Rodolfo Hasler.....28

Mircea Dan Duta.....33

Vojceh Zasada.....36

PROZA, POEZIJA

Aleksandar B. Laković: Dvije priče.....41

Fehim Kajević: Sedam pjesama.....48

Marinko Pavićević : Cetinjska balada.....56

Žarko Mališić : Drvo koje plače.....59

Svetlana Čabarkapa: Tri priče.....61

Marko Vujović : Četiri pjesme.....68

Vladimir Pantović : Nedjelja postaje problem.....69

Tanja Sekulić: Gott ist tot.....72

Snežana Dakić Tomović: Kapi života.....77

Marisstella Octek : Pan, Vodič Sjevera i Silva, Čarobnica Juga..81

NOVIJA CRNOGORSKA POEZIJA

Vanda Babić.....87

Adrijan Vuksanović.....88

Tamara Simović.....89

Maja Grgurović.....90

Rebeka Čilović.....92

Damjan Pejanović.....93

FANTASTIKA

Ilija Bakić : Dvije priče.....97

Borislav Cimeša: Četiri priče.....106

ESEJI, PRIKAZI

Dr Sofija Kalezić: Doprinos povjestima crnogorske i hrvatske književnosti.....111

Dr Olga Vojičić Komatina : Povratak kući kao povratak duši..119

Borislav Jovanović : Autodramska pripovjest.....122

Mr Marijana Terić: Prije objave.....125

Dr Sofija Kalezić: Bajke o Puhu Đorđu Žarka Vučinića.....130

KULTURNA BAŠTINA

Zbornik Krsta Mazarovića.....137

Zbornik Nikole Mazarovića.....140

Zadnja korica: Rodolfo Hasler, Mircea Dan Duta

TEME

MONUMET NACIONALNOG OPSTAJANJA

- Kako čitati i predavati autora "Gorskog vijenca" danas -

S protokom vremena i svega što se za ovih 170 godina dešavalo sa njim, sa Crnom Gorom i Crnogorcima, *Gorski vijenac,* se mora sve više vraćati među Crnogorce. Biti u njima kao istorijska, etička, etnička i nacionalna vertikala, kao crnogorski, i ne samo crnogorski univerzum. Bez romantike i bez mitomanske, *prepjevane i oktroisne,* recepcije. Bez tumača koji ovo Njegoševo djelo izmiještaju tamo đe mu nije mjesto. Koji ga otuđuju i potuđuju, minirajući njegovo porijeklo iz temelja.

Ništa Crnogorcima ne može donijeti unutrašnje, ozarenje, individualnu i kolektivnu katarzu uzdignutost, kao što to može *Gorski vijenac.* On je njihov svojevrsni poredak, vrijeme nestajanja i postojanja. Njihova jasnoća o sebi samim ukoliko to hoće ili odustanu o toga u ime straha od samih sebe. Ukoliko, zapravo, hoće da budu svoja, sopstvena, *izvisikra* kako bi uvijek sinuli na svom istorijskom mjestu postojanja.

Nije zato čudo da se ova Njegoševa knjiga, njegova deseteračka konciznost preuzima i pamti tako lako - kao maternji jezik. Kao urođena lektira. Riječ je o modalitetu ili monumentu nacionalnog postojanja, čije je čitanje i tumačenje u Njegoševom duhu, uslov opstajanja crnogorskog bića. Njegoševa filozofija istorije zajedno sa njenom poetskom energijom je mnogo dublja od onih interpretatora kojim je Vladika Rade, onakvim kakvim jeste, uvijek i iznova smetao. Ideja čovjeka i ideja Crne Gore i njene sudbine je ono nad čim je Njegoš nadnešen svojom pjesničkom i vladarskom mišlju.

KONZISTENTNOST I RECENTNOST

Od kad se šezdesetih godina prošloga vijeka pojavila u objavi francuskog strukturaliste i filozofa Rolana Barta književna - teorijska postavka o *smrti autora,* odnosno, o čitaocu kao nekom ko preuzima i drži u rukama skoro sve konce književnog djela, a iz čega se rodila i sintagma o *novom čitanju* klnjiževnog djela, bio sam blagi skeptik ali i pobornik ove redukcije klasičnog pristupa književnom tekstu koji recepciju moderne literature postavlja na potpuno novim osnovama. Riječ je, svakako, prelasku na ekovski *otvornu poetiku* kao *spiritus movensu p*ostmodernog duha što je adekvatno strukturi teksta ove epohe.

U kontekstu tih autorsko- čitalačkih strategija pitanje je kako čitati Njegoša, sada i ovđe. Kako ga, zapravo, tumačiti, kao velikog pisca i mislioca u kontekstu ovog takođe burnog vrenmena? Kako crnogorskog, tako i svekolikog. Dakle, Njegoša u sopstvenoj savremenosti i iskustvu koje ono sa sobom nosi a u odnosu na vrijeme od prije skoro dvije stotine godina kada je nastajao *Gorski vijenac*. Što djelu oduzimati, a što dodavati. Koje su alternative?Je li to neki novi autor u odnosu na prvobitnog, nova enigma, nov izazov? Jeste, svakako: jer hermeneutici književnog djela nikad kraja. Izvjesno je, međutim, da ni nekadašnjeg niti sadašnjeg čitanja *Gorska vijenac* ne može biti bez potpunog učitavanja i dominacije njegove embrionalne, poetska i semantička anticipacija. Taj Njegošev vidokrug mora ostajati primarna, kao vertikala koja ima istovremeno i konzistentnost i recentnost. To ne znači kanonski pristup *Gorskom vijencu* već proširivanje, aktueliziranje, kompletiranje misli o Njegošu s neizostavnim pridržavanjem matičnih tokova ovog djela u svim njegovim slojevima. To je Njegoš u neprestanom potvrđivanju i nastajanju. Samo time će njegošoogija dobijati na svom značaju, a Njegoš na svojoj utemeljenosti koliko u crnogorskoj golgoti, toliko i u poetskom univerzumu. Dalje, to znači ne preseljavati Njegoša iz svog vremena u naše i tumačiti ga po nekom novom viđenju - često i dnevno - politčkom i palančkom - ili prije svega poštovati inicijalne premise samog autora i njegovu stvaralačku idejnost, poetičnost, filozofičnost i, konačno, potrebu za pisanjem tog i i takvog djela i onog što je u *Gorskom vijencu* ugrađeno kao duh i biće autora; kao misao koja prožima čovjeka i svijet, istorijsko i vanpovijesno vrijeme. Jer Njegoš je koliko svojevremen toliko i svevremen. I nije živio u vremenu zaštite prirode od čovjeka već u vremenu krvavog očuvanja i zaštite države i slobode svog naroda.Zaštite koliko od spoljnih toliko i domaćih opasnosti.

ANTINJEGOŠEVSKE ZLOUPOTREBE

Čini mi se, zapravo, da je velike pisce, dakle, pisce koji čine kontinent evropske i svjetske literature, neophodno čitatai bez nekog novog, radikalnog fokusa, već novo čitanje treba ostvariti u kontinuitetu sa onim što bi se uslovno nazvalo i bilo analogno toj novovremenoj sintagmi, odnosno, kontekstu koji podrazumijeva *staro čitanje*.

Univerzalnost jednog djela je neiscrpno za sve vrste čitanja, ali ne i falsifikovanja i podešavnaja nekoj ideološkoj ili paraideološkoj zloupotrebi. Zašto? Zato što svako književno i umjetničko djelo ako je univerzalno samim tim je spremno za svaku novu epohu i asimilarnju svega dolazećeg imajući svoju etičku i estetsku konstantu. Svaki ostali pristup u “naknadnom” čitanju – kakav goď ono povod imalo - je stvar senzibiliteta, nijansi, erudicije, odnosno, otkrivanja univerzalnog u već univerzalnom. Njegovo potvrđivanje sa neprolaznošću njegovih aksioloških oporuka i, naravno, s dopunjavanjem recentnim kritičko – teorijskim impulsima. Vremenska distance u literturi nije isto što je i vremens-

ka distance u istoriji.Univerzalnost je uvijek okvir u kojem jedno djelo egzistira ili nestaje. Njegova sveopštost, sveljudskost, sudbonosje čovjeka ili jednog naroda su jedina odbrana od svakog percipiranja koje književno djelo već valorizovano hoće da revalorizuje na utilitaristički i inferioran način. Dakle, samo je univerzalnost, jednog stvaralačkog čina, jedne vizije čovjeka pod kapom nebeskom, njegova trajnost u vremenu i prostoru, na bilo kom jeziku stvarano.

O *Gorskom vijencu* je napisano preko 35.ooo bibliografskih jedinica što je vjerovatno jedinstven slučaj u književnosti uopšte. Nikad nije bilo lako vojevati sa Njegoševom mišlju ali jeste veliko duhovno, intelektualno, estetsko, etičko, enciklopedijsko, nacionalno, patriotsko i kosmopolitsko zadovoljstvo. I što je najbitnije Njegoša ne može čitati baš svako i on je daleko od onog što se zove pojednostavljenje, simplifikacija, guslarenje i zloupotreba. Glavno je znati i pamtiti, i čitati ga - i sada i ranije i u buduće - da je Crna Gora tamo đe je Njegoš, a Njegoš đe je Crna Gora.

Kako stara tako i nova Crna Gora jer su jedna bez druge nezamislive. Nigđe više nema Crne Gore i Crnogoraca, njihovog izvornog nacionalnog bića i fundamentalnih prepoznatljivosti koliko u ovom Njegoševom djelu. Samo se Crnogorci već na prvi pogled mogu prepoznati u ovom spjevu. Često je to toliko jako da izgleda kao das u sa ovom knjigom rođeni. Najneposrednije osjećaju svoju istorijsku, sudbinsku i etičku kolijevku.Crnu Goru je održalo čojstvo i junaštvo čijih primjera je krcat *Gorski vijenac.* Njegoš ima dva testamenta: onaj predsmrtni, oficijelni, kojeg je napisao 1850.godine u kojem tri puta spominje svoj crnogorski narod i *Gorski vijenac* iz 1847. kao testament svih crnogorskih testamenata. Testament u kom je Njegoš ugradio crnogorski nacionalni identitet; svoju borbu neprestanu, i do visina uzdigao nacionalni, etički, humanistički i slobodarski imperativ.

KUKAVNI I VITEŠKI CRNOGORSKI NAROD

Dakle, danas čitati i predavati, interpretirati *Gorski vijenac* ne može biti njegovo oktroisanje, flasifikovanje, genocidiranje i, pogotovo, ne ugrađivanje njegove idejnosti i duhovnosti u hegemonističke, velikomitomanske, vjersko – fundamentalističke i druge nacio-ideologije. Njegoš je očajavao zbog svake mogućnosti bratoubilačkog rata kako u svom tako i u svim narednim vremenima. Najviše ga je pogađao čin izdaje Crne Gore i olako pribjegavanje drugom vaganu, radi zamjene svog siromašnog sa nekim tuđim ali raskošnim. Plahih i lakomijeh Crnogoraca je bilo uvijek kao što ih ima i danas. Zato je Njegoš na početku svoje kletve u *Gorskom vijencu* poslao vječitu opomenu: *U pamet se dobro Crnogorci…* kao i njegovu životopisnu a i našu jadikovku: *Zemlja mala od svud stiješnjena Ne prima mi plača ni molitve…*

Nad sveukupnom sudbinom Crne Gore i čovjeka uopšte niko u crnogor-

skoj istoriji nije bio toliko nadnešen i vladarski i umno kao Njegoš. Pored svega što je napisao o tome fascinantno svjedoči portret (litogravija) srpskog slikara i fotografa, Anastasija Jovanović, urađena u Beču 1850. godine. Njegov izgled na tom portretu je neponovljiva sudbinska mapa Crne Gore. Riječ je o tmurnoj, monumentalnoj, granitnoj, zamišljenosti gospodara Crne Gore. Na ovom portretu on nije čovjek od 37 godina već skoro oronuli starac. S ogromnim bremenom crnogorska sudbine kao da se rodio i umro. I opet se, i danas, čuje po ko zna koji put: *Bože mili, koji sve upravljaš/ Razvedri mi iznad Crne Gore/ Uklon od nje munje i gromove…*

U konačnom: bilo *novo* bilo *staro čitanje Gorskog vijenca* ne može ostati bez fundamentalne spone, odrednice, da je to dramski spjev, ili poema, o borbi crnogorskog naroda za slobodu; i, naravno, o tome što je dužnost ljudska najsvetija. U toj borbi za državno i nacionalno dostojanstvo "mojeg kukavnog iI viteškog crnogorskog naroda", Viljem Gledston, državnik Velike Britanije s kraja 19. vijeka je našao inspiraciju da u pjesmi *Apoteoza Crnoj Gori* kaže: *O najmanji od naroda/ Ti, velika Crna Goro…*

I ako bi trebalo još nešto reći povodom ovog jubileja *Gorskog vijenca,* onda je to: da Njegoša - zarad našeg veljeg nauka - ne treba čitati samo od njegovog prvog do potonjeg stiha, već od njegovog *Testamenta* napisanog na nešto više od godinu dana prije smrti. To je najsigurniji, kako prolog tako i epilog, i za današnje i buduće recepcije *Sočinjenjija* iz 1847.godine. Neprijeporni prilog za čitanje i tumačenje – staro ili novo, svjedeno.

Miraš Martinović

POEZIJA POSTAJANJA I POSTOJANJA

Prirodno je da se priređivač, antologičar, kada završi izbor, na kraju, ponovo vrati na početak, s pitanjem: zašto baš ovakav izbor? I preda mnom je iskrsnulo to, po svemu sudeći, neizbježno pitanje. Na kraju, kada sam sklopio knjigu, mogu reći, ona je sebe oblikovala. Tokom rada sam imao osjećaj, da slijedim autora pjesama. Nit koja sve veže u poeziji. Mogućnost da se ne pogriješi. Prvobitna ideja je bila da okosnica izbora bude: Crna Gora u Zogovićevoj poeziji. Pejzaži, ljudi, zbivanja... Sve što se odnosi na Crnu Goru. Izdvojio sam pjesme sa tim motivima. Iako ih je ne mali broj, taj dio posla nije bio težak. Pjesme sam poređao redosljedom kakvim su poređene u knjigama. Znao sam da bi to bio originalan izbor, drugačiji od pravljenih i objavljenih. Da ne budu sve pjesme, zastupljene u ranijim izborima, i u ovom. Htio sam i one ostale van izbora.

S izborom pjesma o Crnoj Gori ne bi bio predstavljen kompletan pjesnik. Pogotovo za izdanje – iza kojeg stoji CANU, čiji je bio član. Ustanova koja sabira crnogorsku tradiciju i duhovnost, jezik, tonalitet i totalitet, a on je izdanak našega jezika, vertikala naše ukupnosti. Kroz njega naše jezik očituje našu snagu, izvornost, nepresušnost. U njemu traje sve crnogorsko i univerzalno. Naše postajanje i postonanje

Ostao sam pri zamisli da uvodni dio dam pjesama posvećenim Crnoj Gori, održim izvornu zamisao. Pjesme sam okupio oko naslova *More pod Lovćenom*, a neke unio u ciklus *Pejzaži i nešto se dešava*. Naknadno, a nezaobilazno, čelno mjesto knjige uzima pjesma *Svjetionik malen i zabačen.* U njoj je cio pjesnik, njegova poetika i etika:

Bljesne i nestane. Vertikalno propadne u svoj kamen.

I školjka nestane. I delte nasuprot. Čak i zraka.

I mrak pohrli – da ga doguši u jami, da zaspe otvor jame.

Ni tla, ni prostora, ni pokreta – vakuum mraka.

.....

Ne gori – ne postoji. U nebiću se otima sa nebićem

da vrati svjetlost i biće sebi samome, školju, delti.

I vraća – vjeruj i čekaj! Vraća uprkos svemu u šta siđe.

Svijetli... svijetli... svijetli. Postoji dok svijetli.

(Svjetionik malen i zabačen)

Nakon što sam izdvojio pjesme o Crnoj Gori, otvara se prostor za pjesme koje tematikom, semantikom, arhitektonikom, traže mjesto u izboru. Temat se dijelom odnosi na Crnojeviće, time i Crnu Goru – za njega uzimam naslov *Venecijansko more*, po pjesmi ciklusa koji se bavi Venecijom, gradom kojeg pjesnik doživljava kao tamnicu slobode, u kojoj je ljudsko dostojanstvo niže skotskog palo. Izgubilo obraz, obličje, ozračje. U jednom vremenu je tako bilo. Od vremena i grada ostaje metafora:

.....

Mene ne opiše lukovi tvoji, stubovi, stele, tvoje loze

u mramoru, balkoni u mramoru; ne uzeh za gotovo tvoja gesla!

Ostrvo – galijo, grade – galijo trospratna, koju voze

galijaši prikovani za sjedišta i za vesla!

Dvorci, hramovi, portali, omramorena sama vječnost!

A meni u svačem, prizvukom, primirisom, truli Danska!

Ljepota i vječnost svega – to je pravednost i čovječnost.

Čovječnost, čovječnost, sužnjaro svejadranska!

(Rebel u epilogu)

U tematu *Pejzaži i nešto se dešava*, naslovljenom po knjizi priča, našle su se pjesme koje se bave pejzažom, dešavanjem u pejzažu. Zogović je rijetki pjesnik, koji je umio da uspostavi prisnu vezu između pejzaža i čovjeka, između stvarnih i imaginarnih pejzaža, doživljenih naknadno, kroz sjećanje, što im je ulilo čaroliju vječnosti. Priroda govori svojim i pjesnikovim jezikom, riječ živi u pejzažu i pejzaž u riječi. Fino tkanje vidljivih i nevidljivih zbivanja, koje sve vezuju. Rijetki među pjesnicima kome je jezik služio. Nove riječi, sintagmie kovanice. Jezik koji se po njemu može zvati.

Posebnu snagu jezik očituje u ciklusu *Do Petrograda i natrag*, važna dionica – ne baš lakog, no važnog puta. Prvo Njegoševo putovanju u Rusiju. Jezik u ovim pjesmama doseže najviše semantičko stanje – u kome Njegoš živi u jeziku i jezik u Njegošu. Sudbina, zemlje i naroda, zajedno. Početak puta kroz gradove i civilizacije, knjige i biblioteke. Sa tog putovanja se vraća sa četiristotine knjiga, prema popisu austrijske carine u Kotoru, sigurno preciznom, uglavnom *klasičeskih djela*, korak u antiku. Temelj koji ga je održao. Glavno mjesto u njegovoj biblioteci zauzeće *Ilijada*, rusko izdanje, prevod Gnjediča, čije će prvo pjevanje prevesti kasnije. Za ostala neće imati vremena, a žaliće na kraju života.

U pustinji cetinjskoj prima poruke. Pustinja – oblikuje, daje poseban znak – pečat. Bez doticaja s gradovima i civilizacijama, pustinjski cvijet, brzo bi usahnuo. Ovo vladičesko državničko putovanje ga je obilježilo, duhovno odredilo. Šta bi bez četiristotine knjiga? Da li bi bio to što jeste? Bez antike! Grčko se rascvjetava, u *crnogorsko čudo*, sve vrhuni puninom: junaštvo, riječ, moral, prerasta u kodeks, jezik u poslovice, on bere zrele plodove. Ulazak u više sfere, dat izabranima. On je taj. Njemu je dato. U njegovom djelu cio jezik i cio narod! Poistovjećenje naroda i pjesnika. Grka i Homera, Crnogoraca i Njegoša. Malo je sličnih primjera. Dva su skoro istovjetna. Da li bi bilo Njegoša, bez Homera? Biće crnogorskog naroda se zaokružilo. Razbio se kalup, ostao odlivak, *Luča* i *Vijenac*.

Petrogradsko putovanje bitno je iz više razloga, zbog knjiga. Ne samo zbog njih, tu je štamparija, u kojoj će štampati *Pustinjaka cetinjskog*, prvu, za njega, određujuću knjigu, objavljenu u „pečatnji svobode crnogorske": Iz nje je izlazi budući pjesnik. *Glas kamenštaka* se gubi, bečka cenzura ne dozvoljava objavljivanje.

Odnekud poznato pismo. Kao viđeno negdje, negda.

Opširno, a izdvaja se, čita se samo vrsta:

„*Glas kamenštaka* pečatati cenzor ne da".

San je san – šta san zna? A ipak tišti, ipak pati!

A zorom, u pismu Vuku (u potezima nemir prsta):

„Dopušta li tu *Glas kamenštaka* pečatati?"

(Od strepnje san, od sna pismo)

Nakon rukoveti pjesama i motivima sa peterburškog putovanja, stvara se prostor za ljubavnu liriku, ciklus ponijeti naslov *Povremeno zauvijek*, po istoimenoj pjesmi. Nastajale u tvrdokornim vremenima, i, naizgled, tvrdokornom pjesniku, ove pjesme otkrivaju posebnog, suptilnog, pjesnika ljubavi.

Muk, zatočenje, samoća, čine pjesame, u ciklusu *Kula ćutanja,* zatočenik sanja o slobodi, vjetru, rijeci bistrih talasa. U *Kuli* pjeva umirući labud. Pjesma probija zidove, razmiče granice, uspavaljuje stražare. Postaje nadmoćna nad moćnim, onima što se takvima činjahu, a tako ponašahu. Ona je iznad, ona pobjeđuje.

Slijedi *Knjažeska kancelarija*. Akta, naredbe, izvještaji, iz Kancelarije knjaza Miloša, kako Njegoš reče, a Zogović uze za moto..."*kojega grde svi poroci najgadnijega tirjanina*", što i akcentuje u napomeni na kraju: „Knez Miloš, istorijska građa i istorijski spisi o njemu, godinama su

privlačili autora ovog ciklusa raznim svojim stranama i njihovim produženjima u istoriji i istoriografiji. Ova građa i neki od ovih spisa snažno su svjedočanstvo o onom vremenu i društevnom sistemu, o životu i položaju čovjeka u njemu, o Miloševim „slugama pokornjejšim“ i sredstvima vladavine, o Miloševom odnosu prema oslobodilačkoj borbi balkanskih i drugih naroda. Ali slučaj i ličnost kneza Miloša „provicirale“ su autora još nečim...

Istorijska fakta i akta jedne kancelarije, zemlje u kojoj su jedino pisari pismeni, posmatrajući ih sa distance, banalna su, malo važna, ovdje su podignuta na visoki poetski i estetskoetički nivo. Dokaz da je sve poezija, zavisi samo od pjesnika, koji iz svega, pa i ovakve kancelarije, može da iznese poruke, što pjesnik čini u knjizi, aktuelnoj koliko i *Zakonici drevne Mesopotamije*, nastali prije više milenijuma. Kancelarija – mučionica, ropotarnica, akta krvlju pisana, izrasta u hram slobode, u poeziju koja ne ostavlja ravnodušnim. Posebno vankancelarijski pasaži, ono što se u protokol ne da zavesti, prerasta u osudu tiranije, najbjednijeg stanja u koje čovjek može dopasti. Zogović slijedi onu Njegoševu dužnost najsvetiju. Tirjanstvu staje nogom za vrat, dovodi ga poznaniji prava. Vankancelarijske, ili *vnekancelarijske*, lirske pjesme, dišu lirikom u užasu koji sije ovaj i svi tirani. Izdvajam, meni posebno dragu, pjesmu *Vnekaclerijsko 6 (Eljda i vjetar*), meni osobito dragu:

Ne nadlijeći, vjetre, ne slijeći
ni zelen s gore, ni iskrast s međnog zida!
Ja sam još mala, još se nijesam razgranala,
još sam, sve što sam, stabarka s nešto lista,
još struk blijed, a listovi i još bliježi,
još me dažd s blatom po listu prska s tla.
Ne nadlijeći!
Ne salijeći!

Ne nadlijeći, vjetre, ne slijeći,
sad talas isprijeka, ispotaje, sada čigra
po meni, sad konjanik nevidljiv s dugim skutom,
pa udar plasom, odozgo, i tu vidan.
Ja se pomjeram, podrhtavam – al' ne igram,
ne izvijam se – samo se trzam kruto.
O muke moje!
Trapavog moga stida!

Daj mi da rastem, kladenac slušajući!
A kad ogradi dorastem do ramena,
i izgranam se, i strknem gustiš grana,
i svaka grana otvori stotinu bistrih zjena
(sve bijel, sve modar, sve cvijet do cvijeta!)
biće, o vjetre zeleni, vjetre vrući,
biće tad dana, biće dana
nadlijetanja!

.....

Ciklus *Da ruke ne skrstiš – čak ni mrtav*, donosi pjesme koje prikazuju buntovnu prirodu pjesnika, vječito nemirenje i sporenje, u duhu i s geslom: *jak je ne onaj što daje, već onaj što ne prima*! Poznat kao čovjek visokih moralnih nazora, nepristajanja na dodvoravanje, bilo kome, čak ni smrti, čije ruke ostaju neskrštene zauvijek. Pjesnik, koji je životom potvrdio poeziju, a poezijom život. Zato su i pjesme o *neskrštenim rukama,* osme u ovom nizu, između *Knjažeske kancalrija* i *Kule ćutanja*, u kojima je sve sputano i izolovano, protokolom označeno i *Došaljaka*, gdje su moć i sila jedini zakoni. Nesputan stihom i životom, Zogović je isti - Zogović. Postojan kao Lovćen i Komovi, plahovit kao rijeke, Morača, Lim i Tara. Pjesnik postajanja i postojanja, dvoje što u u njemu čine jedno – pjesnika velike snage i nade. Potvrda, na našem istorijskom putu. Kao Njegoš i Njegoševa. Dva pjesnika, jedno, na različitim ravnima. Zogović je pjesnik koji se Njegošu najviše približava. Mnogo toga ih spaja, čini bliskim, iako su između prilični vremenski rasponi. Vrijeme je preduhitrila vječnost, praveći most – plamteće vrste, između njih i nas. Oni su nas dozvali, učinili svojima. Kod, koji ne da da nestanemo. I kad se to učini u nekom vremenu, a č i n i se, onemoguće njih dvojica, koji su u nama, u svim vremenima, bez razlike.

Bez njih mi nijesmo kompletni. To je naše prirodno stanje. Naš izbor po srodnosti.

Ciklus *Došljaci – pjesme Ali Binaka*, po hronologiji nastajanja, trebalo je da bude na početku knjige. U trenutku tražile su kraj. Tako je bilo u jednoj varijanti. Poslije je kraj, zapravo, prostor pred kraj, pripao ciklusu Šator od *sastanka*. Slijede pjesme *Trojanov berberin i njegova knjiga*. Čitalac će se uvjeriti da su one prirodan kraj, dati za pravo autoru izbora što se za to odlučio i što je za naslov ciklusa uzeo stih - *Ni konac, ni skončanje*...Nastale na zabranu Zogovićeve knjige *Plameni golubovi.*

Pjesme Ali Binaka su započete u mladim pjesnikovim godinama, prije

tridesete, kao reakcija na stradanja kosovskih Albanaca u doba Kraljvine SHS, njenog režima i beščovječnog odnosa prema pripadnicima toga naroda. Zlostavljanja, bez najelementarnijih ljudskih prava i sloboda, ubijanja, otimanja zemlje, pjesme nose tonove Jeremijinih jadikovki, važeće za sve, koje zadesi slična sudbina. Kada je mladi Zogović posjetio u Zagrebu pjesničkog barda, idola njegove generacije, Augusta Cesarca (ovu priču mi je pričao ranih osamdesetih u beogradskom stanu!), Cesarec pita: kako je na Kosovu? Tada sam mu pričao (sjećam se Zogovićevih riječi), šta se na Kosovu dešava, uz pojedinosti koje sam čuo, a mnogima bio svjedokom.... Pažljivo je slušao, u jednom trenutkuo prekinuo opaskom: Zogoviću, ako nemate papira, to u kamen uklešite."

Poslije tog susreta, nastaju *Došljaci – pjesme Ali Binaka,* u prvoj verziji pet, u posljednjoj dvanaest pjesama, moćnijih od kraljeva, paša i vezira, armija, sejmena i krilaša...U istoriji se dešavaju i tako rijetko hrabri gestovi, koji postaju dio kolektivne memorije, univerzalnih čovjekovih postulata. Jedan pjesnik je pjesmom branio jedan narod, istovremeno braneći sve, sa sličnom sudbinom. Ove pjesme su najbolja odbrana čovječnosti, vapaj pred silom i nepravdom, odjekuju memorijom, vasionom, postojanjem samim.

Taj narod pamti taj gest, koji se pronosi kroz pamćenje. A tri kralja, prije njih tri cara, što su dolazili da ne prođu, prošli su, razvalili se kao lonci:

Nada mnom jednim, u vremenu plemena u meni,
bila su tri cara, koji su dolazili da ne prođu,
koji su gradove naše i sela dizali kao čaše
i kucali se njima, preko stolova i granica,
i bacali ih u komade, od gnjeva ili ćefa,
i konje hranili hljebom, i sablje mesom, -
tri cara, koji su dolazili da ne prođu,
i prošli su,
razvalili se kao lonci.

Nad nama u meni, u raskosu jednoga života,
bila su tri kralja, koji su dolazili da ne prođu,
koji su topove vukli na sedam granica i puteva
i bili nas ognjem, i bili bahom da nas smrznu,
i tresli kao voćku, i strigli kao ovcu,
i pleli u ljese čije se kolje razglaba u koljenu, -
tri kralja, koji su dolazili da ne prođu,
i prošli su,
razvalili se kao lonci.

Brazdama ovih njiva, borama ovih čela,
prošle su paše Šemsi – paše, Sav – Batare, Todor – baše,
kamatnici i mitnici, gobdžije – knjigopisci...
i prošli su, vođe i vojske. To nepovratnije,
što se hvaljahu vječitiji. To iznenadnije,
kad se činjahu najačima. Zovu se bilo, i zvaće se,
zvaće se
koje jeste!
.....

(Pjesma deveta)

Pjesme Ali Binaka ne gube na aktuelnosti. One su obrana svih na zemlji porobljenih. Uvrstio sam svih dvanaest. Iako su nastajale u dva vremenska kruga, s podužom distancom između, neodvojive su. Pokušaj da ih razdvojim, ostao je bezusupješan. Dišu kao cjelina. Niska od riječi i patnje nanizana na konac čovjekovog postojanja.

Jadikovka nad vremenom zla i tame koje se desi u istoriji. A da ta vremena nijesu prošla, potvrđuju riječi mudrog Solomona, sina Davidova, cara nad Izrailjem, koji u Knjizi Propovjednikovoj napisa: Što je bilo to će biti, što se činilo to će se činiti, i nema ništa novo pod suncem.

Ako silnici prestupe, tu su pjesnici da isprave. Presude ljubavlju. Zlom ne treba vraćati, ali zlo treba pamtiti. Ove pjesme o zlu, prerasle su u himene o dobru i ljubavi među ljudima.

Deseti krug izbora, broj se nametnuo sam, nosi naslov Šator od sastanka. Starozavjetna priča o jarcu kojeg su starješine plemena Izrailjeva, vođe i prvosvještenici, odlučili da prognaju u pustinju, a sa njim i svoje grijehe. Metafora koja u Zogoviću i njegovoj sudbini, nalazi najbolju potvrdu, čineći priču aktuelnom:

Izabraše jarca iskupljenja. Izabraše uprav njega
jer zapt ne trpljaše i glave ne bješe od glava mekokorki,
jer ga znadijahu kao zastranjivača i prijeka,
jer čak na čobane rogove hoćaše da narogi.

Izabraše baš njega – baš njemu šakali i vuci bijahu kivni
jer, pazeći svoje, na kamen stane, za dub se pozakloni;
jer njih čikaše na jake rogove s po deset oštrih grivni,

i frktaše, i tukući nogom upozoravaše svoje: „Oni!“

Njega odabraše, da njim, grjehonoscem jakim – gladne,
u pustinju stjerane grabljivice, gdje na njih oštre zube,
sebi za iskup, zadovolje i naslade.

Da vukove i šakale, kivne na žrece, Izrailju od sveg draže,
na glavne starješine kivne – njim potkupe...
Zato baš njega starješine izabraše.

(Starozavjetna priča I)

I naš pjesnik je protjeran, nakon odluke, u šatoru od sastanka. A onda muk u šatoru i oko šatora. Zogović nestaje sa scene, seli se u kulu ćutanja koju posjećuju rijetki. Bez uslova za život. U tim za pjesnika u egzistencijlnom smislu teškim okolnostima, u nesreći koja se splela oko njega, čovjeka, njegove porodice, kuca srećno vrijeme za poeziju. Za sadašnje i buduće. Pustinja je potrebna za zrijevanje. U zbjegu se razmišlja drugačije. Drugi režim, diktira drugačija pravila. Ni Njegoša ne bi bilo da nije bilo pustinje, stalnog zbjega. U pustinji, *Kuli ćutanja*, riječ je način da se preživi. Uz hljeb i vodu. Riječima se hrani i brani. Ne prestaje da se bori, sada je to drugi vid borbe, otpor sasvim lični, bjekstvo u sebe, u najdublje, u jezik, najpostojanije stanje. U *ono* glavno! Zogović se bori poezijom. Pred njom su nemoćni oni u Šatoru i oko Šatora. O poeziji, možda, nijesu ni razmišljali.

Potanjajući u dubine, u najveće tmuše, rađa se novi pjesnik, preispituje sebe i svijet, vrednuje i prevrednuje mjerama, kojima se nepogriješivo mjeri. Broji nevidljive brojanice, zrno po zrno, spaosnosno zrno i spasonosne kapi, toli glad i žeđ. Kopa bunar u sebi, sopstvenoj pustinji, u kojoj se samo on zna snaći i izaći iz nje, kad dođe čas izlaska. Čas je došao, i on, izlaizi, s riječima:

I ja znam: uždivši, najzad, sav gnjev svoj, sve ožiljke,
on će obali da jurne i sve račune da prečisti.
On će s nje, s litice, da skoči na morske karsne šiljke.
Sav razmah, i skok, i krik: „O nečisti!“

(Iz šatora od sastanka)

Nastaju pjesme koje će obilježiti put grešnika i pjesnika. Šesnaestogodišnje ćutanje i zatočeništvo, biva spasonosno. Bez njega, i pjesnika izopštenika, ne bi bilo pjesnika tolikog formata. Ponovlja se jovovsko

stanje; izdali prijatelji, istomišljenici, ostao sa sobom, jedini. Postaje svoj. Postajanje biva postojanje. Progovaraju istine. Kad one progovore, moćnici zaćute.

U takvom stanju nastaje *Artikulisana riječ*, sve je artikulisano, umiveno, prečišćeno. Kodeks svojevrsnih poruka, rečen jezikom poezije. U stvarnom i ličnom zbjegu rađa se etika i poezija, jedino moguće u takvom stanju. Nikada sloboda neće zapjevati kao što su sužnji pjevali o njoj.

Izopštenici najljepše pjevaju, ipak!

*

Pred kraj ovog predgovora nešto naknadno, a nezaobilazno: Zogovićev doživljaj Crne Gore. Bez njega bi ova knjiga bila nekompletna, a sa njim se na najbolji način zaokružuje moja prvobitna zamisao – izbor pjesama o Crnoj Gori, Crna Gora. Uz pjesme, sa početku, priča koja slijedi na kraju, najljepše sublimira taj odnos i doživljaj. Znajući za moju prvobitnu zamisao, a kada sam već uradio kako sam zamislio, pjesnikova kćerka Mirka mi je skrenula pažnju na događaj iz 1947. godine, kada je slavljena stogodišnjica objavljivanja *Gorskog vijenca*. Glavni dio proslave se odvijao 8. juna, ispred Vlade Crne Gore govorio je Blažo Jovanović, ispred Saveza književnika Juoslavije Ivo Andrić, a predavanje posvećeno *Gorskom vijencu* i njegovom značaju održao je Radovan Zogović. Poslije proslave na Cetinju, svečanost je, sjutradan, nastavljena na Lovćenu, o čemu Zogović ostavlja pisani trag:

„...i mi smo se peli na Lovćen, Njegoševoj grobnici. Do Ivanovih korita išli smo automobilom, zatim, do pod sam vrh, konjima koje je pozajmila vojska, zatim – pješke. Izlazak na Lovćen bio je za mene kao da sam se još jednom rodio na svijet; još jedan, iznenadan, nastanak toga svijeta, nastanak, prije svega, u visinu. Koliko je toga dana Crna Gora stremila u tu visinu, s koliko mjesta, kolikim vrhovima u sunčanoj izmaglici! Na jednoj strani ležala su – izlomljena, iskošena – okamenjena džinovska oranja Čeva, čevsko razbojište – koplja, oklopi, sedla, potkove koje još odsijevaju na suncu. Na drugoj je voda Skadarskog jezera – čas tamna, čas siva, čas zelena – prodirala u crnogorski kamen nezadrživim horizontalnim račvama. Na trećoj, i sasvim blizu i sasvim ispod svijeta, vidio se bunar mora: on se spuštao, prosijedao se sve niže, smanjujući se, bivajući sve dublji, a sve prozirniji – od prosijedanja. Na četvrtoj i petoj propinjali su se toliko stanovni u temelju, Durmitor i Komovi, s Lovćena visoki kao niotkud drugo – Lovćenu do vrha i još čovjeku do podgrlca. Koliko je sve to bilo sjedinjeno, zgomilano, koliko stiješnjeno – ali to je snažna tjeskoba stroja i logora koji se orma za još jednu bitku. I koliko, u isto vrijeme, širine, prostora, prodiranja u visinu – to je Njegoš morao da gleda, to i mrtav! I mene je, uporedo s tim kako su me podilazila ta okamenjena bojišta, te vode i visovi, sva ta Crna Gora, odjednom, odnekud, poduzeo

bol, pa bojazan: kako bi to strašno bilo za mene, koji sam danas prvi put ovdje, kako bi se desilo da više ne uzmognem biti! ***I osjetio sam, tu prvi put tako, da je sve to što vidim prosto moje prošireno biće, i pokušavajući da vidim i zamislim nevidljive granice, osjetio sam ih kako čovjek osjeća granice grudi i rebara kad ga obuzme uzbuđenje, oblije dobar vjetar (podvukao M.M.)****.*

I Andrić je na Lovćenu bio uzbuđen. To se vidjelo po onome kako mu je kontakt s ljudima bio neophodniji nego inače; kako je imao potrebu da ih, istina pomalo sramežljivo, ponešto pita, a još više da im kaže ponešto od svojih utisaka i uzbuđenja; kako je imao puno ideja o tome šta bi sve trebalo uraditi i izgraditi za Lovćen i na Lovćenu. I naročito se vidjelo po tome što je u ovim idejama često bilo koliko neposrednosti, najljepše želje, toliko nepraktičnosti, čak i nečeg djetinjeg"...

Svjedočanstvo o dva velika pisca, o viđenju i doživljaju Crne Gore, preuzeo sam iz memorasko – esejističke knjige *Postajanja i postojanje.*

*

Svaki izbor poezije ili proze, nosi lični pečat, glas onoga koji bira. U tome je orginalnost izbora. I sa ovim je tako. Da li je pravi? Teško je dati odgovor. Izvjesno je jedno: rađen je s ljubavlju i bezrezervnim respektom koji za ovu poeziju i njenog, našeg pjesnika. Na kraju želim reći, uz molbu, da se ne doživi patetičnim: Poznanstvo sa Zogovićem smatram značajnim događajem u životu! Zato je i u ovom izboru i radu na njemu, koji se oblikovao godinama, da upotrijebim njegovu sintagmu, *bilo*, ličnog. Mali dug, velikoj poeziji. Tu su i zajednički pejzaži koji su nas profilisali, i jedna rijeka koja teče kroz njih, *„modra kao vena proširena"*, kako je nazva Marko Vešović, autor najbolje do sada napisan knjige - *Jezik u poeziji Radovana Zogovića*.

Izbjegavajući hronologiju objavljivanja pjesma, redosljed zastupljenosti u knjigama, slijedio sam tok, koji ovako konfigursanim pjesama, daje novu svjetlost.

Pjesme *Svjetionik malen i zabačen* na početku i *Neusmrćeni pogibalac i hajka* na kraju, smatrao sam prikladnim za početak i kraj knjige.

Biću srećan, ako sam makar skromno, odgovorio zadatku, koji sam pred sebe stavio. On, vječiti spornik, sporio bi sa mnom, ovakvim odabirom. Ali znajući za ljubav sa kojom sam to činio, vjerujem da bi mi ponešto, sa čim se ne bi saglasio, oprostio.

Ako ostavimo različite pristupe, stavove i opredjeljenja, izvjesno je jedno – vrijeme potvrđuje poeziju! Čini je savremenom i svevremenom. Ova spada među te rijetke, koje se prepoznaju u svakom vremenu, a

svako vrijeme u njima. Bezvremena, a savremena. Uz ovu idu obje odrednice.

Između više naslova koji su se javljali tokom rada, nudeći se kao mogući, opredijelio sam se za – *Pjesme nepokorne*, uvjeren da upravo takav naslov, perosnifikuje ovog pjesnika i njegovu poeziju, a skoro ubijeđen da bi se i on saglasio. Ne volim idole, kao ni pjesnik o kome pišem, a volim primjere. A ako bih lično birao primjer, bio bi to ovaj, u poeziji i u životu.

Crnogorska akademija nauka i umjetnosti objavila je krajem 2017. godine izbor iz poezije Radovana Zogovića koji je sačinio Miraš Martinović sa naslovom Pjesme nepokorne. Izbor je objavljen povodom 110 godina od rođenja pjesnika Zogovića. Poezija postajanja i postojanja, koji objavljujemo u ovom broju časopisa, uvodni je tekst koji je Martinović napravio za ovaj izbor.

GOSTI QUESTA

EUGENJUŠ KASJANOVIĆ (Polska)

Eugenjuš Kasjanovič, rođen 1954 godine. Apsolvent je Visoke Pedagoške Škole. Radi kao direktor Gradske biblioteke u Śjedlicama. Sarađuje sa mnogim poljskim književnim časopisima, sa kulturnim i pesničkim redakcijama Poljskog radija i televizije Debitirao je 1991 godine knjigom pesama „Itaka, to sam ja“. Objavio je 12 pesničkih knjiga, od kojih obavezno treba spomenuti “Aleksandriju” 1993, Aleksandriju II 1996, “Posebni izvor” 1999, “Pisma za Emily Dickinson” 2003, “Pisma za Emily Dickinson II” 2006, “Dodir” 2013. Zastupljen je u mnogim domaćim i stranim antologijama. Dobitnik je mnogih značajnih pesničkih nagrada, a to su između ostalih: Nagrada Lodjskog pesničkog proljeća (1988), nagrada u konkursu “Čovek - Dobro - Lepota” (1991, Nagrada “Ludvik Benediktovič” (1991), Nagrada “Jan Špjevak” (1992), Nagrada “Kazimjera Illakovičovna” (1992), Nagrada Varšavskih dana književnosti (1993), Nagrada “Jozef Ignaci Kraševski” (1994), Nagrada “Leopold Staf” (2000). Zastupljen je u mnogim poljskim i stranim antologijama.

Prevođen je na engleski (u Londonskoj Minerva Press 1996 izašla mu je knjiga pesama), na talijanski, grčki, albanski i hrvatski. O negovoj poeziji pisao je Česlav Miloš, i drugi istaknuti poljski pjesnici, a također u Engleskoj Ann Austin i Arthur Thorndzke.

Član je uprave Varšavskog odeljenja Društva pisaca poljske.

PROZOR

Česlavu Milošu

Od ovog prozora nećeš otići
u njemu tvoje djetinstvo
i sazrijevanje
mašta i vjetar udarali su u okna
drhtale su ruke
na oči padala je magla
u ovaj prozor mlatarali su tuđinci
ponekad prijatelji
toliko je misli skamenilo
toliko se glava promijenilo u epitafie.
Od ovog prozora nećeš otići
to je tvoja majka otac
java san
ne možeš ga napustiti
putuje putevima bespućima
trči penje se
sa tobom je u tebi je
u zapamćenim stvarima i nestalim
u dolini rijeke i nasred grada
u čovjeku
kojega si nekad sreo

MISAO

Raste u tebi
puštaš ju slobodno u vjetar
ili istrgne se iznenada
ko zmaj iz ruku đeteta
ponekad lepiš formiraš po danu po noći

kao posudu
Tražiš idealnu formu
čvrstu građu
koju potvrde drugi
uvijek ćeš ipak maštati
ko dijete zimi
koje zadržati hoće pahuljicu snijega
nada se
a ona plače na njegovom
toplom dlanu
i ne razumijem ništa

ponekad dolazi sumnja
onda bježiš
ako imaš kud
vraćaš se

RIJEČI NEIZREČENE

Lebde iznad nas
Riječi neizrečene
doleće
ponekad uvečer
šednu na krevet
neopaženo
uđu unutra
ranim jutrom
odlete
držeći u kandžama
komad
friškog mesa

Na crnogorski preveo Gžegož Latušinski

Rodolfo Hasler (Cuba)

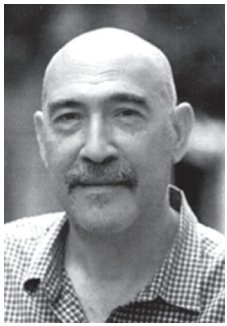

Rodolfo Hasler je rođen u Santjagu na Kubi 1958. Godine. Napušta Havanu kao dijete sa 10 godina i sa porodicom se seli u Barselonu. Studira francusku književnost i istoriju umjetnosti Lozani, u Švajcarskoj. Radi kao prevodilac. Objavio je sedam knjiga poezije: Poemas de arena (Barcelona, 1082), Tratado de licantropia (Madrid, 1988), Elleife (Barcelona, 1993), De la bellezza del puro pensamiento (Barcelona, 1997), Paisaje, tiempo azul (Mexico City, 2001), Cabeza de ebano (Barcelona, 2007) i Diario de la urraca (Madrid, Mexico City i Caracas, 2013). Neke od njegovih knjiga su prevedene na njemački, portugalski, italijanski, francuski i makedonski jezik. Zastupljen je u nekolko pjesničkih antologija u Španiji i Latinskoj Americi.

PJESNIK

Šta to sija u njegovoj glavi? To mora biti zvučna violina,
Instrument koji zna da naređuje, diktirajući uhu
Stalna povjerenja, pojedinosti života otopljene u vodi,
Ne znam da li on zna da pliva, ipak, to je život putnika,
Ton, neraspolozenje Maldorora.

BARCELONA

Desde hace tiempo dejó de proveerse
de perfumes en la avenida de Pedro I de Serbia
para, de un modo delicado,
conjurar el olvido.
Se acabaron las raras esencias,
creaciones únicas pensadas para desconcertar,
marcarse el vientre con una vaporosa gota
de agua de olor y que el olfato
a tu cabeza se fijase.
Ya no existe tanta delicadeza y es de otro modo
como ahora ante los demás se ofrece.
Son las manos las que detentan el poder,
son ellas las que lo convierten en Pakistán
bajo el peso de la transformación,
una y otra vez, al responder a su reclamo.
Hoy, día lluvioso y casi negro, se compadecerá de ti.
El paladar arde apostando fuerte esta tarde,
y cosa extraña, no deja de fumar cigarrillos negros.
No se adentra demasiado por la izquierda de las Ramblas
cuando da con la puerta del local.
La calle es estrecha y el personal, malcarado
y de mirada torva, sabe que se llama Pakistán
y en silencio le cede el paso.
El espectáculo “Somos todos unos indocumentados”
acaba de dar comienzo y mientras zapatea,
los hombros casi imperceptibles,
cimbreando la cintura tensa y separando
los brazos del tronco hacia lo alto,
gira las muñecas así y asá, y el olor que despide,
tan acre ahora, mezcla de sexo, escalofrío

y la humedad del deseo, le otorga la categoría
de macho empapado en su sudor.
Tu corazón es una de sus paradas,
cuando las hojas de la antigua camelia
se han caído todas ya. Detente y festejemos,
no sabes cómo te felicitan.

BERNA

A mi padre

Desde arriba contemplo a la bestia dentuda
y recuerdo que en la infancia jugaba con una réplica
en peluche, mucho menos imponente,
presente en la formación de todo niño alpino.
El foso es la salida del laberinto medieval,
un camino sinuoso de piedra arenisca ocre
en la que han sido labradas las agujas más sorprendentes
y las ventanas de las viviendas.
En una de ellas, mi padre, que ahora es mi hijo,
tocaba la viola con método insistente
mientras yo aprendía el dialecto gótico de mis antepasados.
Los almacenes subterráneos de patatas y manzanas,
los barriles de mosto campesino, las sedes de los gremios
y sus emblemas, la cigüeña azul, el devorador de niños,
la carpa dorada o el ojo de la aguja
acaban en la rueda de la muerte que acucia a los berneses
junto al símbolo del oso, el animal.
Desde la altura de la nieve desciendo a la casa de las bestias,
y apoyado en el borde, me asomo a ver sus fauces.

STETTIN

La inmensa planicie brumosa, helada en su superficie,
tierra y cielo solidificados por meses y meses, no entra el azadón,
los enormes almácigos dispersos al borde de los canales
indican la cercanía de las granjas, extensa granja de ladrillo
y madera entrecruzada alrededor de una enorme explanada
que lleva por nombre Sophienhof, antecedente de mi sangre.
Bandadas de gansos blancos buscando gusanos
escarban en la paja mezclada con estiércol,
los caballos de tiro patean en las paredes de los establos
reclamando la llegada de sus amos que los encinchan
para llevar la madera al mercado central de Stettin;
las vacas, de ojos líquidos y negros, tan exquisitas,
pretenden lijar las manos con sus moradas lenguas
mientras padre y madre, sentados en taburetes de una pata,
las ordeñan. Algunos empleados acarrean los recipientes
que los perros, conocedores de la ruta, acercan en un carrito a la
lechería. Del bosque llegan ruidos inquietantes,
el estrépito de la cornamenta de los ciervos contra los troncos,
el graznido de los cuervos, mozos talando. Los niños se adentran
en él con cestos para llenarlos de setas de color cadmio
que acompañarán la carne, pequeñas y pardas maravillas
de la hojarasca para engordar la sopa, setas que perpetúan
el recuerdo indeleble de la infancia.

VIENA

(en el Café Museum)

A mi hermana Ana

I

¿Se puede entrar en el espacio de la memoria?
La estancia tiene forma de pentagrama, los muros oscuros
y anchos y unos cuantos libros en las esquinas.
Pudieran servirnos un café turco, en toda su gloria,
para contrarrestar la fría lluvia de primavera.
Si logramos traspasar la doble puerta
nos haremos fuertes frente a lo extraño. Para no escuchar
el reclamo de la caverna escondo un jacinto azul entre la ropa.

II

Hallamos en sus muros desconchados
un juego zodiacal que nos protege del hado,
al abrigo de la luz, al amparo de las miradas.
Los animales del cielo nos señalan desde sus asientos
y no podemos escapar a sus bramidos,
la fuerza del espíritu clama por el advenimiento
de lo oculto, el grito de Sardanápalo asesinado.
Los signos se repiten en la dureza de la piedra.

III

La disciplina gobierna nuestras vidas,
no podemos dejar de andar por las constelaciones
y atajar la suerte en el sueño de los antepasados.
Hasta el punto marcado, hasta el espacio acotado,
todo es reflejo de las aguas superiores, del movimiento
de la batuta sobre una línea negra.
El castillo de Bartók es sólo el punto de partida,
luz y dolor para encontrarnos en un jardín cifrado.

Mircea Dan Duta (Romania)

Next stop

In the Paradise Garden there's no smoking,
no drinking,
no drugs,
Marys don't lose their virginity
and don't give birth in stables,
no names are taken in vain,
especially if no-one bears them,
no apple stealing,
no snake killing,
no Polish speaking
and no metro passing through.
And even if it did,
it certainly wouldn´t stop,
so in any case we should get off
at the next station.

Sljedeća stanica

U Rajskom vrtu nema pušenja,
nema pića,
nema droge,
Marije ne gube nevinost
i ne porađaju se u štalama,
ne izgovaraju se imena uzalud,
pogotovo ako ih niko ne nosi,
nema krađe jabuke,
nema ubijanja zmije,
nema razgovora na poljskom
i ne prolazi metro.
A čak i kada bi prošao,

sigurno se ne bi zaustavio,
pa bi smo u svakom slučaju trebali da siđemo
na sljedećoj stanici.

The Cannibals

I fed on you,
for as long as there was something left to eat.
In fact, I somehow sensed
you would not be here for long.
Now they are eating me
And I have to be glad of it.
For as long as there is food for them,
It means I´m still here.
But you can no longer be aware of this.

Kanibali

Hranio sam se tobom,
sve dok je bilo nečeg za pojesti.
U stvari, nekako sam osjetio
da nećes biti dugo ovdje.
Sada oni mene jedu
I mora mi biti drago zbog toga.
Dok god ima hrane za njih,
Znači da sam ja još uvijek ovdje.
Ali ti više ne možeš biti svjestan toga.

All the best

Yesterday
He was born
And today I am still alive
They say I should feel joyful about it
But what am I going to celebrate tomorrow

When it's no longer Christmas?
So, let's be happy today.

Sve najbolje

Juče
On se rodio
A ja sam danas još uvijek živ
Kažu da bih se trebao radovati zbog toga
Ali šta ću ja slaviti sjutra
Kada više nije Božić?
Pa, hajde da budemo srećni danas.

Last Will

You will take her from me.
You will take it from me.
You will take everything from me.
In the end I won´t have anything left.
But you.
And I will still have to keep begging
to remain a part
of what will be yours.

Posljednja volja

Ti ćeš mi je uzeti.
Uzećeš mi to.
Sve ćeš uzeti od mene.
Na kraju mi ništa neće ostati.
Osim tebe.
I moraću još uvijek da molim
da bih ostao dio
onoga što će biti tvoje.

Vojćeh Zasada (Poljska)

BALTIK (Bałtyk)

kao jedrenjak samotni
plovim obalom Baltika
vjetar mi misli razvijava
i kosu srebrastu
a talasi ritmično ližu
moja stopala obnažena

ima mora ljepših
toplijih
plavih
i kirkiznih
ali naš Baltik
volim ja
i zbog toga vratiću se
na njegove vode modre
kada samo zora bljesne
da bi još jednom zaplovio
obalom pjenušavih talasa
i u pluća udahnuo
dah poljskog mora

Sopot, jul 1999

PODMLAĐENI KRAKOV (Odmłodzony Kraków)

da li si vidio nekada
moj voljeni Krakove
toliko zastava što mašu
i razigranih boja
na trgovima
ulicama
i skverovima?

da li si čuo nekada
u svojim starim zidovima
toliko mladalačkuh molitvi
muzike
pjesme
i smijeha?

raduj se Krakove stari
jer grad si izabrani
u kom bljesnula je zora
nade svijeta i Crkve

Svjetski dani omladine
Krakov, jul 2016

OTADŽBINA DALEKA (Ojczyzna daleka)

jesi
tako daleka
od pogleda
ali srcu mome
uvijek bliska
prožimaš misli moje
javiš se u sanjarenjima
a za snove moje
koji tebi plove
preko mora čežnje
jesi
pristanište umirujuće.

Sicilija, ljeto 1985

SLUŠAJUĆI ŠOPENA (Słuchając Chopina)

daleko od Otadžbine
okružen kordonima
alpskih lanaca
osluškujem muziku
Frederika Šopena

u njenim zvucima
vraćaju se u pamćenje
poljski pejzaži
poljska istorija
poljska kultura
i čini mi se
kao da sâm majstor
prstima udara
u strune srca moga
a u rezonanciji doživljaja
jeza prožima me
i oči mi vlaže

Švajcarska, oktobar 2002

Don Adalberto (velečasni Vojćeh Zasada) rođen je 1961. godine u Hrubješovu (Poljska). Studirao je filozofiju i teologiju u Krakovu, Rimu i Lublinu. 1990. godine dodijeljena mu je titula magistra teologije на Katoličkom Lublinskom univerzitetu. 2001. godine boravio je u Švajcarskoj (Ticino) i bio administrator tri župe.

Poezijom se počeo baviti od rane mladosti. 2004.godine u Sandomježu objavio je prvu zbirku poezije „Povratci". 2006. godine osnovao je amatersko pozorište Apostolos i od iste godine je član Književnog kluba „Zemlja Hrubješovska". 2014. godine izdaje zbirku poezije „Uvijek sa nama" (u počast kanonizacije pape Jana Pavla II), a 2017. zbornik poezije „Autoportret sa otadžbinom". Izuzetan je kao glumac amater i recitator, za što je 1980. godine nagrađen Srebrnim odlikovanjem recitatora, a 1985.godine osvojio je prvo mjesto na konkursu religijske poezije. Nekoliko godina je bio angažovan na prestižnom festivalu hrišćanske kulture „Eutratelia".

Živi i radi u gradu Pulavi.

Prevod i bilješka o pjesniku - Blagoje i Vanda Vujisić

PROZA, POEZIJA ….

Александар Б. Лаковић

МАЛАРИЈА

Повремено је ђеда, обично када би се густа магла спустила на Пећ, савладавала сипња, уз нерасположење. Тада ми је, уз промукао кашаљ и отежано дисање, увек причао једну те исту причу.

Само њу.

О томе како насељавање, од стране сиромашних горштака, углавном из Црне Горе, данас питоме и плодне Добруше, и уопште Метохије, није било нимало лако. Напротив.

И о томе како је свако обећање о брзом бекству из немаштине, само још једна превара. Која скупо кошта.

Наиме, при претварању мочварних простора у зиратно земљиште, бројни досељеници, током двадесетих година прошлог века, обољевали су од болести, за које, до тада, нису ни чули, ни знали.

Пре свега, од маларије. Па, од сушице, која је нападала плућа.

По ђедовим речима, маларија је однела више младића, него што их је погинуло у рату.

Грозница, обилно презнојавање и бунцање одузимали су им снагу живота.

Говорио ми је ђед да је помрло толико младих досељеника, да ни суза ни гласа, новодосељени Добрушани, више нису имали, да их ожале и оплачу. Неке није имао ко ни да ожали. Ни да их укопа.

Ипак, од маларије, нису умирали сви. Неки су и преживели.

Ређе је досељенике сушица обузимала. Али, од болесних, готово нико није умакао смрти.

Многи су, уз крв и душу из груди искашљали.

Осим тога, сушица се ширила и међу укућанима, па је знала и читаве породице да однесе.

Ђед је причао да је било мучно и жалосно гледати те младе и јаке младиће, како нестају, из дана у дан, пред очима укућана, немоћних да им помогну.

Тада, лекова није било ни за једну, ни за другу болест.

Антибиотици који су били врло успешни у лечењу сушице, појавили су се, у свету, тек после Другог рата. Док нису стигли у Србију, појединi домаћини су, причао ми је ђед, продавали кућу за два-три грама антибиотика, које су поручивали и добављали из иностранства, преко рођака, да би излечили сина.

Готово да није било досељеничке породице у којој није неко страдао од неке од ових болести.

Неке су се и угасиле.

Сушица и маларија, закључале су многе куће у Добруши.

И не само у Добруши.

Ђед се присећао, да је, тих година, много више било свежих гробова, него сграђених кућа у селу.

А и сеоско гробље је ружно изгледало. Као, уосталом, и смрт коју прати и сведочи.

Ни дрвене крстаче, ни слова умрлих, невешто урезана на њима, нису одолевали времену.

Наша породица ималаје среће да нико није умро од маларије или сушице. Али, јесте неколико блиских рођака и кумова.

Разлог је, објашњавао је ђед, што смо се ми, међу првима, доселили у Добрушу.

И мочвару смо крчили, на преласку зиме у пролеће, када, ваљда, комарци још нису стигли да се запате у већем броју.

Било је жалосно гледати ђеда када смо одлазили на гробље у селу. Прво смо палили свеће и полагали, свеже убрано цвеће на бабин и стричев гроб.

Дуго је ђед стајао изнад гроба и са својом женом разговарао ћутећи.

И са сином поред ње.

Није ми било пријатно да гледам ђеда тако одсутног, повијеног у телу и непомично загледаног у бабин и стричев гроб. И некако немоћног. Без воље.

Као да му је било жао што није са њима.

Стојећи пред крстачама свог оца и мајке, ђед је углавном ћутао. Као да је нешто ослушкивао. Повремено би само климао главом. И на крају, у знак поздрава, остављао кутију цигарета на очев гроб. Претходно би, иако тада више није пушио због сипње, запалио једну цигарету и оставио је пободену у земљу.

Након тога, по неписаном обичају, ђед је, већ скрхан, у неком чудном, али увек истом, мимоходу, споро шетао, застајкивао и крстио се пред гробовима тих младића, изнад којих, најчешће, ни крстаче више није било.

Нечије су кости, у међувремену, већ биле пренете из Вучарева – нашег сеоског гробља.

Ђед их је, све редом, при свакој посети гробљу, искрено ожалио.

И присутне и одсутне.

Са многима од њих разменио би и по неку реч разменио.

Некима је преносио вести из породице. И тужне и срећне.

Са појединима, ђед је друговао још у завичају, у Црној Гори.

Често је, при повратку, са гробља, дубоко уздишући, знао да каже:

– Е, каква је то лепота и снага била, кукала му мајка... Са њима си могао и у царску кућу младу да испросиш... И у Краљеву гарду војску да одслуже...

Све тишим и тишим гласом, цедио би, кроз зубе, спуштене главе, једва чујне речи из себе:

– Уместо кућама, потомцима, међама, смехом и песмом, досељеници су, откад је света и века, своје поседе, животима, под земљом, обележавали...

И, другима, препустали...

И искрчену земљу...

И мртве синове...

И кршеве у Црној Гори смо обележавали крвљу и ранама од куршума – подсећао је ђед.

ОДЛАЗАК СЕЋАЊА

Постоји једна појава, која битно и снажно утиче на сваког појединца. Изузетно снажно. И обележава његов даљи живот. А некако је неправедно скрајнута. И неуочљива, на први поглед. Препуштена само члановима најуже породице.

О њој се избегава гласно и јавно причати.

Своди се, тачније поједностављује се на потпуно нормалан, природан и очекивани догађај. Биолошки. Што она и јесте, у суштини. Али је и много више од тога. Много више од корисних и насушних сведока наших трајања, којих се, након извесног времена присиљени неумитношћу, за тренутак одричемо односно невољно их потискујемо у заборав и тишину.

Таква појава јесте смрт родитеља.

Нарочито смрт родитеља у пристојној старости, као што је то случај са смрћу мојих родитеља. У размаку од само тридесет и три дана.

И мајка и отац, на дан смрти, имали су више од осамдесет година. Отац пет, а мајка једну. Њихов одлазак значио је за мене велики губитак. Штавише, одлазак и дела мене.

Не могу тврдити да је бол једини атрибут смрти родитеља. Мислим да је реч о извесној празнини која се, како протиче време, све више шири. И која опседа читавог човека. Неочекивано се помоли и, на тренутак, опет повуче. Реч је и о упорној тескоби у грудима. О нелагоди која никако да престане.

Стално се питам, могу ли гласно и искрено жалити своје родитеље, када сам окружен људима који су остали без родитеља врло млади. Када су у мојој околини особе које су се већ растале од својих супруга, сестара и браће. Неки, чак и од своје деце. Под врло трагичним околностима. Можда их могу повредити.

Преостају ми само тишина и ноћ за разговор с родитељима.

Свакако да сам захвалан, што су ми родитељи живели толико дуго. Што нису намучили ни себе, ни нас. То никад не могу заборавити и пренебрегнути. Али, од тога, тескоба и празнина што их осећам, нису ништа мање. Сваком човеку који се тако осећа, било би много лакше кад би то осећање саопштио особи која би

га потпуно разумела, уместо што ћути, па се чак и стиди што су му родитељи доживели дубоку старост. Као да је кривац за нешто, што уопште нема кривца.

Штавише, у том повлачењу и скривању своје нелагоде пред другима који су доживели већу трагедију, повремено затичем себе попут неког илегалца или крадљивца затеченог у извршењу прекршаја. Ретке су особе којима могу говорити о својим осећањима после родитељске смрти. Обично су то људи којима су родитељи умрли у осмој или деветој деценији живота. Само дијалогом са њима не вређам туђа осећања. Само дијалогом са њима, можда могу изменити и ублажити празнину, тескобу и нелагоду, које не престају.

И не тражим да престану.

Штавише.

Нека их. Нека трају.

Тако ме стално подсећају на родитеље.

А у њиховом друштву ми је увек било пријатно.

*

Свако кога су родитељи напустили, временом, постаје свестан неких нових животних правила.

На пример, остао је без својих саветника и пазитеља. И исповедника. Остао је без особа којима се морао редовно јављати телефоном. И када стигне тамо куда је отпутовао. И када се врати с путовања. И када је прехлађен. И када их, за викенд, није обишао.

Неко може и да ми неверује, али то сазнање да једноставно више немам разлога да се некоме јавим, брзо се преобрати у осећање празнине.

Чак и у стање сопствене сувишности.

У подсећање да сам заборавио нешто важно да урадим.

*

Све се мења. Па и родитељска кућа убрзо постаје кућа хладноће. Кућа језе. Кућа без крова и оџака. Занемела кућа. Кућа без врата и прозора. Кућа коју избегавам да посетим. Увек изналазим неко оправдање за то. А, колико до јуче, хрлио сам тој истој кући. Родитељској кући. Кући љубави и бриге. Кући разумевања. Кући пажње и нежности, којих се, ни у петој или шестој деценији живота, нисмо лишавали.

Промене су заиста мучевите.

И неповратне.

Нажалост.

Не знам, можемо ли се навићи на њих.

*

Одлазак родитеља је и одлазак прошлости. Одлазак сећања. Нестанак поузданог подсетника.

Наиме, док су нам родитељи живи, не морамо се уопште трудити да све запамтимо из свог и њиховог живота. Они су увек ту, попут правих информатора. Уз то – непогрешивих.

За све што сам заборавио или се нисам трудио да запамтим, могао сам добити опсежне и прецизне податке. На пример, колико сам година имао када се десило то и то. Па, како су се звали они дечаци који су преко лета боравили у нашем комшилуку. Па, да ли нека наша далека рођака има децу, како се зову и где данас живе. Затим, шта се тачно десило када сам био тамо и тамо. Или када се десило то и то ко је све био присутан. Нарочито питања ко је и како и када умро. Ко је на чијој свадби био стари сват или ђевер. Зашто онај није дошао на сахрану некоме.

Било чега да сам се подсетио и хтео било шта да проверим, могао сам то да дознам само из једног разговора.

У таквим ситуацијама не само да сам добијао тражени одговор на питање, него сам и убрзо сазнавао и сијасет детаља и догађаја, које сам, у међувремену, заборавио, али, којих сам се након тога сетио.

Увек је одговор био комплексан. Свеж и живописан. Богат детаљима. Од којих сам, због

њихове упечатљивости и аутентичности, често, остајао без даха. Поготово због детаља које пре нисам ни приметио. Иако сам био непосредан сведок догађаја.

Свега тога нема када родитељи умру.

Умру и сећања.

*

Још нешто се дешава када родитељи умру.

Остаје појединац без свог највећег пријатеља.

И када је добар. И кад није добар.

И када је крив. И када је у праву.

И кад је сретан. И кад је неспретан.

То за њих никада није било важно.

Они се никада нису застидели своје деце као што се деца стиде рећи да им је тешко пао одлазак родитеља.

Колико год очекиван.

Природан.

У старости.

Одувек је смрт била смрт.

-

Fehim Kajević

ARHIPELAG

Poodavno osjećam
da mi puca ranjena duša
posebno noću na troje

Šta je to prijatno sjećanje
koje mi je nestalo iznenada
u moju lubinu u koju se ulomio
taj otrovni duboki bol

Moje treće iskustvo
Života i Tanatosa
počinje da blijedi i nestaje

Budući prostori i vrijeme
sve su manje obasjani
neobičnom mudrošću

Kako starim sve mi je bliži
ružičasti Arhipelag
bez ilijek svjetlosti

DAN VAN GOGOVOG SAMOUBISTRA

(29.juli 189o. godine)

Van Gog Van je genije
iako je za života prodao
samo jednu svoju sliku

Decenijama razmišljam
zašto je izvršio samoubisto
u trideset sedmoj godini

U zadnjem pismu bratu Teu
prije samoubistva
napisao je hrabre riječi:

„Dragi moj brate,

Hvala ti na tvom plemeniom pismu i na novčanici od 5o franaka koja je bila u njemu.

Pošto je to u redu, što je glavno,zašto bih, bogami, insistirao na manje važnim stvarima,

prije nego što bude prilike da zrelije popričamo o polovima, a to je vjerovatno daleko.

Drugi se slikari nagonski klone rasprava o današnjoj trgovini, mada na to misle.

I zaista mi možemo govoriti samo kroz naše slike. A ipak, dragi moj brate, to stoji da sam ti

uvijek govorio i da još jednom ponavljam, sa svom ozbiljnošću koja proističe iz napregnutog

upornog razmišljanja kako da se potrudim da postupim što bolje mogu – ja t to opet ponavljam

da ću uvijek smatrati da si ti nešto drugo od običnog trgovca Koroom, da si ti preko mene

učestvovao u samom stvaranju nekih slika, koje čak i u slomu zadržavaju svoj mir.

Jer sa nama tako stoje stvari, i to je sve ili barem glavno što mogu da ti kažem u trenutku

relativne krize. U trenutku kada su stvari jako zategnute između trgovaca slikama mrtvih i

zivih umjetnika.

E, pa što se tiče mog rada, ja zbog njega izlažem opasnosti svoj život i zbog njega mi je napola

Pomračen razum – dobro – ali ti ne spadaš, koliko ja znam, među trgovce ljudima, i možeš se,

smatram, oprijediliti, postupajući zaista čovječno, ali šta ćeš?“

Prije tačno tri mjeseca
nakon njegove tragične smrti
bratu Teu pisao je
da se razbolio kada je slikao
cvijeće badema

Sjećao se Teo Pisma
od 19 juna 1889. godine
kada mu je pisao:
„Najzad imam jedan pejsaž
sa maslinama
a i novu studiju
zvjezdanog neba“

ZAPIS O OCU

Kišo poljubi našu zemlju
sve njive livade pašnjake i šumu
molio te moj otac Asim
na našem Brijegu
zagledan u plavo Nebo
tražeći Lice Boga
koje niko ne može vidjeti

Sudradan Kiša poljubi zemlju
i koš žita od pruća
koji je pleo moj otac

oteža ovog ljeta na tavanu
poput pčelinjeg saća

Vidio sam veselo očevo Lice
posljednji put u Šipovicama
kada sam došao iz Sarajeva
nasmijano na mječečini
prije rumene zore
pored njegovog konja sedlenika
dok je majka umijesila pogaču
od naše pšenice koju je
otac posijao u jesen

UZAZAK U KRUG

Čujem ezan i znam da je
od Zenita do Zalaska
samo jedan konop
sunčevog Luka

Hladnoća nas prisiljava
da uđemo u Krug
koji spaja Život i Smrt

Krug ima svoj oblik
i Suštinu
svoje jasne Linije
približno udaljene
od punog Centra

Linije Života i Smrti
razdvaja nevidljiva
svilena Sjena

Život nije ništa drugo
već neprespavana Noć
upozorava nas Filozof

Žašto nas tako rano
budite olujnim Nebom
uzviknuo bi Gilgameš
na kraju svoje umne bitke

Nemamo moć
da se borimo
protiv Vetrenjača

To što nam se čini
da hoćemo i možemo
samo je gola Iluzija

Svjedoci smo
na svakom koraku Zemlje
da čovjek kopni
poput lanjskog snijega

Jednostavno
ispisao se Čovjek iz Knjiga
nestaje nalik Sjenke
kad svjetlost isčezne

Zjapi samo praznina
koja reži poput onog psa
u Pompeji
optočen u mozaiku
ispred Palače
neznanog Junaka
iz hrabre provincije
koji dva milenija
stražari prema Vezuvu

Žao mi je Čovjeka
koji nema fikciju
da postoji živ ili mrtav
izvan njegovog Kruga

SAKUPLJANJE OLOVA

Umorni smo od sakupljanja
Olova i vatrenih Znakova

U više navrata smo se opekli
i vidno smanjili noć Očiju
zbog vječitog prkosa i rata
Svjetlosti i Tame

Moramo jednom zaspati
mirnim snom
i dočekati Bjelilo jutra
sasvim otvorenih Očiju
i označiti jasnu razdaljinu
između Vatrenih Planeta

Pluton je najmanje ispitan
Oko Sunca jednom obiđe
Za 247, 7 godina

Pluton je planeta koja vlada
tminama i dubinama
U svojoj Utrobi ima
plemenite metale
U svojoj Utrobi ima
plemenite metale
Površina kore optočena je
smrznutim Metanom

Omfalos je Sjedište Svijeta
iz koga je potekao
Prvi Glas

A šta je Svijet
osim konstantna Vasiona

PODMLAĐIVANJE ZUBA

U zijevu bljesak i Krik
To je vučki škrgut zuba
naša anatema
koja se vraća
poput bumeranga

Nije nas strah
drugovi i gospodo
zubi nam enormno rastu

Posebno je omeđen period
podmlađivanja zuba
s dostojnom Granicom
bez Carine

Na Ničijoj Zemlji
uveliko rascvetava
naše rano Proljeće
koje ne može niko
ovog zlog vijeka
da Slovo zaustavi

JABUKA

Ima li išta rumenije
od Jabuke Babovače
koja rađa najmanje
tonu svojih plodova

Ima
Djevojka koja sanja

Ima li išta nježnije
od Djevojke

Ima
tek raspukla Zora

Ima li išta crvenije
od Jabuke

Ima
Krv naše Sumnje

Ima li išta čežnjivije
od Jabuke

Ima
zalazak Sunca

SLAGANJE LJUDI

Prvi Čovjek Sreće
oprostio se sa drvećem
kroz paukovu pukotinu
zaspale mreže

Drugi Čovjek Nesreće
zakopao je Prvog Čovjeka
duboko ispod Temelja
naših Grobova

Treći Čovjek Nade
uzaludno je čekao
Prvog i Drugog Čovjeka

Da li je to magično
razaranje Ljudi
da se traže u Životu
a nalaze u Smrti

Marinko Pavićević

CETINJSKA BALADA

Grudi bolne lijek traže
Srna je lane skrila
Na izvor Ivanov doletje tiho
Anđeo bijelih krila

Džadom starom život se vuče
Na nebu mjesec zastao
Gore visoko na vrh planine
Pjesnik je s pjesmom zaspao

Odlazim s tugom sveti grade
Dok ptice pjesmu sanjaju
Cetinjske kiše skrivaju suze
Što se od oka rastaju

Prolazim tiho tišinu čujem
Odzvanja u grudima
Osjećam dušu cetinjskog sveca
Što melem nosi ljudima

Biljarda sanja vjekove duge
Ja sveti kamen ljubim
Bez tebe majko svih naših majki
Kao da oba oka gubim

LET CRNOG LEPTIRA

Zvijer mijenja dlaku
Ali nikad svoju ćud

Ti zauvijek odlaziš
Sve je bilo uzalud

Rana krvari stara
Nije važno ko je kriv

Pogled umorno luta
Dan je tako užasno siv

Soba je puno bola
I tvojih nemira

Oovo je zadnji let
Crnog leptira

GOSPA OD ŠKRPJELA

Jutro se zlatno budi
Na počinak odlaz noć
Gospa od Škrpjela čuva
Ljubav što s mora će doć

Zadrhta mandolina
I kanu suza vrela
Na rivi kraj plavog mora
Tužna je djeva sjela

Nad morem galeb širi
Ko jedra krila bijela
Sanjivu djevu tješi
Gospa od Škrpjela

Čuvam ti djevo mila
Voljenog tvog mornara
Živjeće vaša ljubav

Kao maslina stara

Žarko Mališić

DRVO KOJE PLAČE

Drvo je naučilo
Zeleno da plače

Ako se svijetu smijete
Pogledajte se u lice

Ako se kamenu čudite
Bacite ga u rijeku

Ako se vjetru čudite
Pogledajte Iglice u gori

Ako se živim rijekama čudite
Mogu vam svi izvori presušiti

VEČERNJA

Nebo miluje grad
I cvijet spava zaboravljen

Ispratili smo prijatelja
Otišao je ne vrijeme
Zid optočen cvijećem se budi

Ko sakuplja ostatke noći
Na našoj visoravni
Zasvijetleće na nekoj zvijezdi

DAN

Zašto je ovdje groblje
Kada je tu Rijeka
Zašto je ovdje Rijeka
Kada je tu groblje
Groblje ili Rijeka
Zvijezde
Između groblja I rijeke

TUĐINA

Pucamo na sunce
A gledamo u prazno
Kako ove melodije čudno reže
A stalno igramo iste igre
U ovom prostoru bez kraja I početka
Ne znam je li umrla ona crna trava
Ispod čistog snijega
Ne znam kako naučiti lišće da hoda
Da li se još igra šuma
Zajedno sa konjima I zvijerima
Crveno I crno u svojoj lozi
Da li zbog ovog ciknulog ogledala
Pucaju jedno na drugo

KLOVN

Ograđen crnim nebom

Smije se svljetu u lice

Svetlana Čabarkapa

OBIČNA PRIČA I NJEN HRONOTOP

Ptičja perspektiva

Djevojčica fotografiše žuti tepih otpalog lišća japanskog jorgovana sa terase svoje kuće. U sumrak žute su nijanse lišća prosutog po stepenicama ispred kuće i po cijelom dvorištu toliko intenzivne da ne treba podešavati oštrinu i boju na elektronskim fotoaparatima i kamerama na smart telefonima jer priroda je najprefiniji slikar kolorita. Ona je postavila fotografiju na društvenu mrežu tamo gdje su njene vršnjakinje sa napućenim usnama i iscrtanim obrvama. Dobila je ubrzo veliki broj lajkova. „Kako ti uspijeva da u svemu budeš posebna", pita je najbolji drug kojega često sa još dvije njihove drugarice u kuću poziva njena majka jer on dom ispuni smijehom i vedrinom. „Ovo je jednostavno jesen", kaže djevojčica. Mamina Zlatna rijeka.

U istoj ravni

Na velikom parkingu između zgrada prastari bijeli „Fićo" između modernih i skupih automobila. Voze ga dvije stare žene, sestre, neobičnog izgleda. Toliko su slične da ih je teško razlikovati (jedna je, možda, malo viša), sa francuskim paž frizurama, mršave, uvijek u jednostavnoj odjeći svijetlih boja.

Žablja perpektiva

Pogled djevojčice sa Fiće i asocijacija na njegove vlasnice skrenu nagore ka terasi na kojoj starija komšinica, draga žena i dalja rođaka, drži staklenu teglu sa krupnim višnjama posutim šećerom. To teta Radmila na kasnom jesenjem suncu priprema višnjak kojim će počastiti drugarice kada joj dođu u posjetu.

Ponoć

Zlatna rijeka, tako djevojčicu zove majka, na kompjuteru je i čeka ponoć. Tačno tada počinje njen rođendan i ona u duhu moderne generacije očekuje svoje prijatelje da joj čestitaju. Prebrojaće čestitke na društvenim mrežama, analizirati sadržaje poruka i sve finese u njimu (vrste smajlija, stikere i sl.). Majka je legla, ali i ona će u ponoć ustati da je poljubi. Umornu, san je prevari i iz njega je probudi pjesma veselih mladih glasova sa kompjutera koju su snimili kćerkini drugari i pustili joj kao čestitku tačno u ponoć. Djevojčica je srećna. Rođendan je prelijepo počeo i sad može da se spava.

Dnevna rutina I

Ustajanje u 8 sati, žitarice za doručak. Ko ih izmisli, tvrde su i neukusne kao bljuvotina. I ta profesorica što me davi detaljima i glupim potpitanjima kao da je njen predmet najvažniji na svijetu. I što misli mama da ja mogu sve ovo sama, i da podgrijem ručak i da postavim sto. I još da ga raspremim. Kako da ne! Kiša. Odvratan dan. Ne mogu ni da obujem nove čizme od antilopa. Još i bubuljica da mi izađe. Stvarno sam kul danas. Bljak.

Dnevna rutina II

Ustajanje u 7 sati, doručak koji mora da sadrži sve minerale i vitamine, kako je naglasila doktorica. Još kad bi imao nekakav ukus, stvarno bi bilo dobro. Nijesam nalila cvijeće, vidi kako pati, moram to uraditi prvo kad se vratim s posla u 5 po podne. Kakav je ovo ručak koji sada kuvam braneći se od mirisa luka i ostalog jer kad dođem u kancelariju sa crvenim noktima ne bi bilo lijepo da zamirišem na ručak koji ćemo pojesti između 5 i 6 sati. Moram i gorivo da nalijem, crvena lampica mi bode oči još od juče. Poderale su mi se i patosnice u kolima pa mi ostaje ružan trag na cipelama pozadi.

Isključujem šporet oko 9 i dva puta se vraćam da provjerim jesam li sve ostavila kako treba prije nego odem na posao. Opeć će Zlatna rijeka preskočiti ručak jer joj se „smor“ da ga servisa i jede sama, bojim se.

„Neko to ozgore vidi sve“

Iz perspektive svevidećeg sve je datost u prostoru i vremenu i izvan svega toga. Hronotop univerzalnog, koji u sebe apsorbuje i majušni hronotop jedne obične priče. Ona sadrži samo jutro i što bi više duljila pripovijedanje.

Sve su priče u našim životima naše, voljeli ih ili ne. Sa samo šesnaest godina sva si umna i otvorenog srca i znaš da se imena dodjeljuju nekom čudnom logikom, da ih daju i dobijaju nasumično. Uragani nose poetična ženska imena, a djevojčice dobijaju imena po cvijeću. To sam od tebe naučila moja Zlatna rijeko.

VRIJEME ODSJEČENO S NOKTA

Proći će januar, mjesec slavlja i prejedanja. Doći će februar. Taj mjesec najkraći od svih uvijek je za mene bio po onoj „nit smrdi, nit miriše“. Jest hladno i prehladno ponekad, ali bašte će početi da se prekopavaju i sjeme da se priprema za zemlju koja će se polako grijati dan za danom i postajati rodna i plodna. Ljudi će misliti o tome da dolazi proljeće i biće im toplo oko srca.

Što sam sve vidjela ovih dana, prisjećam se.

Perika koleginice koja je nekad imala dugu plavu kosu, crna mačka u snu, nakostriješene dlake, biologija iz udžbenika za gimnaziju, golosjemenice i koješta još. Dimnjačar na krovu stare zgrade u susjedstvu. Koleginica priča o centralnom grijanju na pelet. Godine se nagomilavaju a tehnologije napreduju, teško je biti moderan, valja biti u stalnom brzom kretanju naprijed. Sahrana mog školskog druga, slikara. Ode još jedan od nas, nekadašnjih gimnazijalaca. Zbogom, dragi Peđa.

Kad sam nakon nekoliko mjeseci odsjekla crni dio nokta koji sam stekla udarivši se žestoko pomislih kako sam konačno time odsjekla i vrijeme i događaj. To crnilo ispod nokta stalno me podsjećalo na isto. Neka vrijeme prolazi bez ove grube oznake. Tri knjige za jedno ljeto. Izabrane nekako čudno: jednu mi je dala koleginica jer je njoj bila prekomplikovana i dosadna, drugu mi je posudila prijateljica jer je njome bila oduševljena i treću sam kupila na štandu improvizovane knjižare na primorju. Ispalo je da su knjige nekim čudom povezane i da su tematski i sižejno veoma bliske. To me uvijek privlačilo – mistično, onostrano, duhovno. Ona čudna materija koja te doziva iz mitskih dubina i slojeva

drevnih mudrosti i mističnih poruka koje se mogu čitati različito u različitim okolnostima. Materija koja jasno čovjeku stavlja do znanja da je malen i minoran sa svojim običnim životom toliko da kad toga postane svjestan obično žali za neproživljenim vijekom koji je lišen suštinskog. Dakle, duhovnog. Volim takve knjige i očigledno one vole mene čim mi se ovako lagano približe i imam ih pri ruci kad avgust u Podgorici prži i takmiči se sa Saharom, Atakamom i drugim pustinjama ovoga svijeta. Samo što su ljudi tamo spremni na 50 i više stepeni i znaju što s njima, a mi kukavni što ćemo bez da se kao miševi zatvaramo po cijeli dan u klimatizovanim prostorima i tako vegetiramo kao biljke. Ooops, ne treba vrijeđati biljke jer one proizvode kiseonik, a mi proizvodimo obično jad i bijedu.

Svi čekamo kišu. Kao u drevna vremena. Jer ne mogu se ugasiti zapaljene šume i sav silni trud vatrogasaca, vojske i dobrovoljaca, koji se ne boje ognja i prkose mu, zaludan je.Padaće noćas. Mora. Radovati se kiši i ozonu iskonski je osjećaj svježine kojom se obnavlja tijelo i duša.

Treba stajati kao hrast na kiši, na vjetru, skorčavati se i kvrgati, ojačavati i braniti se od zla vremena. Treba umjeti stariti kao katedrala. Treba učiniti da godine donose otmjenost, samo treba ostati uspravan i kakogod na lice i ruke silazi neznani dani i godine, samo neka oči ne izgube sjaj. Jer sve je u duhu, u načinu na koji podnosimo vrijeme i ljude.

U jednom davnom snu Sveta Petka uzela je za ruku, provela kroz neke podzemne tamnice i izvela na svjetlost dana. Dan joj pred očima puče kao nepregledna svjetlost, a bio je oblačan i tmuran, kišilo je. Sveta Petka nije sa glave skidala kapuljaču dugoga plašta kad su se rastale. Samo joj je pokazala kuda treba da ide. Natjerala je da uzme malo vode i kupila joj „Smoki"!? Tanke i skliske su granice svjetova i vremena. Rijetki to slute, još rjeđi znaju da ih prelaze.

„Pošto su ti ukljeve?", pita starica prodavačicu na pazaru uoči Nikoljdana.

Čim ču cijenu, reče: "Dobro, dijete, uzeću no mi nemoj davat te brcake, molim te. Nije mi glava zaludu pobijeljela pa da ne znam razlikovat ukljeve od brcaka."

Držeći je za ruku, jer bijaše djevojčica, odmah upita majku da joj objasni u čemu je razlika. „Važno je pažljivo pogledati, reče majka, „ako donja vilica ribe prelazi preko gornje, to nije ukljeva već brcak. Grk je i neukusan." Majka je znala za njenu radoznalost i zanimanje za sve važ-

no i nevažno pa joj je rado davala najrazličitija objašnjenja. Zavezala bi joj oko glave svoju svilenu zelenkasto-ljubičastu maramu kad bi duvao sjever, uzela je za ruku i vodila sa sobom na pijacu. Voljela je da joj majka kupi rogače, odmah bi jedan zagrizla i polako bi ga glodala sve vrijeme dok majka bira povrće i voće.

Pogled u retrovizor na semaforu otkri joj neobičan prizor: mlad čovjek vozi i grubo, prijeteći govori djevojčici na zadnjem sjedištu, koja bi mogla biti njegova kćerka koju nešto kritikuje. Malena je djevojčica, možda desetak godina, vozi je u školu, pored nje je đačka šarena torba. Otac nije svjestan sa kakvim bolom i nerazumijevanjem dijete sve prima, izraz lica otkriva koliko je očeve riječi pogađaju. On ne vidi kćerkino lice, niti svoje, ali ona u svom automobili ispred njih jasno vidi oboje. Semafor pokaza zeleno, treba krenuti, a žena i dalje gleda u retrovizor misleći o tome kako otac griješi, dođe joj da mu nekako signalizira da je pretjerao što god da priča; mora to drugačije reći, mora biti blag. Žao joj je dječje patnje. Bespotrebna je i može se izbjeći. Toliko je lijepih riječi.

Vjetar je dunuo iako nije najavljen za taj sunčani dan. „Pukao“ je bolje rečeno negdje oko podneva. Duvaće i sjutradan kad više neće biti novost i niko ga neće ni pomenuti.

LEANDAR I PALMA

Dvije komšinice razgovarale su preko baštenskog zida koji je bio toliko visok da im je dosezao do ramena. Obje stare žene su bile onižeg rasta. Svakoga dana razgovarale bi kratko preko zida koji je dijelio njihove bašte i dvorišta kuća u starom jezgru grada. Taj kameni zid razdvajao je i određivao granicu, ali opet nije sprečavao učtivu i što je vrijeme više prolazilo topliju svakodnevnu komunikaciju starih gospođa. Nijesu one često išle jedna drugoj na kafu, ali su svakoga dana razmjenjivale pitanja o zdravlju, o djeci, o unučadi. Bliske, a dovoljno daleke Zorka i Filomena, svaka sa svoje strane zida, njegovale su komšijske odnose više decenija.

Razgovori o cvijeću koje su obje uzgajale nekako su bili najpoletniji, najveseliji; bilo je u njima hvale, samohvale, savjeta. Razmjenjivale su pelcere. Filomena je bila primorka, voljela je palme. Patila je od

kostobolje i očnog pritiska, zalila se često na to. Starija od Zorke, ona joj je jednog dana pokazala već poprilično iznad zida izniklu palmu koju je namjeravala da presadi na svoj grob.

Zorka, tiha i odmjerena, gospodstvena, s divljenjem pohvali palmu, ali i reče: „Filo moja, nije ti palma za grob. Narašće visoko, imaće i plod koji će padati po ploči, a korijen joj je jak pa može razbiti grobnicu."

Za sebe Zorka reče da gaji leandar. Manji je, ne naraste previše i nema ploda. Cvjetovi su mu otmjeni, a praviće hlad. Da se djeca odmore u njemu kad dođu.

Sjećam se ovoga razgovora. Kako je to davno bilo. Meni kao djetetu zid je bio previše visok da vidim izraz Filomeninog lica, ali mi je bilo svejedno - leandar ili palma. Starim gospođama očigledno nije.

Smrt dođe kad ona hoće. Filomenina palma narasla je vrlo visoko. I rodila plod, baš kao što je Zorka, moja baka, rekla. Filomena je trajala tako uz svoju palmu, sve rjeđe ulazeći u dvorište i baštu. Gledala je uz kandilo sliku svog sina koji je umro u Zagrebu u četrdesetim godinama, gasila se polako, ne dopuštajući kandilu da se ugasi, a palma je rasla brzo, brzo.

Zorka je leandar presadila pored grobnice u blizini Skadarskog jezera. Lijepo se uklopio tamo, pravio hlad za koji je bio namijenjen. Bliska rođaka iz sela, stara neudata đevojka koja je sa Zorkom pravila grobnicu starala se o leandru, zalivala ga i podrezivala. „Krastila" – kako je ona govorila.

Ne znam što raste na Filomeninom grobu. Njena kuća je prodata, ali novi vlasnici ne diraju palmu koja je još uvijek u dvorištu, raste i jača uprkos vremenu i sudbinama. Grabi ka suncu jer je to njena suština. Zorka je bila u pravu, nije ona za grobove i grobnice.

Leandar je nešto drugo.

Njegova je sudbina drugačija. Presađen, dugo je pravio hladovinu i čekao ruku koja ga je posadila. Poživjela je Zorka dugo, predugo kako

je sama govorila. Molila je Boga da je uzme prije nego joj umre kćerka, ali ne bi tako. Umrla je nepuna tri mjeseca nakon smrti kćerke koja se o njoj brinula, a onda sama teško razboljela.

Unučad su je ispratila kako dolikuje. Bila je dobra, blaga duša. Otišla je na Vaskrs, bio je topao sunčan dan. Leandar se nježno nadvio nad nadgrobnom pločom. Činilo mi se da ne ostaje sama kad su svi otišli sa groblja, lijepo uređenog groblja sa crkvom, iznad Skadarskog jezera po čijoj mirnoj površini se mogao odmoriti pogled okupljenih na sahrani.

Uzan put, vijugav, vodi uz jezerske strane do groblja na uzvišenju. Dva automobila teško se mogu mimoići. Prošla je godina od Zorkine sahrane i sad krivudam sporo lijepim krajolikom. Nedjeljno je jutro, groblje nije pusto, neki ljudi su u crkvi, neki pored grobnica. Nešto rade. Okolo su kosijeri, lopate, malter. „Čija si ti," pita me stariji seljanin gledajući me pažljivo. Kazah se po ocu i majci, po babi. „Od dobrih, od soja, dijete moje", reče. Dok on priča, ugledah posječen leander nad babinim grobom. Mora da mi se razočaranje vidjelo na licu jer seljanin skrenu pogled tamo gdje se moje oči rastužiše, stade malo i reče: „Uređujemo groblje, drvo je bilo naraslo previše, može raziti ploču. Eto, mi smo mislili..."

„Džabe ste mislili, nije to trebalo tako," samo što ne rekoh. Krenuh zapravo, no stadoh jer vidjeh da će me suze preteći. A ne valja sad da plačem.

„Mislili smo," produži seljak, „da sipamo naftu u korijen da ga tako uništimo. No, eto, nećemo. D'ako se izmladi", pokuša da me utješi. Posječene grane leandra zatreperiše u dobrim starim naočarima za sunce koje stavih u zadnji tren. U njima poprimiše tamnosmeđu boju.

Dođoh opet za godinu. Iz daljine me blagim njihanjem pozdraviše mlade grane leandra. Čudo su ženske suze. U hladovini, na grobu dragog bića.

Marko Vujović

OČEKIVNJE OSVITA

Orošeni obrazi
Ode obožavateljka ovih oblika
Okupaljaću oblutke
Oplesti ogrlicu
Očejujući one odgovore
Odaljenost odabrane odagna osmijeh
Očekivaću osvit ovih obronaka

KRATKA KASNO NOĆNA KOMPOZICIJA

Kriven i Katarininom kosom
Komšijama komponovahu kasnonoćnu kompoziciju
Koracima kroz krevet krenuše ka koitusu

ZAOKUPLJENOST ZVIJEZDAMA

Zvezdana zbivanja zagolicaše znatiželju znanstvenika
Zaokupljeni zvijezdama zaboraviše na Zemlju

SUZE STAROG SATA

Sred sobe svi se smiju
Samo starom satu suze sekunde...

Vladimir Pantović

NEDJELJA POSTAJE PROBLEM

1.

Pokušao sam na tvojim leđima
napisati rečenicu sa željom da je ti
protumačiš.
Vatra u peći se rasplamsala,
nije bilo kiše napolju (ipak bi to bio jeftin trenutak)
a ti si se samo osmjehnula i zatvorila oči.
Nisam znao da li je to potvrda, da znaš
šta sam napisao, ili da uživaš u rasplinutim
dodirima jagodica prstiju po tvojoj koži.
Znaš, okrajci onih prstiju za koje si mi rekla
da će postati grubi od prebiranja po žicama i tonovima.
Ne, nisam znao da li znaš.
Kad bolje razmislim – pisao sam ni sam ne znam šta,
ali, pisao sam po tebi.
Ubrzo si krenula put sna.
Vođena tragovima uspavljujućih slova.
A ja, ja sam nastavio pisati, da bih na kraju
počeo gledati u vatru,
a zuriti u prazno.

2.

- Možda se nikada više nećemo vidjeti,
nakon ovoga što ću ti reći
sada.

Uzdrhta. Zažmiri u iščekivanju.
Ćutanjem mi potvrdi da želi
čuti.

Udahnuh. Naigled prost,
običan, najobičniji udah.
I rekoh:
”Volim te”

Ni ona, ni ja, ne znamo šta se
dogodilo poslije toga.

3.

Gorak ukus vina
bezvoljno tapkanje kapljica iz pokvarene česme
do pola popijena šolja kafe
mrlja na košulji od istog tog vina.

Buđenje.
Još jedno jutro.
Mislio sam da ćeš biti kraj mene.
A opet, moda je vino odigralo svoju igru,
pa sam u zbilji cijele noći bio sam.

Otvaram oči, po drugi put
talas kafe draži nepca.
Ipak nisi tu.

Ne znam ni da li si bila.
Osjećaj postoji, ali, možda je
izmišljen, vinom izmaštan, nestvaran.
Kao i ja sam.

4.

Nedjelja.
Ni ti nisi ti.
Ni ja nisam ja.
Još jedna nedjelja.
Dan za izgubljenost.
Dan za pogubljenost.
Dan za ništa.
Dan pred sve.

Nedjelja postaje problem
onog trena kada se svaki dan
pretvori u nju.

Ja čak i nisam siguran
da li je danas uopšte nedjelja.
Može biti bilo koji drugi dan.
A može biti i
nedelja.

5.

Kad čovjek pomisli
koliko je samo dana izgubio,
nebitno u čemu, jednostavno
izgubio;
Kada pomisli na to
koliko će ih izgubiti u svoj svojoj
nebitnosti;
Ne preostaje mu ništa drugo,
sem da izgubi još jedan
dan.
Evo upravo ovaj,
koji još uvijek traje.

Tanja Sekulić

GOTT IST TOT

Toulous, crveni grad, nakon deset godina.

- Ja sam filozof. Za mene penetracija predstavlja posjedovanje. A ja ne želim nikoga da posjedujem. Ne na taj način. Svako ima pravo na svoju slobodu. Zašto bi morali pripadati nekome? Ja nijesam neko ko napada ni u kojem smislu. Vrlo sam suzdržan. Radim. Puno radim. Brinem se o majci. Moj život je jedna duga borba sa njenom bolešću i njenim teškim stanjima. Depresija. To je ozbiljna bolest. I ponekad traje godinama. Kod nje se javila poslije razvoda sa mojim ocem. Otac je bio poznati slikar. Mi smo nekada bili bogati. Išao sam na časove klavira, imao guvernantu, svojeg šofera Rusa, igrao tenis, živio u vili na brdu, van grada. Imali smo hotel. Prodali su ga roditelji za vrijeme ekonomske krize. I tada su se razveli. I ona se razboljela. Imao sam osam godina...

- Izvini, ja deset godina slušam ova tvoja razmišljanja. I nije mi više do toga.

Svih ovih godina, od dana kada ga je srela, nadala se da će se nešto u njihovom odnosu promijeniti. Ništa. Sve je ostalo na istoj distanci. Te proklete penetracije i pošedovanja.

Sudarili su se tog dana u Ulici Cujas. Sagnuo se sa cigaretom između zuba i podigao papire sa trotoara. Bila je užasna gužva. Oko jedanaest sati. Ispred starog bioskopa *Accatone*.

- Izvinite, ja sam kriva, zagledala sam se u ovaj plakat - *Dado tagueur* [1]

- Odakle dolazi taj Vaš blagi akcenat?

- Mislite, moj veoma jaki akcenat?

- Nije strašno, reče. Usne su mu se razvukle u nesiguran osmjeh.

- Iz Crne Gore.

- Uh, vas ima tako malo da je prava rijetkost upoznati nekoga iz vaše zemlje. Priznajem, prvi put vidim Crnogorku. Upoznao sam Dada, jednom sam imao priliku da se, na otvaranju njegove izložbe, sretnem sa njim i popričam. Čime se Vi bavite, ako nije tajna?

- Neuspješna slikarka.

- To Vas, pretpostavljam, dovodi u Pariz ili ste disident, našalio se?

- Da, disident jedne ljubavi.

Našvrlja mu na brzinu mejl adresu i sajt, pruži mu papirić. Okrenu se. Uđe u bioskop.

Od tada počinje iščekivanje i svakodnevno otvaranje mejla po bezbroj puta.

Tačno nakon dvadeset i jednog dana stiglo joj je pismo.

Pisano u trećem licu.

Kako je Vanja? Što radi? Da li slika? Kako joj ide učenje francuskog? Pismo je bilo dugo cijelu stranu. Analizirao je njene slike. Sad se slabo sjeća, zna da je pominjao Vélasqueza.

Pismo je potpisano sa: Bien a vous, što je ona, greškom, prevela kao: zauvijek vaš.

Na kraju pisma, njegov broj telefona i adresa. Poslala mu je poruku. Nije odgovorio.

U to vrijeme, imala je običaj da izlazi u kafe *Tour Eiffel*, na kraju njene ulice. Pijući sa društvom iz komšiluka.

Michel je bio jedan od njih. Živio je na mansardi zgrade u kojoj se kafe nalazio. Jedne su se noći napili. Te je noći spavao kod nje. To se njegovo spavanje kod nje rasteglo i trajalo je već nekoliko mjeseci. Bio je škorpija u horoskopu. Sav od sexa. A njoj se sve u stomaku okrećalo kad bi je on po njemu dodirnuo.

Michel je radio u poznatom restoranu *Le Jules Verne*. Volio je da popije. Bio je iz Bretagne. Za njih su govorili da su prčeviti po prirodi, kao Crnogorci. I hrabri. Nije ga voljela, ali onom okrećanju u stomaku nije mogla da se odupre. Te je noći rano zaspao. Ona se privijala uz njega. Bio je topao. Nije mogla da zaspe. Oko ponoći je uzela telefon da pošalje poruku, na broj napisan na kraju onog pisma. Odjedanput telefon je počeo da vibrira.

Na ekranu je bio dugo očekivani broj:

- Vous dormez?

- Non, je vous attends.

Odmače se od vrelog Michela, koj će šutra prestati da dolazi.

Počeli su mjeseci čekanja. Prvo je rekao da će doći krajem tog mjeseca, pa onda onog sljedećeg, pa sljedećeg... Uglavnom, došao je u martu, četiri mjeseca poslije slanja pisma.

Bilo je dva izjutra kad se parkirao ispred zgrade. Izašao je iz auta iz kojeg je dopirao zvuk Beethovenove *Pastorale*. Raširila je ruke da se zgužva u njegovom naručju. Na sebi je imao bijelu rolku i crne pantalone, a oko njega se širio miris duvana. Zagrlio je. Naslonila je glavu na njegovo rame.

U sobi su gorjele svijeće, na stolu šampanjac, čista, mirišljava posteljina na krevetu.

Nije volio šampanjac. Rekao je da je to jedino piće koje nikada ne pije. Svijeće su ga zbunjivale. Šedio je na podu, prekrštenih nogu kao indijanski poglavica. Pušio. Nije je dodirnuo. Nijedanput.

Rekla je:

- Vrijeme je za spavanje.

- Da, skrušeno je odgovorio.

Legli su. On na leđa, ona na stranu, leđima mu okrenuta. Poželjela mu je laku noć i zaspala razmišljajući zašto je ne dodiruje?

Ujutro se prvi probudio i pošao da kupi doručak.

Puštila je Mussorgskog *Night on bald mauntain*, koju je kupila po njegovoj preporuci.

Šetali su cio dan Parizom.

- Pariz je grad spomenika, rekao je.

Otišli su da jedu u neki restoran u Quartier latin. Ne sećа se što su jeli. Samo je zurila u njega. On je pričao. Pričao.

Poslije večere, šeli su u taksi i odvezli se do njegovog hotela. Ušli su u sobu u kojoj je bio nevjerovatan nered. Šeli su na krevet i počeli da se ljube. Trajalo je satima. Oči su joj se sklapale. Nije mogla više da otvara usta za poljubac.

Nastojao je da je zadovolji ne ulazeći u nju. Nije uspio.

Izvinio se. Tako izmučeni od pokušaja da vode ljubav, zaspali su. Zagrljeni.

Nastavio je da dolazi svakih dva ili tri mjeseca i prespavao bi kod nje.

Nikad nijesu vodili ljubav. Nije znala kako da objasni tu potrebu za njim? To sa tjelesnim nije imalo nikakve veze. Bila joj je potrebna njegova misao? Razmišljanje. Znanje.

Prvo što mu je poklonila bila je *Mansarda* od Danila Kiša.

Tog ljeta je imala izložbu *Priče o ženama*, on je napisao tekst u katalogu, naslovljen: *L'un dans l'autre*.

Vratila se u Pariz noseći u koferu *Amaro Montenegro*. Ponio ga je u Toulouse. Stavio ga u policu u kancelariji. Poslije deset godina će joj poslati sliku svoje kancelarije - na polici, na posebnom mjestu je bilo je to piće. Zaplakaće vidjevši ga, i u poruci će mu napisati: „Samo je to ostalo od nas".

Nešto su joj u *Saint Anne*, najpoznatijoj psihijatrijskoj klinici u Parizu, prčkali po mozgu. Pojavio se u bolnici sa *Mislima* Blaise Pascala. Privukao je stolicu krevetu, uzeo je za ruku i rekao:

- Nemoj da umreš, dok ne pročitaš Pascala, molim te!

Spuštio joj je na stomak debelu, crnu knjigu.

Otvorila je. Knjiga je mirisala na Chanelov *Allure*, parfem koji mu je poklonila za Novu godinu.

Rekao je:

- Umjesto posvete.

Oporavila se i krenula u Toulouse. Bez najave. Da se tamo, na licu mjesta,

u njegovom naručju isplače. Nije više mogla da podnese da je ne može. Morala je da zna zašto?

Došla je vozom.

Odveo je na ručak van grada. Nije bio raspoložen. Iznenadila ga je. A to odvođenje van grada je protumačila kao da nije želio da ih neko slučajno sretne.

Uveče je došao za nju ispred hotela. Provozao je kroz uske, usnule ulice u centru Toulousa.

Parkirao se, ušli su u jedan kafe u kojem je gorjela vatra u kaminu. Smjestili se. Podigla je glavu i rekla:

- 'Oću da se ubijem!

- Kad si to izgovorila, to je postala neistina.

- Više ništa nema nikakvoga smisla. Nećeš me.

- Naravno da te hoću, ali ja ne skačem po ženama. Ja ne mogu to da radim. Moraš razumjeti.

- Voliš li me?

- Je t'aime beaucoup.

- Ipak, nijesi spreman na nikakvu žrtvu!

- Ne, moj je život uhodan. Radim. Brinem se o majci i to je sve. Nema mjesta za mene u mom životu. Sav sam predan drugim ljudima!

Okrenula se prema vatri i nastavila da plače.

Pitao je:

- Da li bi i dalje htjela da se ubiješ, ako bih te oženio?

- Ne, rekla je.

- Eto, vidiš Vanja da ti, u stvari, ni ne želiš da se ubiješ? Samo si malo tužna. Proći će.

Ova je priča nevjerovatna. Kako je moguće živjeti sa nekim ko pored vas spava na leđima, nepomičan i tiho sipi u snu, ponekad prestajući da diše? Nevjerovatno je da nikad nijesu vodili ljubav. Njoj je u zadnje vrijeme padalo na pamet da je on neđe u petoj godini kastriran! Ponekad ga je bolje posmatrala i viđela bi i neke ženske pokrete. Ili se to njoj samo činilo?

Ili je peder?

Ili je bio silovan?

Jednom ga je pitala da li je nekad živio sa nekom ženom?

Odgovorio je :

- Da, u studentskim danima, ali je to vrlo kratko trajalo!

Svašta joj je padalo na pamet, ali nije odustajala od toga da sazna zašto je to tako?

Nije uspjevala. Nije se dao. Branio se citirajući Nietzschea :

- *La femme n'est pas encore capable d'amitié: elle ne connaît que l'amour*.

I nastavljao da joj objašnjava kako je to kod Nietzschea Bog mrtav.

Govorio je :

- Po Nietzscheu, religija prezire realnost stvarajući fikciju „nihil" tj. *ništa*... ova fikcija koristi se za održavanje reda (moralnog, društvenog, političkog…), tako da je „nada u bolje sjutra" u onostranom. Bolji svijet služi da nam pomogne da prihvatimo našu nemoć u stvarnom svijetu.

Nije razumjela. Oko vrata, na zlatnom lancu, nosila je krst od abonovine.

Ono njeno samoubistvo u Toulousu bilo je totalni neuspjeh. Ugurao je u voz minut prije kretanja.

Od Toulousa, crvenog grada, do Pariza, grada svjetlosti, i ima što da se vidi.

Francuska je lijepa zemlja.

Prestala je da plače i rekla:

- Čeka me dug put. Put ka sebi.

Poslije dva dana otišla je na selo kod prijatelja. Isključila telefon. Kupala se u bazenu sa jednim nepoznatim Michelom.

U toj kući niko nije filozofirao. Ljudi su se smijali. Dobro jeli. Vozili motore i igrali golf. Pravili roštilj. Pili kubanski *Mojito*. Opraštali nevjerstva. Puštali avione na daljinsko upravljanje.

Skinula je svoj krst od abonovine te noći pred spavanje, kao što anđeli skidaju svoja krila.

Zaspala snom pravednice.

Probudilo je blejanje ovaca.

Izašla je bosa, u pidžami, trčeći po pokošenoj travi i vičući: Gott ist tot!

[1] Dado slikar i crtač grafita – Naslov film o Dadu Đuriću

Snežana Dakić Tomanović

KAPI ŽIVOTA

Izlazi iz zgrade. Crvenokosa, u crvenom kaputiću, žurnim korakom ulazi u svoje auto, teget reno pet. Odlazi u nečiji zagrljaj, onako vedra i dotjerana. Žuri, jedva čeka da je zagrli, taj neko. Auta već nema na parkingu. *Poznajem je. Nije pošla da je grle. Ide kod oca i majke, da uzme meso iz zamrzivača, da sjutra napravi ručak sinu i sebi. Dotjerala se, ipak, sigurno je opet klonula duhom. No, ne želi da to drugi vide. Njen petogodišnji sin joj je sinoć, pred spavanje, rekao da se život zove život, jer je za uživanje. I, kako da ne obuče najljepši kaput kad ide kod roditelja? Svaki tren je život, i svaki čas može da bude specijalan. A, i mora tako, zbog svih domaćica čiji su pogledi zalijepljeni za prozor...I zbog sina .I sebe.*

Znam da ima čudno pravilo, dan trošenja i dan štednje. Prvi je dan kada sin i ona kupe što im treba, drugi je dan kad ne kupuju ništa. Troše od onoga što im je trebalo juče. Ipak, i noći onih netrošačkih dana su lijepe i interesantne. Čekaju da dođe kuma Tinka ili neka od drugarica, da igraju igre svi troje, ljepše je i bolje. Kad su sami, pričaju priče ili gledaju filmove. Omiljena priča- ona o Troji, a film- Potraga za Nemom. To su im zajednički favoriti. Oboje čekaju vikend, subota je dan za šetnju ili ribolov, nedeljom on ide kod oca. Ona izlazi sa drugaricama, čita, ispija kafe, leškari...priziva ljubav. Želi porodicu, novi brak, muža...Uglavnom se svi čude i govore joj da nije normalna. No, ona ne odustaje. Zna da nije normalna baš sasvim, ali, mora li čovjek da bude normalan da bi lijepo živio? Ona je htjela da ispoštuje sva pravila, da bude sve po planu, prihvatljivo svima. Onda joj se život nekako izmigoljio iz ruku i shvatila je da je izgubila onu zacrtanu putanju, da mora da prihvati to što joj je dato i napravi od toga nešto nalik životu.

***

Došlo je proljeće. Gledam je kako se u lavanda haljini spušta niz ulicu, kao da lebdi, nošena lahorom. Maše nekome preko puta. Srećna je, sigurno je zaljubljena. Kako je njoj lako. Gospodarica svoga vremena... *Evo, crvenokosa opet žuri. Znam, ide kod jedne djevojke na masažu, tu u kvartu. Ima slobodno sat vremena, vrat je užasno boli, mora to da riješi. Sinoć je do kasno ispravljala pismene zadatke, jutros primila djecu u vrtić i igrala sa njima, onda išla u školu i stigla kući . Mora da se pripremi za novi talas obaveza, domaći sa sinom, pa kurs engleskog, a poslije toga sređivanje prostora za novi dan, ujutru rano dolaze djeca. Sreća*

što dan duže traje...Uskoro će i ljeto, taman da odmori...Već mašta kako zatrpava noge u vreli pijesak, da se napune toplote za nekoliko zima,za neke oblačne dane koji vuku u krevet i tjeraju na kasno ustajanje...Čeka vikend kad će moći da spava do kad želi...to je sve što joj treba, malo više odmora i sna...Treba joj i bezbrižnost sjutrašnjice, neko na koga može da se nasloni i osloni, da u letu ispriča događaj, podijeli osmijeh ili strah...Opet je uvela novo pravilo, bolje reći ritual. Jedne noći ona sinu priča priču, druge noći on njoj, pa opet istim redom. Zaista je sredila taj svoj svijet, taj blistavi mali kosmos od njih dvoje, pun je rituala kojim se oboje raduju. Ipak, želi da poremeti tu harmoniju nečijim dolaskom. Sigurna je da će se to dogoditi čim napuni trideset.

****

Kako je uvijek razdragana, njoj je lako. Nema muža da mora da kuva ručak svaki dan, niti da mu objašnjava gdje je I sa kim, ne vodi računa o rodbini, ne ugađa nikome, samo sebi…Sad će cijelo ljeto da izlazi,da kolima ide na more, to jedno dijete može uvijek da ostavi kod babe, ljepota…

Počelo je ljeto, I njena angažovanost će da se smanji. Nema privatnih časova, plaćanja starješinstva, kurseva, djece koja dolaze…a ljeto je dugo, predugo. I, stvoreno za porodice koje su kompletne, pa svi zajedno da idu na planinu I more. No, ona se neće sjekirati zbog toga, ima ovo zlatno dijete, taj dar od Boga, zbog kojeg mora, I kad ne može, da bude hitra I da živi. Kako bi mogla drugačije? Kako su joj ruke I srce puni, koliko je srećna. Nema veze što će I ovoga ljeta, kao I prethodnih, uzeti pozajmicu od Tinke, I vraćati je do zimskog raspusta. To je za odlazak na planinu, za more je uštedjela. Već je rezervisala cijelih pet dana u Ulcinju, u hotelu Albatros. Park ispred hotela je predivan, a more je na deset koraka. Vodi I sestru, uz dvoje odraslih za dijete plaća samo trećinu iznosa. Ponijeće sa tog ljetovanja divne uspomene, ali I jednu gorku šalu. Dok sjede njih troje na ručku, ona im drži predavanje kako treba sve da pojedu, jer je ona radila mnogo, svu onu djecu spremala za prijemni, da bi došli tu, I nema potrebe da ostavljaju hranu, a odmah zatim da kupuju užinu. Nema ona para za bacanje. U tom trenutku njen sin, koji malo jede I polako žvaće, muči se sa nekom kremenadlom I pita je: "Majko, možemo li kosti da ostavimo?" Tada shvata koliko je gruba I naručuje mu još jedan Pago sok, nek ide sve…čak će mu popodne kupiti dva sladoleda…Gleda kestenjaste oči I nježno lice toga maloga mudraca, njenog saborca I druga, silu njenu, moćniju I jaču od svakog nemanja…Kako malo imaju novca, a kako je bogat taj svijet od njih dvoje, tu raskoš rijetko ko može da priušti. Ljubi ga u obraščić, ispod kojeg je grumen zalogaja. Ustaje I pjeva u stilu koračnice"Idemo na plažu". On se osmjehuje, prihvata igru, ustaje i kaže"Da, generale". Odlaze, siti I zadovoljni…

***

Kako njoj sve polazi za rukom, neke se djevojke nisu udale ni jedan jedini put, a ona evo drugi. I to dobre djevojke…Nju baš briga što će ko da joj kaže, što se preudala I povela dijete kod drugog čovjeka. Svašta… umjesto da vodi računa o sinu, da radi I da se muči, ona tek tako…Čak je I trudna, ne pita kako će sve prihvatiti to njeno dijete, koje nije krivo ni što se razvela, ni preudala. I ja sam davno mogla I imala dovoljno razloga da se razvedem, nije nikad bilo sjajno, no se trpi zbog djece, zbog njih se mora istrpjeti svaka muka… *Napunila je trideset godina I zaljubila se. Baš onako kako je I pričala. Odavno je vjerovala da mislima I riječima prizivamo događaje, pa eto…Ovoga puta neće da pravi planove, niti da udovoljava bilo kome. Sa ovim čovjekom joj je lijepo, jedva čeka susret, može da bude ono što jeste, snažna I ranjiva…Kako je lako živjeti !Želi da ta lakoća traje zauvijek, želi da mu rodi dijete, da uvijek budu podrška jedno drugome , da očuva to jezgro ljubavi koje je nastalo, da se njeguju, usamljene I zrele duše, blagoslovene novom šansom za radost I ljepotu. Eto, taj mali, veseli brod dobiće nove članove, lakše se I ljepše brodi kad ih je više. Zna da će majka da se najviše raduje, toj novoj, prizivanoj sreći.Ona je, uostalom, bila jedini neprekidni pratilac njihovih života I pružala im bezuslovnu ljubav I podršku, u svemu. Ipak, najveću pomoć joj je pružio otac, njen otac, koji se držao po strani, ne pitajući koliko joj je teško I treba li joj što. Ne, strpljivo je čekao da ona, nemoćna, odustane od samostalnog života I, pobijeđena, vrati se kod njih. Nije znao da, tim svojim čekanjem I nečinjenjem, ustvari pomaže bolje I više od svih. Kako često ljudi koji nam malo ili nimalo daju, učine za nas više, nego oni koji su stalno uz nas?Tek će kasnije, kad odluči da zaista treba da bude srećna, da oprosti ocu tu gorštačku silu ljubavi koja se pokazuje tako, čeličenjem, suočavanjem sa životom.*

***

Eno je, sa sinom I ćerkom. Djeca joj se druže I paze, kao da su rođeni brat I sestra. Još je u braku. Lijepo izgleda. Lako joj je kad se pazi, uvijek je vodila računa o sebi, zato je I našla novog muža. Nije kao ja, da vodim računa o svima, a sebe stavljam na poslednje mjesto Eh…
Znam da joj nije uvijek bilo lako, kao što nije ni bilo kome. Možda je njoj ponekad bilo I teže nego drugima.Tada nije očajavala, ni gledala u tuđe prozore I živote. Vraćala se sebi, u djetinjstvo, gledala život onim toplim, kestenjastim očima. Sjećala se kako je jedva čekala da poraste, a sad , kad je odrasla,zar treba da tuguje I odustane od svega? Bilo bi je sramota pred onom tihom curicom, koja je toliko očekivala. Onda bi se, tako u tišini, posvetila razmišljanju o tome što sve ima. I zahvaljivala, dugo… Bila je srećna što je bratu podarila sestru, tog prijatelja u volji I nevolji, radosna što ima porodicu, što su četverac.Što je sačuvala radost u srcu, poslije svega. I što nema gorčine. Zar je to malo? Ta njena porodica,s-

vijet koji je stvorila, bila je snaga kojom je morala da se bori , ponekad I protiv svoje malodušnosti.Nestrpljivosti. Melanholije. Dugih zimskih dana I teškog oblaka.Ljudi gorkih kao žuč. Nepravde u društvu,svijetu. Svega. To što je neko smatrao onim što se podrazumijeva, njoj je bilo ono čime je blagoslovena. To parče čistog raja u srcu i domu, bio je njen zlatni život, ono zbog čega je vrijedjelo da se rodi, o čemu su kestenjaste oči slutile I što su tražile…Sve to I samo to.

***

Sjedi u kafani, svaki dan. Kako nekome život prolazi. Nepravedno se podijeli sreća, nikako po zaslugama. Ne znam kad sam posljednji put sjela u kafanu, izašla negdje. Obaveze udalje čovjeka, od muža, društva, života…Kao robot programiran na rad, bez prava na ležernost I besposlicu…

Davno je odlučila da bude srećna. Zna da to ne zavisi ni od koga, osim od nje. Kad god može, ode u kafanu. To je opušta. Da gleda ljude, čita novine, nekad odćuti. Često se sretne sa nekom od prijateljica da porazgovaraju ili se nasmiju nečemu, ali nije nužno da ima društvo da bi boravila u kafani. Kao što za sreću nije nužno da bude ni lijepa, ni bogata, ni mršava, ni pametna…Danas je pobjegla od kuće, od obaveza. Zvanično, otišla je na kurs italijanskog. Dan je predivan I žao joj je da ga provede u učionici. Zato je, nezvanično, u bašti restorana. Pije kapućino I čita Sensu. To je najmanje što ovoga dana može za sebe da učini. Mora tako, u ovom moru moranja, ipak postoji mnoštvo kapi za uživanje.Samo, ne znaju za to svi. Mora čovjek zaroniti u sopstveno more, da bi pronašao zlatne kapi života.One se, poput bisera, kriju u mulju, na samom dnu. Tako onaj, ko dođe do dna, može, uz malo sreće, pronaći te kapi živopta. Onda, kad se izroni, zasijaju kapi na sunčevoj svjetlosti I presijavaju se kao dragulji. Samo onima koji rone I plivaju… Za posmatrače ostaju samo priče o tuđim životima, I kapima.

Marisstella Octek

Pan, Vodič Sjevera i Silva, Čarobnica Juga

Ti bi me odveo trolovima
duboko u spilje planinske
i uložio svoj život
da sam Čarobnica Juga.
Zbog Tebe bi učarala
sonetni stih u ostrašćenih ptica,
orkestraciju vjetra bez oblaka,
riječnu bujicu iz suhoćestabla i kamena,
blagoglagoljivu čitljivost runskih stihova...
i Ti bi likovao.

Jer dok si se povjeravao šumama
i drvnim im bićima
ja sam Te sustizala.
- Zar čuješ?
Od tad žudiš moje uzdahe
satkane od Juga.
Od tad svima govoriš:
- Za mene, Pana, vodiča Sjevera
je rođena!

Ali da si ih barem vidio!
Vječne dječake koji ulažu svoje živote
zbog života drugih.
Da si ih samo vidio kako trče!
Trče i pobjeđuju!

Ti si trčao zaleđenim jezerima spasiti sokoliće, a oni su trčali kroz minska polja.

&

Ti si razbojniku zabio svoj štap u uho, ali, grgolje riječni brzaci, taj div te s drugim uhom čuo kako pobjednički pjevaš eddske pjesme.

Njihov div bio je metalni tenk, bio je gluh neprijateljski zrakoplov.

&

Tebe su divovi sjevernih planina gađali kamenjem, stablima, stijenama, a njih su mračna istočna podzemna bića gađala ubojitim granatama!

&

Ti si brižno čuvao i svjedočio rast sa cvjetanjima šuma, a njima su i šuma i kuća srušena požarišta.

&

Ti si imao trolove, divove i lukavog Lokija za nadmetanje, a oni cijeli rat!

&

Tvoji su bogovi opjevani ratnici iz pradavnina, a moji su upravo pobjedili: trzaju se u snu, jecaju u snu, dok ti u snu plešeš s Valkirama u Valhali.

- Silva, Čarobnica Juga,
dok brane svoje i tuđe živote
pomaže im pobjediti!
...pjevušio si lopočima i vilama
sjevernih jezera...
- Dok trpim zimsku nordijsku tamu
snivam je obljubiti
u najdužim danima svjetla!
(Prestani ih vjerno voljeti,
molio si,
ali nikad nisi izgovorio.)

Zar ih nisi vidio
kako umiru
prije nego što su živjeli !?

- Što ćeš im Ti?

Ja im nosim,
poput Tebe prerušena u vodiča,
obroke začinjene od ljekovitog bilja,
svježe šumsko voće
oblačim im žute kabanice dok kiši
i slušam ih strpljivo
jer još pričaju o majkama
koje žive istu bol:
njihovi očevi su se žrtvovali
i skaldi Juga ih dugo oplakuju.

- Što ćeš im sad,
kad su već pobjedili
mržnjom izobličena bića?

Ja sam se obećala
dječacima bez djetinjstva
ratnicima bez spokoja:
ranjenih duša
oklještenih tijela

još nepravično utamničenima
još nepravično progonjenima

vječno izgubljenima
u potrazi za čežnjama
kako bi nadoknadili propušteno...

koji sad ne trpe u tamnicama,
ti vječno putuju.

-Pišeš mi...
od hrvatskog pletera
duga kosa
kojom ih zakrivaš
Otajstvom Tvoje Domovine miriše.

Ja sam se zavjetovala
dječacima ratničke mladosti
i dok oni žive,
Odd Vidar,
ja ne ću biti Tvoja.

U Uredu za izgubljene stvari

Čovjek koji me volio
zaljubio se u samog sebe.
Grad koji me zaveo, grlio i disao
zagubio je sve moje tragove.

Prijatelji koji su mi srčano stiskali ruke
zaboravili su i svoju i moju adresu.

Sjećanja su dodirljiva i živa
samo u jutarnjim buđenjima.

...I?...Još?
Općenito?

Krajobrazi kojima smo udivljeno i svečano šetali
poprimaju obrise
ogoljelih, pustih, beživotnih podneblja,
čak najudaljenijih planeta.

Čitam ...Čitam...
Svi su u Vašim stihovima.
Možete dalje.

Može dalje!

Kako...dalje?
Kako dalje!?

Ljubazno Vam molimo
ne stvarajte gužvu
ne vraćajte se više
već smo izbrisali Vaš broj.

NOVIJA CRNOGORSKA POEZIJA

Vanda Babić

BOKA

U mome kraju sada naranče cvjetaju
Tiho kao ova večer bez mjesečine.

U mome kraju sada je nebo sjajno
I posuto zvijezdama, bez mjesečine.

U mome kraju moja teta sjedi uz
Stare slike i briše suze sanjalice.

U mome kraju svi već zaboravili
Moje lice.

OPOMENA

Ne da se suza pretvoriti u riječ
Ne da se tuga pretvoriti u pjesmu
Dok gavran glumi pticu pjevicu
More se zamutilo i u jednom valu
Poslalo školjku kao dar
I opomenu

Nitko ne smije zrakom sunca zaslijepiti
Oči prijatelja i pjev gavrana nazvati pjesmom
Nema bijega u ravnici ni u moru
Jeka planina čuva i suzu i osmijeh
I kos i slavuj u školjci su skrili trenutak
U kojem je gavran ostao bez glasa.
A more
More se smije
Smije...

Adrijan Vuksanović

ZNAKOVLJE

Gledah ih kako prolaze i odnosim njihovo znakovlje.
To su riječi koje prelaze ulicu
Redaju nam slova svojim hodom
Najljepše su ikone na ranjenim ramenima
Tugu nose kao elegantnu odjeću
To je drvo koje je prešlo ogradu

VEČERA

Kada te bliski pozovu na večeru
Onda ti daju sve što imaju
Bude ugodno vrijeme među njima
Kada ih ugostiš i ti njim daš najviše što imaš

Kako ti sada zvuče riječi:
„Uzmite i jedite odo ovoga svi
Ovo je moje Tijelo koje će se za vas predati“
Kao i :
„Uzmite i pijte iz njega svi
Ovo je moja krv koja će se za vas proliti“

Tamara Simović

NIJESI TI ONAJ

Nijesi ti Onaj

Od čijeg se osmjeha

Kovitlalo u mojoj glavi

Nijesi ti Onaj

Od čijeg su mi pogleda

Koljena klecala danima

Nijesi ti Onaj

Zbog kojeg se jutarnji zrak slavi

Ni kriška sunca nisi

Izgubljena

Među jablanima

Maja Grgurović

BEZDAN

U mom srcu već si
Starosjedelac.

Rušim tabue,
ogoljevam dogme,
prihvatam strijele straha,
upijam slatki bol,
vapim za grijehom,
samo da objasnim zašto si noćas moj.

NEBO JE DOBILO ZVIJEZDU

(svom đedu) Voskresni ili sebe ili barem oči moje..

Budi sretno nebo !
Dobio si još jednu
Zvijezdu !
Kad život zapiše kraj
Kotrljaju se godine
Vraćaju uspomene
Ožive slike
Bujaju osjećaji
Sjećanja nikad ne umiru

Koliko se u tebi vrlina

Nakupilo

Koliko lijepih misli

Nataložilo

Svaki novi dan je poziv na borbu

Svako sjećanje na tebe dio nje

Budi sretno nebo

Dobilo si još jednu zvijezdu !

Napomena: Ova pjesma je objavljena u Questu br. 9 sa imenom Rebeke Čilović, izvinjavamo se Maji Grgurović I Rebeki Čilović)

Rebeka Čilović

PJESMA

Lice ti izdaju sluti

Za svaku laž po jedan dan

Poplavi oko dublje I u njemu vidim njen lik

Bezuspješno se namještam da uhvatim u pogledu svoj lik

Uzalud baš ne ličim

Kuvaš sebi kafu I mrmljaš

Nee pa ti pjevušiš

Psst

Zabranjeno je sa nesrećnima pjesmom se opraštati

Damjan Pejanović

ZID

Od zida uzimam
Glavu sa svim njenim opisima

Skidam je
Stavljam, skidam

Odlazim u krevet

Dižem se

Skidam je
Stavljam, skidam

NIŠTA

Često vjetar
Bez daljine
Otvorenih usta

-Odakle dolaziš ?
Ništa !
Katkad vjetar…
-Usput , odakle dolaziš ?
Ništa !

Uskim mostovima
Dubokim sutonima
Kuda I ja

Ništa

FANTASTIKA

ILIJA BAKIĆ

KRUGOVI SENI

Kroz plamen Ksander gleda u šamana.

„Posekao sam poslednje šamana koga sam sreo.“

Kasnije će, na obali žutovode reke, zažaliti što nije i ovoga.

„Pitao je ko mi je otac.“

S druge strane u očima je crna vatra.

Poslaće dvojicu ratnika da se vrate i umore ga sporo i bolno.

„Znam.“

„Kako?“

Vratiće se, iznemogli, otkrivajući šije.

„Video sam znakove. Oblake.“

Nisu mogli da nađu ni dolinu mahovine ni njegovu izbu.

„Ptice su letele pogrešno. Naglavce. Unazad.“

Išli su niz tragove vojske, prestigli odstupnicu i nastavili sve dalje od nje.

„Postance. Na boku tako da se čini kako se vrhom krila oslanjaju na drhtave zmije jare. Munjevito da ih oko ne može ispratiti u sedefnom nebosklonu. Toliko usporeno da liče na kamenčiće zaustavljene u padu.“

Lako je bilo hoditi po ožiljku zemljanom od kopita i točkova kolskih. Svežoj rani. Rastresitoj. Prašnjavoj. Ništa još nije raslo tamo.

„Brzo pa sporo. Teških lepeta koji vitlaju pesak mada ptica raširenih krila ne može da pokrije dlan žene.“

Trave okolne nisu pružile bledo korenje u taj zjap. Da ga prekriju. Zakraste.

„Oštrih fijuka kakvi se čuju tik pre no strela udari u telo.“

Ali, kad je nestalo zvukova, makar i zalutalih od vojske a njen se lik nije odražavao, obrnut, ni u pokrovu niskih oblaka nad horizontom za koji je zamakla, krajolik se izmenio.

„Sve video sam i čuo.“

„Onda ti imaš velike moći.“

Brda se počeše primicati.

Nebosklon se spusti nisko.

„Samo predani sam osmatrač i slušalac.“

Da li od osmeha ili uzdaha, tek, seda brada pred ustima zatreperi.

Trave se zanjišu nalik talasima mada niotkud vetar ne duva.

I ravnica se stane borati.

„Mislim da znaš više nego što besediš.“

Sad se ramena trznu. Da li zato što je slegnuo njima ili je ustuknuo pred razigranim plamenom vatre?

Konji zanjište bezmalo ih zbacivši. Morali su da sjašu i vode ih oštro potežući uzde. Pod nogama oćute kako se tlo grči.

„Sada ćeš mi reći zašto si došao.“

„Zašto to da reknem kad već znaš?“

Jedan od njih primeti da se rana zatvara. Osvrnu se i ugledaju kako trave primiču se.

„Zar ne znaš?“

„Znam.“

„Čemu onda moje reči?“

Ispred njih uspravi se drvo. Ne mladica nego odraslo drvo. Razgranaoo. Olistalo. Iza njega još ih nikne.

Oni zastanu sve ogledajući oko sebe.

Zakratko nestane traga. Ni nabora u travi nema. Na krošnje slete ptice. Do tada ih bilo nije. Oglase se kukavice. I jeleni. Rikom.

„Moraš da ih izgovoriš. Dok to ne desi se sve je moguće. Tek kad reči predaš vetru odredio si i sebe i druge. Odatle se širi tvoja senka. Grana se unapred. Ti je ne vidiš. Ja, možebiti, mogu.“

Kad sve umiri se ratnici uzjašu i krenu tamo kud su mislili da treba ići. Samo što nikakvih znakova koje bi mogli prepoznati ne bejaše. Sećanje se nije poklapalo sa viđenim. Pitali su jedan drugog zar tamo nije bio greben ili trorogi vrh planine zavejane? Gde je udolina u kojoj je, mogućno, nekada bilo jezero?

„Šta to vidiš?“

„Da ćeš ići i ići. Do kraja koji to nije. I dalje od njega. Zadobićeš carstva i blaga.“

„Hoću li sve pobediti?“

„Sve sem sebe. Ali to se i ne može.“

Onda, u sumrak, dok su gledali gde bi našli kakav zaklon da tamo prenoće, otkriju kako im se upamćene slike više ne slažu. Jedan je video vododerinu, drugi nije. Oborili su konje i legli između njih dodirujući se leđima. U zoru više se nisu slagali o smeru kojim treba ići. Do jutra nisu se prepoznavali. Vičući trgoše mačeve jedan na drugog. Udariše besno proklinjući. Posle se nisu ni razumeli. Jezik su zaboravili. Samo stenjanje ih je vezivalo. Od udaraca i umora popadaše u prašinu, među počupane trave iz kojih se cedi gorka sluz. Svest ih napusti lako.

„Kuda da idem?“

„Samo pravo.“

„Gde su najveća carstva, njih da tražim?“

„Posvuda su. Ali nijedno ti neće valjati niti biti dovoljno veliko.“

Koliko su bili u bezdanu mraka ne umeju da odrede. Tek, kada su se razbudili, iznova razumeli su se i prepoznali. I to je bilo sve što su mogli. Srećom, verni konji su ih čekali. Znali se, nekako, da ih valja uzjahati pa su sedeli na njihovim leđima dok ovi nisu, sami, nevođeni uzdama i udarcima u slabine, krenuli tamo odakle su pošli odazivajući se nečujnom zovu krda.

„Dosta. Zalud trošim dah na tebe. Ništa mi nisi rekao."

„Jesam. I ti jesi to čuo. Sad valja samo da to pojmiš."

Dok jahali su nazad, svejednako se osvrćući jer im se činjaše da neko ih progoni ali, sem oblaka iznad njih, niko nije, videše da onom drugom brada i kosa rastu i sede bezmalo u trenu. Zato beli su i pogrbljeni, suvih udova i ispalih stomaka, dok kaiševi na njima ispucani su kao da mnogo leta i zima stari su.

„Ti si samo opsenar. Lažac."

„To dvoje nije isto."

I tako se vratiše i sad kleče, povijenih, golih šija.

Ksander im priđe ne mašajući se mača. Učitelj ga je tako savetovao. Da ne poteže mač ako nije siguran da će udariti. Naloži moliteljima da usprave se i zagleda im se u lica.

„Jeste, lica su vaša. Makar da nosevi grbaviji su a pod očima vise kese. Uši vam štrče. Suve. Klempave. A kože je bleda. Pegava. Ne znam vas takve. Za nas ste starci. Kako je to moguće?"

„Jeste isto."

Crni plamen u očima razbukti se.

„Kako je to moguće?"

Šaman polako sklopi kapke.

„Vidiš ono čega se bojiš ili čemu se nadaš. Drugi to ne vide."

„Svi vide isto."

„Svojim prvim očima. Ali iza njih, u glavi, drugo je oko. Unutarnje. Sve što mu stigne tanušnim žilicama od spoljnih očiju okrene naglavce i razaznaje. Drugačije jer sagledava i ono što je iza, u senkama."

Niko od zapovednika ne oglasi se.

„Kako je to moguće", ponovo sebi Veliki pa otpusti ih sve kratko odmahnuvši desnom šakom. Sam, ushoda se pod šatorom. Neznanje odgovora oduvek ga je mučilo i u nemoći svojoj besneo je što zbog zagonetke što jer se sam sebi činjaše majušnim, beslovesnim kao beba.

Izađe. Napolju, pod krotkim oblacima i bledim nebosklonom, povetarac mu donese slatki miris rascvetalog bilja. Pogled mu se izbistri. Plamenovi u koje je gledao iščile. Kroz njih daljine se skraćuju a boje kopne i premeću se u drugojačije.

Ne začudi ga što je BogoSunce na zapadu. Uputi se prema barjacima i štitovima koji su okružili šator. Pred njega izađe srebrnonosi sluga i ogrne ga. Očuti da svo mu je lice i telo u znoju. Ipak, čini se

odmornim i čilim. Lako se vine u sedlo i povede vojsku. Niz dolinu. Dalekim planinama.

Biće da ratnici su njegovi pali u zamku šamanovu. Slutio je, i znao, da će doći i otišao, možebiti odleteo ili se samo raspao, razvejao u prah, kako govore priče koje je slušao, ali je, na mestu gde bejaše, ostavio stupicu, klopku za tragače učinivši, nekako, da izgube razum i svest o sebi a potom im ukravši godine života. I takvih čaranja ima pa ti koji ih čine tuđe vreme troše kao svoje pa mogu živeti kao više ljudi. A što su stariji to jesu i mudriji i niko im ne može nauditi dok, u nekom trenu, ne ogadi im trajanje sopstveno te skriju se negde i zapadnu u san iz koga će se probuditi jednom i početi isponova življenje.

Kad već šaman je znao da dolaze po njega onda zna i da ih je on, Veliki, poslao pa će hteti da sveti se. Valja mu, dakle, na oprezu biti, mada, stara kazivanja uče kako šamani se mogu u bilo šta premetnuti, od bube do medveda, od zmije do sokola te naći i nauditi onome koga traže. A najveći od njih umeju zaposednuti senke nečije koje, danju i noću, klize tlom i vodom bez svog izvora, tragajući, neumorne, a kad padnu na žrtvu svoju vade joj dah iz usta i vid iz očiju dok u strašnim mukama ne skonča. Sen tad, slobodna, zaleprša i, grohotnom se smejući, otplovi onome čije je bila da s njim se sjedini.

No, očešće šamani nastave svojim putem, nevoljni da skreću s njega jer, kako već dugo će živeti, sva je prilika da jednom će se, iznova, sa onim koji im je zlo spremao, sresti. Tad mogu mu nauditi ili se s njim poigrati, kako volja im bude. A taj će biti zahvalan im jer sav život njegov sveo se na iščekivanje zbog koga ništa mu se nije mililo niti htelo pa kaznu, kakva god bila, s radošću prima.

Otuda on zategne uzda pastuvove i ustavi se ispred vetra blagog. I iskrene kaiše ulevo praveći veliki luk u kome ga vojska prati dok ne izbije na smer iz koga je dolazio pa, sad s vetrom u leđima, krene vraćati se dok ne ugleda šator šamanov i ubrzo stigne pred njega, sjaše i gurnuvši kožu s ulaza uđe te sedne pred vatru s čije druge je strane starac jednako nepokretan kakav je malo pre, danas ili juče već, bio.

Kroz plamen Ksander rekne mu: „Posekao sam poslednje šamana koga sreo sam. Pitao je ko mi je otac."

„Znam."

„Niko mene ne sme to da pita?"

„Znam."

„Kako?"

„Znakove video sam. Oblake. Ptice su letele pogrešno."

2015.

DECA SVETLOOKA

Znojav, sanja Ksander kako privode mu uzdrhtalu devojku, princezu, devicu, ispod velova belu, kao da nikada nije videla svetlo dana niti osetila snagu BogoSunca, dok svi kleče i, klanjajući se, udaraju čelima u golu, spečenu zemlju ispred zidina, uskih i visokih nad kojima je azurni, prozirni nebosklon baš kakve su i oči njene dok dlanovi i jagodice nežni su poput magle koja ih je obgrlila i vodi, sred polja širokih leđa, prema bedemima iza koji se raskrilio grad veći nego tesna utroba u kojoj je te oni koračaju širokim putevima između palata, ispod senki razgranalog, rascvetalog drveća i, u treptaju, u širokoj su dvorani sa zidovima od naslaganih spisa a ona mu šapuće „gospodaru, znano mi je da ste ljubitelj i poštovalac knjiga“ i „sve ovo je vaše“ pa on gleda uokolo i u prolazu nekom učini mu se da vidim starog učitelja svojega, pohita tamo, među senke, tek da otkrije kako to nisu lice i brada starčevi već razmotani pergament na kome su slova koja ne prepoznaje, nalik crvima i očima i zubima zbog čega pita šta tu piše a bela sen odgovara „zar ne prepoznajete te reči, one su vaše“ našta on vrisne „ne igrajte se sa mnom“ i podigne desnicu u kojoj je mač, bronzani, okupan krvlju a velovi zatrepere kad ona dahne „milost, milost gospodaru, mi smo vaša deca“ pa se, ganut, pokoleba i nameri da vrati oštricu u kaniju ali tad uvidi da ova iz šake mu izlazi, da je srasla s njim i ne daje se skrenuti sa vrata belog ka kome stremi makar je on otimao i vukao naniže dok u glavu dolaze mu reči „to telo tvoje je, meso tvoje, ne možeš na njega, protiv njega, protiv sebe“ kojima glasno, vriskom odgovara na jeziku za koji ne zna koji je ali ćuti kako mu zubi paraju nepce, crvi migolje a suze mute vid u belinu, bez očiju.

Koža mu je hladna, orošena, tvrda na dodir. No, vazduh, slab, prazan, jedva da naleže na njega. Jednako tako otima se da uđe u telo koje žeđa za njim. Kad, bez daha, zastane, zija kao riba na suvom. Onda vučije brzo grize i kida komađe te šupljine, guta je ne bi li se nasitio i razbistrio vid u koji nikako da uđu sve planine i, ponad njihovih snežnih kapa, široko razastrti nebosklon bezbojan. Tek kad zalutali oblak doplovi spoznaje se razlika između beline njegovog trbuha i prozirnosti u kojoj je.

Biće da već četiri pune godine napreduju udolinama i stminama planinskih lanaca. Odavno su prešli ivice pergamenata na kojima su nacrtane karte sa kojima su krenuli u rat. I jednako kao što su u belinama mora nalazili ostrva neubeležena tako su se iza svake grbine planina otkrivale nove doline, reke i brda nastanjene drugojačijim ljudima, širokih, tamnih, spečenih lica i tela umotanih u kože životinjske. U kosim prorezima svetlelo im je ugljevlje očiju koje su, možebiti, videle upravo ono za čim Ksander i vojske njegove žude i tragaju.

Udno litica smotanih spisa leže zakloni od kamenih crepova pod kojima su suve kosti i lobanje u posteljama od krpa, raskidanih pergamenata i iscepanih papirusa. Zubi klimavo vise u čeljustima i tiho škripe. Škrguću. Kao da dira ih nekakav vetar što klizi tik iznad kamenog poda.

Vodilja Ksanderova, kojoj još ime ne zna, klekne pred jednim od zaklona, čelom dotakne tlo, sve jednako šapućući, pa uspravi se kroz vel govoreći mu „klanjamo se precima svojima i zahvaljujemo što nas

izrodiše i naučiše ko smo i kome pripadamo“.

„zar nisu, ako ih toliko poštujete, zaslužili veće i lepše grobnice?“

„ali oni su ovde sa svojim rečima i savetima. u zemlji su oni što su je obrađivali. u glavama sveštenika gore plamičci obredni. na okolnim vrhovima su ratnici čuvari granica.“

„čemu tad crveni barjaci po visovima?“

„to oni mašu i podsećaju nas da ne zaboravimo nauke njine.“

Karte su se njihove nastavljale na one otkupljene ili otete od vođa trgovačkih karavana, od starešina usputnih naselja i odmorišta. Isto se tako njihov jezik nastavljao i menjao u govoru najmljenih vodiča što su besedili sa onima koji su zarobljeni ili predali se. Kako su dalje odmicali to je bivalo više vodiča i tumača a broj reči koje su govorili bio je sve manji. Ali su se znakovi prstima i šakama širili i bogatili. Ponekad činilo se da će oni što pregovaraju bespovratno zaplesti prste i tako ostati nemi.

U jednom od bazara podignutim usred gole doline, na raskršću puteva obeleženih belim kamenovima, ispod kupola od sasušenog blata nađoše knjigu drvenih korica koje su povezivale dva tuceta iscrtanih pergamenata. Ksander upita kako se zove ta knjiga. Tumač znakovima upita trgovca i jednako tako dobijeni odgovor prevede kao „At-l-as“.

„A ko ga je sastavio?“

Prsti se isprave, ukoče, sviju mnogo puta.

„Narod neki dole, niz put. Najčešće sebe zovu „deca gospodara koji će doći“. Ali nemaju jedno ime.“

Ksander je budan. Oči, razrogačene, ne vide. Ne zna gde je. Ne zna da li ga je probudio krik. Da li je on taj što je kriknuo. Oseća samo vrh mača sraslog sa šakom, uperen u maglu koja ga je obgrlila.

Ne seća se snova. Ne seća se da li je uopšte sanjao.

Zidine su uske i visoke. Vise nad provalijom redovi kamenova spojenih blatom. Ubadaju se u sedefasti nebosklon. Bacaju senke uvis.

Vojska se uspinje. Odstupnica je odsečena, stražari uhvaćeni.

Katapulti i ovnovi suviše teški za strmine leže u dubokoj dolini poprskanoj senkama zabludelih oblaka.

Pred velikom kapijom je čistina crvene, skamenjene zemlje.

Ksander dahće. Vazduh beži iz njega ostavljajući praznu, bolnu mešinu. I ostali uokolo posrću klimavih nogu, mutnog pogleda, žednih usta.

„moraš se probuditi i setiti nas se. krv ne sme pasti ni na oca ni na decu.“

„mi smo tvoja snaga a ti naša. jedni bez drugih ne možemo.“

„ako zastaneš ovde videćeš šta nisi niti ćeš biti. zidovi zatvaraju ali iza njih su nove širine.“

„moraš se setiti. moraš nas probuditi.“

Pod drhtavim svetlima lojanica Ksander razgleda At-l-as. Razume da plave linije mogu biti reke. Smeđe su brda. Crne putevi usečeni u njih. Veće mrlje plaveti su jezera. Bele večni snegovi. Zelene doline. Žute tvrđave i naselja.

Karte. Mape. Zemljovidi.

Znakovi crvenom bojom iscrtani trebali bi biti nazivi. Tumač ih sriče i iščitava, pretače reči iz jednog u drugi govor. Sva su imena drugojačija, njihovi zvuci nestalni. Ponekad začuje žubor ili slapove, pa huk vetra na kosinama. Ili šapat mekih trava. Škripu snega pod stopalima.

Ustreptao pita „Gde smo sada? Gde?"

Tamni prst s debelim, ispucalim noktom udno koga je bledi polumesec dok se pod vrhom crni, upre u smeđu tačku.

„Kako zovu ovo mesto?"

Fijuk se surva u lavinu kamenja.

„A ovo pored, sa belom kapom?"

Sad se fijuk izgubi pod nanosima snega.

„Da. A sada se vratimo unazad, do velike reke i dalje... ovde, da tu gde smo sustigli kralja. Kako se to mesto zove?"

Jekne tutnjava kopita.

„Mada, gospodaru, istinit da budem, siguran ne mogu biti. Nikada tamo nisam bio niti znam koga drugoga što se tamo nahodio."

„Dobro. Pošalji mi drugog tumača, nekog od onih pre tebe."

Sluga njegov lica prekrivenog lakim velom koji skriva šupljinu ostalu u davnoj bici iza odsečenog nosa priđe mu, klekne i lako ga dotakne po ramenu.

„Gospodaru."

Jedva razume reč. Od kako su se ispeli na ove visoke udoline sa šupljim vazduhom odvezao je od srebra iskovani nos sa obrazinom i sklonio u torbu a šupljinu skriva velom. Od toga mu je glas izgubio oštrinu a reči se pomešale sa škripom udaha i izdaha.

„Gospodaru. Vojska je sprema."

Ksander skine ogrtač sa glave i sedne u razmazano jutro. Velovi magle vuku se po zavetrinama. Zidine su crne naspram svetlog neboskłona. Živo klupko vojnika prilazi im. Sevaju oštrice mačeva i kopalja. Drhture tetive lukova.

„Hoćemo li gospodaru?"

„Hajdemote."

Prsti drugog bleđi su i mekši, bez prašine nataložene u žuljeve i ogrebotine. Mesecima već ide na začelju kolove, zajedno sa manje potrebnima, bolesnima i ranjenicima. Nosi vodu, sakuplja sasušenu balegu kamila i grančice žbunja za vatru. Pomaže kuvarima. Da je iole vičan, a ruke kazuju da nije, našao bi se pri ruci makar obućaru.

Sad razgleda nacrtano i čupka retku bradu na obrazima.

„Kako se zove ta reka?"

„Gospodaru, liči mi na onu koju zovemo Ok-sa-as ali tok joj je drugačiji. Ona pada iz belih planina u dolinu da teče brza i blatna. Ne može biti plava. Ne. Ova nacrtana teče samo nizinom. A njeno ime ne umem da izgovorim. Mogu da ga pokažem prstima ali reči takve nemam."

„Idi onda i nađi ko ume da mi ga kaže."

„ne preziri decu svoju. ne diži ruku na njih."

Ime žubori preko krupnog kamenja pa se gubi u širokim pustarama oštre trave.

Teče kraj zidina gradova poharanih.

Ksander i ne pita kako ih zovu i izgovaraju. Prah istrajno zasipa slomljeni kamen, slova i glasove.

A u vazduhu već ćuti se so mora koja su velika mrlja plavetna po kojoj plove nemani razjapljenih čeljusti, očiju bez odraza, oštre, svetlucave krljušti i bodlji.

Veliku luku u zalivu Ksander je, pre, već zasigurno ne zna koliko leta, nazvao imenom svojim a ono se crveni u slovima iscrtanim tamo gde je prethodno ime izgrebano. Trunje boje i komađe starih slova još se nazire u porama kože uštavljene.

Pred sandalama i štitovima istežu se senke i upiru u kapiju.

Kako se BogoSunce uzdiže ka svom prestolu tako se i seni vraćaju onima koji su ih bacili a kapija mirno sjaji.

Znoj bubri.

„Preplovismo ova mora a da ni sa jednom se nemani okušao nisam. A kako njih zovu ovi što su mapu crtali?"

Režanje se oglasi. A za njim škljocanje zuba.

„Baš. A moru kakvo je ime?"

Grmne grom u grlu.

„Zar baš tako?"

„Tako. Ali oni što na obalama žive zovu ga Varljivo. Mada ga zovu i Srednje. Ili Voljeno što znači i Prokleto."

„Skoro kao kod nas. U Domovini."

Azurom nebosklona dojedri oblak tamnog trbuha i zastane upravo iznad gole ledine između vojske i nemih zidina. Senka njegova preklopi ih.

Potom jurnu iskre naniže. Zaigraju po vrhovima kopalja i duž oštrica mačeva, po šiljcima strela, okovima prsnika i štitova, kopčama opasača, kanija i tobolaca, pucketajući kapima znoja po čelima i obrazima. Nakostreše kose, brade i malje na rukama i nogama. Nekome i zubi zacvokoću.

Po goloj zemlji, stenju, travkama i zidinama vrtoglavo jurnu svetlaci gasnući na obodima.

Kad učini šta mu je bila volja oblak se otpusti i otplovi.

Na novom svetlu bleskaju beonjače zapovednika dok pogledavaju prema Velikom Ksanderu.

Okreće pergament a ruka se koleba. Otpustio je tumača. Ako zatre-

ba vratiće ga ali sada hoće sam da bude sa zemljovidom.

Prepoznaje kosti šake u plaveti. Neke ipak nedostaju.

Nema ni planina. Reka. Naselja.

Tek poneka crta i šara.

Nije ucrtano odakle su krenuli.

Ima samo slika dvonožnih nemani velikih očnjaka. Zmija sa rascepljenim jezicima.

I mnogo oglodanih kostiju. I lobanja sa praznim očnim dupljama.

„Gospodaru?“

„gospodaru ne preziri decu svoju. ne diži ruku na njih.“

Vrata se raskriljuju i na njih izlaze stameni ratnici, uspravne žene i lepa deca. Svetlih očiju.

Staju, na golu zemlju, bosi.

Iza njih je grad veći nego tesna utroba u kojoj je. I šuplji, sedefni nebosklon.

A sasvim napred šire se prostranstva. Boje blede. Sve je manje linija i slova. Tek poneka neman gamiže, gladna, nesita između nagomilanih kostiju. Suvih i spečenih.

Mapa skončava u praznini.

Dok svi kleče i, klanjajući se, udaraju čelima u golu, spečenu zemlju, sred polja širokih leđa, privode uzdrhtalu devojku, princezu, devicu, belu ispod velova, koja nikada nije videla svetlo dana niti osetila snagu boga Sunca.

Nju daruju, ponizni a ponosni.

On je taj koji krajeve sveta raznosi. Raširenih ruku.

„Gospodaru, u napad?“

Mač-ruka odseče glas da padne u prah. Mutav.

Kroz velove sipe iskre: „sretno nam se vratio oče.“

2015.

Borislav Cimeša

BUDUĆNOST JE POČELA

Hanibal se razlikovao od slavnog imenjaka iz Kartagine, jer nije pobijedio kod Sagunta, Trebi-je i Kane i što pobjednički vojskovođa nije bio doktor.Iako nije bio vojskovođa sa ratnom aurom učestvo-vao je i on u ratu. I jednog ratnog dana, kad je zijevao prema neprijateljskim projektilima, doleće jedno zrno, zađe mu u širom otvorena usta i izađe na suprotinoj strani napolje.Doktor Empiricus davao mu je aspirine, jodkalije i jodovu tinkturu, ali ništa nije umanjivalo bolove. Izradio mu je novu donju vilicu. Na-domjestio mu je prostrijeljeni dušnik. Mjesto oštećenog crijeva, ugradio mu je dužu cijev od gume.

Gledajte da Vam to bude dosta, reče filantrop Empiricus, jer drugi put ne znam, hoće li biti mo-guće smoći toliko gume. Hanibal je ostao nepomični stožer u promjeni svjetskih događaja. Sanjao je bes-mis-ao.Država je rekvirirala gumu, a on je morao da nadoknadi pola ovog utroška za svoju već obavljenu operaciju.Protestvovao je ali to ništa nije pomoglo.Filantrop Empiricus mu je velikim nožem otvorio trbuh. Dokazivao je nedvosmisleno, da svako uslovno mora da ima 14 metara crijeva ili gume,i da se sa ma-nje od toga ne može živjeti. Država je tražila pola troška od Hanibala, ali se najzad nagodila sa njim traž-eći črtvrtinu.Nož sijevnu i Hanibal se probudi. Bolovi u crjevima nijesu prestajali. Sumnjao je u crnu kafu kao njihovog uzročnika. Kada je iscrpio sve ljekove iz kućne apoteke, došao je ponovo u bolnicu. Prva je dijagnoza glasila:ratna psihoza. Zatim mu rekoše da je ratni simulant. Kad se Empiricus dublje posvetio Hanibalu, utvrdio je akutno trovanje spojeno s upalom bubrega. Hanibala prenesoše na odjeljenje hirur-gije. Ponovo je guma bila problem. Rat je, pa nije ni čudo da vladaju oskudice. Država mu predloži zamje-nu za gumu,uz naredbu,da predmeti koji se normalno potroše, ne mogu se vratiti. Bolnička apoteka up-ozori da se u ovom slučaju ne radi o utrošku usljed normalne upotrebe. Valja stoga i tako dalje i tako da-lje. Da se dovrši ovo prepisivanje, poslana je u apoteku stara cijev, kojom se prskaju bašte,iako u ovu svr-hu dolazi samo guma u obzir. Stigao je odgovor, da tražene cijevi nema u skladištu apoteke. Hanibala je za razliku od imenjaka kod Zame, pratila sreća.Bilo je to ovako. Na isto odjeljenje bolnice donesoše paci-jenta odučenog od jela.Željeznom voljom ovome je uspjelo za život potrebnu bjelančevinu udisati nepo-sredno iz vazduha i da taj produkt asimiluje organizmu. Nije to čudnovato, ako atmosfera ima četiri pe-tine kiseonika, kao i da su izvjesni upućeni da žive od vazduha. Kod ovog pacijenta probavni aparat je bio suvišan. Odmah ga je, zato, Hanibalu ustupio besplatno. Operacija je sjajno uspjela. S Hanibalom se, međutim, desila čudna promjena. Usljed transplantacije ušao je i jedan dio duha njegovog dobročinit-elja u njegovo tijelo. Po teoriji profesora Samuelsona postoji smisao za štednju svojim centrom u crijev-ima. Ovaj smisao naslijedio je prirodno i dijelom od svojeg donora. Filantrop Emericus pobuđen ovimgrabi krupnim koracima do vještačkog života iz epruvete.Velike nade

polaže u sintetički genom,u rađa-nje iz epruvete i oživljavanje izumrle vrste poput mamuta ili našeg Hanibala. Ako čovječanstvo opsta-ne do 3o.vijeka,ljudi će porasti do kiborga i King Konga,imaće kompjuterske oči, kontrolisaće svoj DNK. Sjediniće se s mašinom, robotizovat će se, predstavljaće vještačku inteligenciju, postaće besmrtna naci-ja. Sjedinjeni s aparatima, koji će im pojačati sluh,zdravlje, vid, dobiće i bioničke oči kojima slijepi vide. Gledaće nevidljivo, biće imuni na bolijesti i starenje. Imaće susrete sa vanzemaljskim civilizacijama.Dio će postati svemirskji nomadi, jer će biti prebačen na Mars, na kojem će imati veće zjenice radi apsorpciije više svjetlosti i drugačijih zakona gravitacije. U njih će se useliti duh drugih.Biće besmrtni kombinacijom ljudi i mašina. Kao i u slučaju Hanibala, koji je kao gotov čovjek, potpisao znatne iznose ratnog zajma po izlasku iz bolnice, i povukao se u privatni život sa vještačkim organima u svojem organizmu. Čeka,ipak,pomoću svojeg Empiricusa, izum za besmrtnost.

LOVE STORY

Pred nama je bila divna noć.Nasmijana je gledala kako joj kliznu plašt niz ramena. Haljina polj-ubi pješčano tle skrovite obale.Dalje je mogla da vidi kako valovi i matica odnose haljinu koja joj je izma-kla. Bila sreća s tobom, rekoh joj tiho. Kako mogu biti srećna? Zar ne vidiš da mi matica odnese haljinu. Sreća bila s tobom, ponovih. Tvoja mladost je kao i ta haljina. Svakoga dana bježi sve dalje od tebe i niči- ja je ruka ne može zadržati. Ne gubi vrijeme gledajući je kako odlazi.Ostani u ovom skrovitom mjestu i ljepšu ću ti haljinu naći od dragulja iz moje riznice. Korak po korak oprezno prilazio sam joj sve bliže. Uz plameni bljesak njenog oka blijedila je i sama večernja zvijezda koja nas je gledala. Približa-vala se sve gušća noćna tmina teška kao neprovidni zastor. Ona se otrže iz mojih ruku. Zbogom do ju-tra, reče.Sreli smo se narednog dana. Htio sam da se sastanu sunce njene duše i tamna noć u toj figuri. Bila je brža. Sve što se noću tajno zbori,gubi smisao kad sunce svane,reče. Strpi se,s osmijehom će ona.

VJEČNA RIJEČ

Soba je slabo osvijetljena mrtvačkom glavom kroz čije šupljine prolazi samo tračak svjetlosti. Ako je vjerovati legendi, Hiram je bio obučeni graditelj koga je kralj Tir poslao caru Solomonu da mu sazda hram u Jerusalimu. Prikupljene graditelje Hiram je razvrstao u grupe. Povjerio im je Vječnu riječ i amblem. Tražio je od njih ono što im je povjerio.Pošto bi odgovorili na pitanje, dobili bi nadnicu. Trojica slavoljubivih udruže se da od majstora iznude uskraćenu riječ. Po njegovoj ocjeni nijesu je zaslužili. Niti viši stepen, ni nadoknadu.U času plaćanja nadnice svaki od trojice uzima svoje oružje. Prvi uzima laž, naredni neznanje, potonji praznovjerje.Sačekali su Hirama na vratima građevine.Prvi ga dara lenjirom. Naredni mu zadaje udarac čekićem. Dovršava ga vrh šestara. Hiram nije otkrio Vječnu ri-

ječ. Tajnu. Ubice ga odnose u šumu Kedron, provizorno sahranjuju i bježe. Hiramov nestanak pokreće sve maj-store. Uz pomoć akacije pronalaze njegov leš. Potraga za trojicom se nastavlja. I na nebu i u istoriji. Kandidat za Hiramovo mjesto, tijelo koje je preskočio kod oltara, nije odvojio od smrti. Odvajanje je suviše kratko da bi se dostigao viši život. Ja sam smrt, obraća se on smrti. Umirem da bih se ponovo rodio.Primjenjuje drevnu formulu simulirajući ubijstvo. Mrtav je makar u ritualui mora uskrsnuti. Budi se i izgovara svoje novo ime, simbol nadživljavanja duše. Nakon iskušenja umro je za pravi cilj, približavajući se vrhuncu savršenstva i Vječnoj riječi.Mora je sam otkriti i čuvati za sebe samoga. Ako je sam ne otkrije nije u stanju da shvati njen smisao kad je čuje usmeno. Kandidat se diže. Na putu je postizanja savršenstva otkrivajući misteriozne harmonije viših sfera.S njima se sjedinjuje u traganju za nadživljavanjem duše. Soba se obasjava svjetlošću.

Solomon se prepirao sa caricom oko toga, da li ima na zemlji više muškaraca ili žena.Govorio je da ima više muškaraca.Carica je tvrdila suprotno.Kako se nijesu mogli pogoditi,on sazove skupštinu sv-ih životinja.U to vrijeme drevnosti govorila je svaka životinja.Na toj skupštini su svi potvrdili careve riječi. Samo ćuk koji je kasnio na ovaj skup ponovi caričine riječi. Car mu je oponirao. Ćuk osta pri svojemu. Da bi dokazao istinitost svoje tvrdnje, reče da među žene računa i one muškarce koji žene slušaju.Mudri car i prorok se nasmija i odobri takvo rješenje jer ga je vraćalo na Hiramove ubice. Vladar koji lovi ptice ne može doseći Vječnu riječ. Solomon dodijeli ćuku priznanje i odobri hranu-svaki dan po dvije ptice.Značilo je to, svaki dan dva leta manje.U ime blagodarnosti za takvo dobročinstvo, ćuk pojede dnevno po jednu pticu, a drugu pušti na slobodu. Više je dana nego ptica, reče na kraju.

VARKA

Izmoreni karavan prolazio je pustinjom. a ja mu makar u snu, bijah vođ. Kao opsjena poja-vi se ona. Sjenka bješe ljubičasta svila na pijesku. Zamolih je da zastane, da poljubim tu svilu. Pa to je samo sjenka. Počeh da kopam po pijesku, da nađem Vječnu riječ. Pijesak nije užaren kao ona. Tražeći riječ Poljubio sam pijesak. Poljubi me ponovo, govori mi ona jezerima svojih očiju i voćnjacima tijela. Tra-gam za njom,i u jednom času, čini mi se da se ustremila na mene. Tragam i dalje i evo je na dohvat moje ruke.I rubu mojeg uma. Čekajući moje otkriće putnici karavana u očajanju polijegaše da umru.

Izgovaram njeno ime.Činim to više puta, ne bih li ga zapamtio i ponovo mogao usnuti isti san. Ali jedna se stvarnost ili privid nikad ne može jednako viđeti dva puta.

ESEJI, PRIKAZI

Dr Sofija Kalezić

DOPRINOS POVIJESTIMA CRNOGORSKE I HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Milorad Nikčević : *Metodičke i metodološke književno-problemske studije*

Umjetničko djelo je dostupno jedino kroz pojedinačan doživljaj, ali nije istovjetno ni sa kojim doživljajem. Ono se razlikuje od idealnih predmeta u još jednom važnom pogledu - ono posjeduje nešto što se može nazvati životom. Umjetničko djelo je vanvremensko jedino u smislu što, ako se sačuva, posjeduje neku osnovnu strukturu istovjetnosti sa samim sobom od vremena svog stvaranja, ali je i istorijsko. Razvoj datog umjetničkog djela nije ništa drugo do niz njegovih ostvarivanja tokom istorije, niz koji možemo rekonstruisati na osnovu doživljaja i sudova čitaoca *i kritičara, kao i o efektu datog umjetničkog djela na druga djela.*

Rene Velek i Ostin Voren

Milorad Nikčević[1], književni istoričar i teoretičar, iznova je domaću književnu javnost obradovao svojim najnovijim ostvarenjem *Metodičke i metodološke književno-problemske studije* koje je publikovao Zavod za udžbenike i nastavna sredstva iz Podgorice, 2017. godine. Svojom knjigom, utoliko vrednijom iz razloga deficita metodičke i metodološke literature na našim prostorima, autor dokazuje da pravilnim izborom metodičkih postupaka rad na djelu postaje daleko plodniji i svrsishodniji, nastavnik se u manjoj mjeri izlaže improvizaciji, a dato vrijeme biva iskorišćeno na racionalan način.

1 Milorad Nikčević je rođen je 1941. godine u Stubici (Pješivci). Osnovnu školu završio je u Bogetićima, a realnu gimnaziju u Nikšiću. Diplomirao je studij slavistike (jugoslavistiku i rusistiku) na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu magistrirao je s tezom Stefan Mitrov Ljubiša i Njegoš - uticaji i paralele. Doktorsku disertaciju pod naslovom Crnogorska pripovijetka od 60-ih godina 19. vijeka do prvog svjetskog rata obranio je na Filološkome fakultetu u Beogradu. Studijski se usavršavao na Državnom univerzitetu „Lomonosov" u Moskvi (1975), na Univerzitetu Kalifornija u Los Anđelesu (1989), potom na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, te na Univerzitetu Berkli u San Franciscu. Na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost i Katedri za metodike i metodologiju znanstveno-istraživačkog rada nastave jezika i književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strosmajera u Osijeku radio je kao docent, vanredni profesor, redovni profesor i redovni profesor u trajnom zvanju. Predavao je metodiku nastave jezika i književnosti, metodologiju naučnog rada, metodiku nastave književnosti, teoriju školske recepcije književnosti, te istraživanje međuknjiževnih uzajamnosti i tekstologiju. Od 2005. do penzije rukovodilac je i jedan od utemeljivača Katedre za metodiku i metodologiju naučno-istraživačkog rada nastave jezika i književnosti. Bio je član Odbora za filologiju Ministarstva znanosti i obrazovanja. Utemeljivač je crnogorskog studija (1995) Montenegrina (Crnogorska književnost, Povijest crnogorske kulture i civilizacije) i prvi gostujući profesor tog studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1996). Za stručni, naučni i pedagoški rad dobio zlatni Pečat grada Osijeka 2003, za izuzetna ostvarenja na području nauke, državno odličje reda

Do sada objavljenim knjigama iz književne istorije, metodike i metodologije,[2] Nikčević je dokazao da korpus metodičkih postupaka uvijek ostaje otvoren za dopunjavanja i nadograđivanja, koje sama problematika i struktura djela nameću. Prije početka interpretacije, profesor mora pažljivo da procijeni koje metode bi u određenim slučajevima obrade bile najpodesnije i pružile najplodotvornije rezultate. Kao što je Mihail Bahtin ustvrdio u romanima Dostojevskog dijalog između pisca i njegove ličnosti, koji je u jednu ruku i dijalog sa samim sobom i zbog sebe radi, tako bismo i mi mogli ustvrditi da je dijalog sa učenicima moguć tek nakon uspostavljenog i raščišćenog dijaloga sa samim sobom. U *Uvodu* svoje knjige Nikčević nas je upoznao sa njenim karakterom i koncepcijom:

„Knjiga *Metodičke i metodološke književno-problemske studije* spada u naučne i primijenjene publikacije koje na principima metodičke, metodološke, književno-teorijske, problemsko-stvaralačke i estetsko-recepcijske teorije rasvjetljavaju neka ključna mjesta i novije aspekte iz književno-kulturne tradicije, prije svega iz književnih djela koja su dugo bila a i dalje su u središtu vaspitno-obrazovnog sistema nekada zajedničkog jezgra nastavnih planova i programa u zajedničkoj državi - Jugoslaviji, a potom su samo neka od tih djela locirana u pojedinim planovima i programima iz nacionalnih književnosti (Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini)“.[3]

Podijelivši knjigu na tri zaokružene cjeline (problemskoteorijske, problemskointerpretativne i problemskoestetičke ekspozicije), Nikčević je svoja istraživanja izložio u periodu od nekoliko decenija, ističući da ona predstavlja nastavak njegovih ranijih teorijskih i interpretativnih ishodišta problemske nastave. Na fenomen tzv. otvorenog djela redovno se ukazuje u svim novijim teorijama književnosti. Iskustvo koje je Frojdovom psihoanalizom lansirano kao novost i ekskluzivitet, već uveliko se javlja kao jedno od tzv. opštih mjesta u savremenom pristupu tumačenju djela. Postfrojdovska analitika književnu strukturu tretira kao svojevrstan sistem „ukrivanja“ autorovih pravih, po pravilu u dubinu potisnutih ideja i poruka. To znači da se u ovoj projekciji štampani tekst i u njemu izražena sadržina ne shvataju kao suštinski značajan sloj au-

2 Milorad Nikčević je do sada objavio: *Literarne skice*, Osijek 1979;*Transformacije i strukture*, Zagreb 1982; *Ideje i paralele* (ogledi i studije), Osijek 1984; *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti*, Titograd 1988; *Metodičko-problemske književne komunikacije*, Zagreb 1991; *Hrvatski i crnogorski književni obzori (studije)*, Zagreb 1995; *Na civilizacijskim ishodištima (studije)*, Osijek 1999; *Prilog stoljetnim vezama Hrvatske i Crne Gore* (feljtoni), Osijek 1999; *Peroj između povijesnog i fikcijskog* (pub. članci), su/autor, Osijek 2000; *Književna približavanja (rasprave / eseji / prikazi)*, Osijek 2001; *Odsjaji kultura (Hrvatska i crnogorska kultura stoljećima)*, (studije/ intervjui), Zagreb 2002; *Filološke rasprave (Interkulturalni kontekst)*, Podgorica 2002; *Ogledi / studije / susreti - Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek 2004; *Perojski kulturnopovijesni mozaik; Povijesno-kulturni presjek crnogorske enklave u Istri*, Osijek-Podgorica 2006; *Dnevnik čitanja jednog intelektualca*, *Komparativna filološka odmjeravanja*, Cetinje-Osijek 2006; *Josip Juraj Strossmayer i Nikola I. Petrović Njegoš u korespondenciji i dokumentima. U duhovnim prostorima Crne Gore/Boke Kotorske*, Osijek 2009; istoriju crnogorske književnosti, knjiga III - *Crnogorska književnost od 1852. do 1918,* ICIK, Podgorica, 2012, *Filološke studije*, ICJK, Cetinje, 2017.

3 Milorad Nikčević: *Uvod*, autorski predgovor knjizi: *Metodičke i metodološke književno-problemske studije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2017, str. 6.

torovih kazivanja. Za umjetničko djelo je uglavnom irelevantno ono što se nalazi na površini i što je lako vidljivo. Da bi se doprlo do autentičnog značenja treba "razgrnuti" lako dostupne slojeve strukture ostvarenja, te potom ući u njene skrivene dubine, pa ispod bukvalne značenjske ravni teksta otkriti njegovu prenesenu i prikrivenu semantiku.

Nakon uvodnog dijela nazvanog *Programska prologomena: primarni tekst i korespondirajući metatekst u problemskoj nastavi književnosti,* Milorad Nikčević se služi upravo ovakvim postupkom u potpoglavljima knjige koju čine interpretacije: *Prvo kolo „Gorskog vijenca" Petra II Petrovića Njegoša - predložak usvajanja književnoteorijskih i jezičkostilskih pojmova, „Smrt Smail-age Čengića Ivana Mažuranića u svijetu problemske nastave književnosti, Bajronov „Čajld Harold" i Mažuranićev „Smail-aga Čengić" u problemsko- komparativnom romantičarskom kontekstu.*

U drugom segmentu nazvanom *Problemsko-interpretativne ekspozicije* autor izlaže poglavlja: *Ekspresivno-interpretativni svijet Matoševe „More", Poezija Augustina Ujevića u evropskome književnom kontekstu, Poetska vizija slobode u Kaštelanovoj poemi „Tifusari"* i *Kulenovićeve misaone strukture u poemi „Stojanka majka Knežopoljka",* dok završna cjelina sublimira interpretaciju nastavnih jedinica: *Poetika futurizma - moguća metodička obrada pravca, Estetički pogledi Vladana Desnice u romanu „Proljeća Ivana Galeba", Semjuel Beket* - „Čekajući Godoa" i *Metodološke transpozicije moderne drame.*

„Ova je knjiga", u recenziji je napisao Ethem Mandić, „također veoma važna po tome što daje konkretna uputstva za interpretaciju i problemski postavlja čas jer se na taj način racionalnije i efikasnije predaje, nastava se prilagođava samostalnom radu učenika, uključuje i određene specifičnosti koje proizilaze iz prirode primarnoga književnoga teksta, što u svojoj knjizi navodi i sam autor, te se svojim pristupom nadograđuje na bogatu metodičku praksu, prije svega na studije Dragutina Rosandića, Milije Nikolića i drugih".[4] U nastavku recenzije Mandić ističe da je u ovom ostvarenju pisac nastojao da prezentuje učenicima najraznovrsnije tematske i žanrovske raspone pisane umjetničke književnosti, te pruži velik doprinos metodičkoj praksi i crnogorskoj stručnoj javnosti. Tako posmatrana, doživljena i usvojena, Nikčevićeva knjiga može biti od značajne koristi kako u srednjoškolskom, tako i visokoškolskom obrazovanju.

Svako književno djelo svoj puni i pravi smisao ne dobija u momentu kada je završeno, nego kada se uspostavi i realizuje relacija djelo - čitalac. Jedan od predstavnika teorije recepcije, Manfred Nauman objašnjava smisao djelovanja literarnog ostvarenja isključivo u njegovoj živoj sponi sa čitaocem: "Djelo ne može samo da ostvari svoje potencijalne funkcije… Sve dotle dok se putem recepcije ponovo ne inkorporiraju u društvenu i individualnu svijest, djela zadržavaju status nezavršene egzistencije, to nijesu gotova djela - to su samo potencijalna djela".[5]

4 Ethem Mandić*: Inovatorska knjiga Milorada Nikčevića „Metodičke i metodološke književno-problemske studije"*, pogovor knjizi Milorada Nikčevića: *Metodičke i metodološke književno-problemske studije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2017, str. 181-183.

5 Manfred Nauman: *Književnost i problem njene recepcije*, u knjizi: *Teorija recepcije u nauci o* književnosti (priredila Dušanka Maricki), Nolit, Beograd, 1978, str. 145.

Ulazeći u raskošni svijet umjetnosti riječi, čitalac i interpretaror postaju njegov sastavni i aktivni dio, dok štivo osvaja njihov senzibilitet, izazivajući u njemu spektar najraznovrsnijih raspoloženja i emocija.

Obično se smisao djela traži u nekoj od njegovih dimenzija - pozitivisti će ga tražiti u njegovom odnosu prema piscu, recepcionisti u odnosu prema publici, kontekstualisti u njegovom odnosu prema drugim tekstovima, najveći broj antipozitivista u organizaciji samog teksta. Profesor Nikčević je u svojim književnim analizama sublimirao spoj kritičko-teorijske i nastavnointerpretativne metode, sa akcentom na otkrivanje filozofskih, psiholoških, sociooloških, pedagoških i druge vrijednosti i značenja djela.

„Za Nikčevićeve rasprave se može reći da su sustavno, klasično u najpozitivnijem smislu riječi, znanstveno komponirane“, u pogovoru knjizi nazvanom *Studije visokog stupnja sugestivnosti* naglasio je profesor Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Vlado Pandžić. „Zrele su raščlambe s dobro izabranim metodološkim osloncima. Pamtljive su im skladne rečenice i s nezatajnom odlučnošću predstavlja vlastite prosudbe. U oblikovanju zaključaka razvidno je pozorno nijansiranje redosljeda izlagačkih dionica. Neprekidno očituje konzistentnost u načinu prosuđivanja. Vraća li se ponekad istim problemima, ne mijenja svoje utemeljene prosudbe, ali ih dodatno ojačava sugestivnom argumentacijom. U ustaljenu odnosu prema vrijednosnom sustavu, zamjetna je uredna i konzistentna uporaba književnoteorijskoga nazivlja, posebice u tekstovima o recepciji književnosti“.[6]

Svako književno djelo tokom čitanja i proučavanja nameće brojne probleme. Kao imperativ ukazuje se potreba za razrješavanjem ovakvih zagonetki, pronicanjem u njihove skrivene tajne i zakonitosti, vrijednosnim situiranjem i razrješavanjem čitavog niza raznovrsnih literarnih fenomena. Pristup književnom djelu koji se bazira na razrješavanju *problemske* građe jedan je od oblika kroz koje se ispoljavaju tzv. stvaralački ili kreativni vidovi nastavnog procesa.

„Ne bi trebalo pomisliti da se Nikčević bavi književnim fenomenima koje onda samo slučajno oprimjeruje hrvatskim i crnogorskim primjerima, a moglo bi i drugim“, u svojoj recenziji napisao je akademik Stjepan Damjanović sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu. „Njegovi tekstovi posve su ozbiljan prinos povijestima crnogorske i hrvatske književnosti. Teorijsko-metodološka promišljanja nisu sama sebi svrhom, nego izoštravaju naš pogled da pojave bolje vidimo i uspješnije tumačimo. Nikčević je filolog koji ne mudruje u zrakopraznom prostoru: u njegovim tekstovima defiliraju pisci, kulturni radnici, djela i pojave. Nerijetko nas suočava sa nepoznatim i slabije poznatim činjenicama, ali nema sumnje da ga veze najviše zanimaju. Nije riječ samo o dodirima različitih kultura, nego nas autor nerijetko povede iz jedne umjetnosti u drugu, prateći ostvarivanje umjetničkih zakonitosti u više njih odjednom“. [7]

6 Vlado Pandžić: *Studije visokog stupnja sugestivnosti*, pogovor knjizi Milorada Nikčevića: *Metodičke i metodološke književno-problemske studije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2017, str. 179.

7 Stjepan Damjanović: *Izvorišta i mostovi zbližavanja*, recenzentski insert na monografiju Milorada Nikčevića: *Metodičke i metodološke književno-problemske studije*, Zavod za udžbe-

Svojom monografijom Nikčević praktično demonstrira način na koji problemska nastava književnosti bitnije mijenja ulogu učenika i interpretatora u procesu tumačenja književnosti. Njen je osnovni cilj misaono angažovanje učenika, odnosno osposobljavanje učenika za samostalan stvaralački rad, za razvijanje njihovih stvaralačkih sposobnosti u toku obrade umjetničkog teksta. Po autoru, problemska nastava najviši je oblik učenja koje od reproduktivnog učenja prelazi u mišljenje i stvaralaštvo, od pasivnog stava i odnosa u istraživanje.

Književni problem, na primjer, vezan je za određenu poteškoću, prepreku i nedoumicu iz određenog konteksta ili iz jednog iskaza koji omogućava različita tumačenja. Problem može da proističe iz asocijativnosti književnog iskazivanja ili iz diferentnosti tumačenja misli, teza, poruka djela i brojnih njegovih drugih konstituitivnih pojedinosti. Ovakav pristup ostvarenju nameće njegovo unutrašnje raščlanjivanje na čitav niz manjih jedinica, koje nastavnik u obliku misaonih cjelina može ispisati na tabli.

Učeničko pronicanje u data problemska čvorišta može implicirati čitavim asocijativnim otvaranjem paralelnog niza problema koji se odnose na raznovrsna etička, egzistencijalna, ontološka, moralna i ostala pitanja, sudove i životne stavove. Ovakvim diskusijama na času učenici razvijaju logiku zaključivanja, kulturu pravilnog izražavanja, intuitivnost, oštrinu zapažanja i ostala značajna svojstva koja će ih usmjeravati ka praktičnim razrješenjima životnih problema.

Čas književnosti koji se ovim postupkom sprovodi posjeduje specifičnu unutrašnju organizaciju. Od početnog isticanja problema do završnog njihovog razrješavanja, učenici se "kreću" kroz čitav sistem sitnijih čvorišta i problemskih punktova koji se nalaze u međusobno čvršće ili labavije uspostavljenoj vezi. Prvu fazu časa čini stvaranje problemske situacije, dok potom slijede uočavanje i definisanje problema, utvrđivanje načina njegovog rješavanja, rad na rješavanju i korekcije rezultata rada do usvajanja prihvatljivog rješenja.

Važno je znati da impliciranje problemskih stavova ujedno nameće individualnost sudova i zaključaka, pa - na primjer - ono što jedan interpretator književnog djela bude vidio kao problem, ne mora da znači da će i drugi vidjeti. U krajnjem slučaju, sve potencijalne interpretacije književnog djela, sudovi i zaključci ne mogu promijeniti ono što je rečeno, što je fiksirano u djelu. Ono predstavlja kompaktnu cjelinu u kojoj je sam pisac izrazio sve što je smatrao važnim. Struktura literarnog ostvarenja, međutim, koja predstavlja višeznačan i za tumačenje otvoren konglomerat, sastavljena je od niza pojedinosti. Ona čitaoca neprestano „provocira", te mu u skladu s brojnim individualnim faktorima - njegovim uzrastom i iskustvom, umjetničkom izgrađenošću, psihičkom strukturom njegove ličnosti, vremenskom distancom s koje se djelo sagledava - nameće različita tumačenja i odgovore na postulirane probleme.

Koliko predstavlja otvorenu strukturu za nova razumijevanja i tumačenja, ostvarenje je, sa druge strane posmatrano, uvijek u sebe zatvorena i enigmatična cjelina. O ovom njegovom dvostrukom svojstvu,

nike i nastavna sredstva, Podgorica, 2017, str. 177.

Milija Nikolić piše: "Književno delo, u stvari, ne nudi otvorene i formulisane probleme, već samo pruža povode za njihovo postavljanje. Sva problematika koja je oblikovana kao umetnička predmetnost (događaji, motivi, likovi, poruke i slično), već je dobila svoja konačna rešenja. Pisac je tu rekao sve što reći treba, te mi možemo samo povodom njegovih rešenja otvarati i rešavati neke naše nove probleme koji se odnose na sporazumevanje sa umetničkim delom. Sva naša proučavanja, analize i interpretacije umetničkih tekstova, i pored sve doslednosti imanentnom pristupu, samo su spoljašnja misao i sreća je što one u književnom delu baš ništa ne mogu da pomere i promene. No, ta je misao pobuđena književnim delom i na njemu je zasnovana, pa može uspešno menjati i usavršavati svest koja je prema delu usmerena".[8]

Problemska čvorišta u djelu mogu biti raznovrsna - od piščevih iskaza, misli i stvaralačkih gledišta do potrebe da se protumače i razumiju junakovi postupci, životni stavovi i unutrašnje kontradiktornosti. Brojne umjetničke slike koje imaju preneseno, tj. metaforično, alegorično ili simbolično značenje, takođe mogu biti povod za razmatranje raznih problemskih višeznačnosti. Pri uočavanju, formulisanju i rješavanju problema ovaj vid pristupa u što je moguće impozantnijoj mjeri kod učenika nameće princip samostalnosti, o čemu je davno Bogdan Popović pisao: "Nastavnik ima da vodi, ali učenik na svojom nogama mora preći ceo put, i same mostove koje mu nastavnik sagradi kad je jarak suviše širok za njegov, učenikov korak".[9]

Ako se posmatra s navedenog stanovišta, uloga nastavnika književnosti se vidno mijenja u odnosu na njegovu ulogu u tradicionalnom ili konzervativnom tipu nastavnog procesa. Dok je ranije nastavnik zauzimao stav predavača i interpretatora, sada postaje praktični instruktor koji učenike kanališe i usmjerava u njihovoj tendenciji da uđu u nukleus književnog djela i razumiju brojne pojedinosti koje sa njim egzistiraju u užim ili širim relacijama. Takav instruktor blagovremeno priprema učenike za analizu romana, organizuje tok nastavnog procesa, podstiče ih na kreativni i istraživački angažman, usmjeravajući kompoziciju njihovog izlaganja. Samim tim što ne vrši sam analizu djela, eksponirajući kroz određeni model kako se to radi, već težište interpretacije prenosi na učenika, obučavajući ga da se u što je moguće većoj mjeri osamostali, odgovornost nastavnika je u ovakvom tipu nastave veća. Problematizovanje raznovrsnih strukturnih čvorišta u romanu može se vršiti pojedinim od metodičkih pristupa djelu, aktuelizovanjem psiholoških, etičkih, idejnih ili nekih drugih aspekata datog ostvarenja ili kombinovanjem spomenutih pristupa.

"Nova struja polazi od uvjerenja" - primjećuje Dragutin Rosandić - "da je učenik književno senzibilan, da zauzima prema književnim djelima svoj stav i da tu činjenicu treba iskoristiti kao značajan element nastave. Na satu književnosti treba angažirati učenikov emocionalni, fantazijski i misaoni svijet. Nastavnik nije, prema tome, informator, predavač u klasičnom smislu, živi književni leksikon, već istraživač,

8 Milija Nikolić: *Metodika nastave srpskohrvatskog jezika i književnosti,* Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002, str. 106.

9 Bogdan Popović: *O vaspitanju ukusa*, u knjizi: *Ogledi i članci iz književnosti*, Novi Sad - Beograd, 1970, str. 68.

stvaralac osobite vrste koji umije uvoditi učenike u svijet književnih ljepota i zakonitosti, pomagati im da samostalno prodru u skrivene ljepote i značenja djela, da sat književnosti doživljavaju kao radost, kao svečanost duha, kao igru senzibilnosti i kao neugasivu žeđ za spoznajom".[10]

Prema ovoj projekciji, pri funkcionisanju stvaralačkog mišljenja proces rješavanja problema prolazi kroz četiri misaone faze: upoznavanje s problemom ili *preparacija*, prividno mirovanje ili *inkubacija*, uviđanje ili *iluminacija* i provjeravanje ili *verifikacija*. Preparacija podrazumijeva početnu fazu uspostavljanja problemske situacije, inkubacija - proces sabiranja utisaka i orijentisanja ka rješenju, iluminacija je doživljaj rješenja u kome se već iskristalisano vidi problem u njegovoj demistifikaciji, dok verifikaciju čini završni segment procesa u kome se ispituje ispravnost formiranih gledišta. Svakako, ovo ne znači da će misaoni proces kod učenika biti u svim fazama jednako zastupljen, niti da se određene faze ne mogu izostaviti, kao, na primjer, posljednja.

U skladu sa spomenutim misaonim fazama i radne etape u rješavanju problema imaju svoj hronološki tok: stvaranje (izazivanje) problemske situacije; postavljanje i obrazlaganje problema; upućivanje u metod rada; raščlanjivanje problema; rješavanje problema; provjeravanje rješenja; funkcije i primjene rješenja; prelaženje na novu tematiku iz problemskog konteksta. Postavljanje i rješavanje problema nezaobilazne su faze radnih etapa kojima su praćene problemske situacije, dok ostale faze prolaze kroz proces međusobnog kombinovanja. Problemski zadaci koji se zasnivaju na analitičkom pristupu romanu, obično nameću obrazlaganje utisaka izazvanih čitanjem djela, analizu književnog lika, određivanje osobina ostalih junaka, uočavanje stilsko-jezičkih osobenosti, identifikovanje ideja u romanu, otkrivanje osjećanja i simbolike pejzaža, upoređivanje kontrastno oslikanih umjetničkih prizora i slično.

Ako se prevaziđe tradicionalno i površinsko sagledavanje, u dobrom, konzistentno oblikovanom djelu, na izvjestan način svaki značajnije oblikovan segment može da se shvati kao problem. Čak i kada u tzv. panoramskom pristupu pojedina sekvenca, odnos ili lik ne zauzimaju strukturno povlašćenu poziciju, s promijenjenom analitičkom opcijom oni mogu da poprime dimenzije i status problema. U romanu karatkera, na primjer, problem može biti lik glavnog junaka, ali isto tako i neki drugi fenomen, kao što je njegova transformacija ili prilagođavanje s jednog društvenog modela života na drugi, individualistički i usamljenički. Sav usmjeren na sebe i svoje do tada prikrivene ili nerazvijene mogućnosti, junak može biti doveden u vezu s darvinističkom filozofijom, odnosno razumijevanjem borbe za opstanak kao primarnim egzistencijalnim principom.

O raznovrsnosti i beskrajnoj raznolikosti motivskog književnog tematskog spektra i mogućnosti prstupa njegovom često enigmatičnom i zatvorenom svijetu, Jan Parandovski je pisao: "Svaka druga umetnost ima ograničen obim svoje tematike, a jedino književna umetnost ne zna ni za kakve granice. Ona se prostire onoliko daleko koliko i reč, a reč

10 Dragutin Rosandić: *Metodika književnog odgoja i obrazovanja* (poglavlje: *Problemsko-stvaralački sistem*), Školska knjiga, Zagreb, 1988, str. 205.

doseže tako daleko koliko i misao, kojoj nema kraja ni u vremenu ni u prostoru. Kao tema može poslužiti sve - od zvezda do atoma. Ceo svemir predstavlja neiscrpnu književnu građu. Književnost uzima svoju građu iz pojava, utisaka, predstava, pojmova i osećanja, crpe je iz filozofije i nauke, pa čak i iz same sebe".[11]

Monografija prof. dr sc. Milorada Nikčevića *Metodičke i metodološke književno-problemske studije,* upravo potvrđuje kako raznovrsnost u spektru nastavnih jedinica (od kojih pojedine već ozbiljno i grubo bivaju potisnute iz dosadašnjih nastavnih programa, koji lagano bivaju oslobađani od ostvarenja sa ratnom i poslijeratnom tematikom), tako i inovantnim mogućnostima njihove obrade. Jedna od najkompleksnije interpretiranih jedinica jeste nekada veoma prisutna u nastavnim programima Kulemovićeva *Stojanka majka Knežopoljka*, koju je - kao i Kovačićevu potresnu poemu *Jama* - Nikčević inkorporirao u nastavni program predmeta *Južnoslovenske književnosti XX vijeka I* Fakulteta za crnogorski jezik i književnost na Cetinju. U obradama nekih drugih nastavnih jedinica, poput *Proljeća Ivana Galeba* Vladana Desnice ili moderne drame Semjuela Beketa Čekajući Godoa, autor je pokazao kako se u približavanju književnih djela koja već dugo godina postoje u školskim programima - može pristupiti na moderan i nekonvencionalan način.

11 Jan Parandovski: *Alhemija reči*, Nolit, Beograd, 1964, str. 156.

Dr Olga Vojičić Komatina

POVRATAK KUĆI KAO POVRATAK DUŠI

(o knjizi priča Bogića Rakočevića)

Zašto pišemo, zašto čitamo, zašto tumačimo književna djela – pitamo se kada god uzmemo neku novu knjigu u ruke, očekujući, ipak, od nje da nam odgovori na brojna pitanja ili makar da nam, zagledanim nad sobom nevječnim, postavi nova pitanja. Pisanje, čitanje i tumačenje ne traži, dakle, razloga, ono je u elementarnom bitku čovjekove ličnosti,ono je nukleus duše ili njen najčistiji dio. Pisanjem i čitanjem se vraćamo duši,to je upravo naš povratak kući.

U zbirci kratkih priča Povratak kući, autora Bogića Rakoočevića, predstavljeni su stari temati i stari motivi. Ljubav, preljuba, prijateljstvo, zasićenost životom, zapitanost nad životom, sumnja intelektualca u izvjesnost svakidašnjice i tako dalje, a tu su i arhetipski probrane slike iz tradicionalnog crnogorskog života koje djeluju po principu pars pro toto,što znači, svaka od njih je realizovana po stvarnosnom modelu, mogla je da se zaista dogodi i izvan tekstovnog novoa,čime ovaj autor finkcionalno uvodi i aristotelovski model vjerovatnoće i nužnosti... Međutim, taman kada pomislimo da su njegovi protagonisti normativni, očekivani karakteri, već sljedeća priča nas dovodi do osporavanja te tvrdnje, budući da, iako kratke, ove priče donose junake kompleksnog trajanja, te su često posrijedi sumnjajuće,mnogopitajuće kreature, razdirane pitanjima, čežnjama,mučene nedostatkom inspiracije,manjkom životnosti, vitalizma stvaranja ili pak jake volje kao pokretača svega...Da se razumijemo,priče iz starine crnogorske ne donose takve junake, oni su,izgleda,nužni proizvod savremenog vremena. Modeli crnogorskih muških i ženskih likova ne posjeduju rasijavanje i rastakanje koje junaci iz kasnijeg vremena, vremena koje je bliže nama, posjeduju kao gotovu datost. Stari prototipovi likova crnogorskih, snažni su i razboriti, imaju snagu racia kojom rješavaju svaku situaciju, svako problemsko životno pitanje nametnuto teškim bremenom stvarnosti. Takve junake naš autor ne desemantizuje, ne raščinjava njihovu strukturu čojstva i junaštva, budući da se u nešto mora i čvrsto vjerovati. Takvi likovi stoje kao modeli identifikacije i sigurne katarze. Dočim, moderni Bogićevi junaci(junaci poslednjih decenija dvadesetog vijeka i junaci sadašnjice) imaju i supstrat apsurda savremenog društva,u njima takođe ima sizifovske upitanosti u trenucima svjesnosti, nih boli nepravda, neistina ili nemogućnost ispunjena želja,ne pristaju na kompromise u kojima gube sebe, ne pristaju na nacionalizam, idolopoklonstvo, dodvorništvo ili bilo koju drugu tragičnu okolnost opstajanja u savremenom društvu. U njima se osjeća snažno kontrapunktiranje, razloženi su na

ose rasijavanja koje projektuje savremeno doba , a mi kao konzumenti takvih tema u kojima egzistiraju takvi junaci, neumitno ih simultano pratimo. I interesantno je da nam uopšte ne pada teško to takozvano praćenje modernoh likova Bogićeve priče i pričanja budući da smo i sami učesnici uprato te narativne sadašnjosti o kojoj se direktno govori, a koja je u svima nama i oko svih nas.

Pripovijedanje o predočenim temama, dakle,o likovima koji su interpretirani kao sumnjaće i fluentno misleće verbalne kreacije, teče mirno, pouzdano, bez konfuzije ili grozničavosti koja bi se, možda, i podrazumijevala prilikom oblikovanja unutrašnje ili idejno-vrijednosne tačke gledišta ovakvih psiholoških formacija. Auktorijalni pripovjedač ima preimućstvo znanja i sveznanja, on lagano organizuje svoju prilično melodioznu naraciju,u priči nema sekundarnih eksurza koji bi narušili autonomiju osnovne priče i sve je, zapravo,podređeno odmotavanju klupka koje je dato bilo u inicijalnoj poziciji bilo u razradi teksta.

Jasno je i da sama forma kratke priče ne dozvoljava ili makare limitira sve ono što bi u obimnijoj formi bilo izdašno prikazano, međutim,ovdje nije samo forma odgovorna za savršenu organizaciju priče, u pitanju je osobenost Bogićeve literarnosti, smišljeni potez iskusnog stvaraoca koji ne dozvoljava disharmoniju svoje pažljivo odabrane oblikotvornosti. Njegovi junaci se samoiskazuju, oni imaju ičeste flešbekove, dakle, reminiscencije u kojima možemo otkriti razloge njihovih ponašanja, a u pričama takođe ima i anticipacije -predviđanja ili makar nagovještaja budućnosti, međutim, osnovna postavka ovakve literarnosti je upravo harmoničnost i ekonomičnost pride! Tako da čak i pripovijedanje o vrlo komplikovanim tematskim ravnima, situacijama i ličnostima likova, teče pouzdano, čvrsto, kompaktno i bez nepotrebnih razlivanja, dodatnih objašnjenja i retardacionih elemenata. Ono što se ističe i kao još jedno vrlo bitno načelo paradigmatske ose teksta, jeste poetizacija fabularnog toka. Bez obzira šta se opisuje ili predočava čitalačkoj publici, pripovjedač koji je u svakoj priči trajno obuzet poetskom notom života, uvijek nađe momenat za pjesničku deskriciju,poređenje, metaforsko zapažanje, a ti poetski fragmenti u kojima se ostvaruju sve osobine književno umjetničkog stila, upravo svjedoše o snažnom emocionalnom doživljavanju svijeta. Sve navedeno je ostvareno funkcionalnim idiolektom u kojem neprestano vri tradicionalno i moderno, zavičajno i urbano i nadasve,tu je osoben intelektualističko doživljavanje stvari,prije svega, dirljiva percepcija kazana nadahnutim jezikom. Pjesnik iz pripovjedača nikada ne može pobjeći jer je poetsko ono nesvjesno i arhetipsko u čovjeku, ono iskonsko i naivističko, ono što nas trajno obavezuje na povratak kući ili pak povratak sebi samima.

Već sam rekla da žanrovski ove priče jesu kratke priče, short story, kako je primijetila i profesorica Lidija Vukčević. Ove priče nemaju opseg pripovijeteke u tematološkom i genološkom pogledu niti im je to pretenzi-

ja. Pripovjedanje u pripovijetkama može teći rasplinuto, vrlo često i sa romanesknim obuhvatom i one imaju preimućstvo smjene vremenskih i prostornih planova, doćim je u Rakočevićim pričama sve zgusnuto, koncizno, lapidarno. One su najbliže novelističkom žanru, budući da određene priče imaju dramsko vrenje kada je u pitanju događajni tok. I gotovo svaka od njih ima finalizaciju blisku epilogu novelističkog koda. Rijetke među njima ne ostvaruju princip dramskog strujanja kakvo imaju novele, a takva je, recimo priča Porodični fragmenti ili Institut. Međutim, to i nije bio prevashodni cilj naracije. U prvoj pomenutoj priči izvodi se pred nama oživljeno sjećanje na porodičnu istoriju kazivača,u pričanju i njenom toku nema zapleta, već sve dobija notu esejističkog diskursa, a u drugoj se daje pregled jednog uobičajenog dana koji provode neurastenični i psihotični likovi u jednom institutu za mentalno zdravlje. Ni tu nema zapleta već je takođe posrijedi presjek određenih situacija, a najinteresantniji u svemu je hronotop mjesta, naime, institut je smještem na Kosovu, zaboravljen je od Srba koji su napustili svoja ognjišta, a zaboravljen je i od bivše Jugoslavije kojaje iosnovala tu zdravstvenu ustanovu. O bolesnicima vode brigu Albanci uz pomoć određenih stranih fondacija, tako da pripadnici svih naroda i narodnosti koji tu obitavaju pojma nemaju o raspadu Jugoslavije. Groteskno bi bilo to da kada bi im neko rekao taj fakticitet, oni bi pomislili da je taj neko lud. Tako da je institut sinonimsko obilježje Jugoslavije, simbolički produkovana tvorevina koja je istovremeno i vrijeme i mjesto, jedan specifični nevidbog, zaboravljen od svih.

Rakočevićeve priče podsjećaju na kroki model priče, nama blizak još iz djela Moma Kapora ili pak Milana Kundere, te priznajemo da je ovo najpodesniji model za izražavanje drame savremenog čovjeka. Međusobno su raznovrsne, a univerzalističke jer objedinjavaju ono šro jeste cilj svakog pisanja, a to je traganje ka čovječnosti.Traganje ka očovječenju je traganje ka smislu. Poredak smisla ili poetika smisla je korak ka oslobađanju od straha. Straha u slobodi. A zar sloboda nije povratak k duši ili povratak kući?

Borislav Jovanović

AUTODRAMSKA PRIPOVIJEST

O romanu *Nedokazive istine Lemeka Ćisuma* Kemala Musića

Ovaj roman, *Nedokazive istine Lemeka Ćisuma,* KemalaMusića počinje, i doslovno, sa jednim citataom iz proze Svetislava Basare. Riječ je o citatu koji nije samo u formalnoj funkciji onog što se zove moto neke knjige, već je suština, zapravo, nagovještaj inteziviranje onoga što je u ovoj prozi ispričano. Taj citat glasi: *Plačem pitajući se šta sve čovek nije prinuđen da radi, koliko toga mora izmisliti; koliko se tužnih događaja mora prisetiti; koliko rana mora ponovo potvrditi, da bi napisao pišljivih stotinka strana teksta.* To je, zapravo, pitanje od kojeg se pošlo u autorskom fokusiranju sopstvenog poimanja literature, njenog smisla i besmisla, nihilističkog odnosa prema njoj i neizostavne, i ničim pomućene privrženosti njoj, kao uzglobljenost u nečemu bez čega se ne može iako je sve vatra i dim.

Kao da je cio zaplet u Musićevoj prozi nastao iz sukoba pisca u piscu, utilitarnosti ili neutilitarnosti, stvaralačkog posla; uzaludno jurenje za mikrofaktografijom i potrebe da se ona nadvisi; da se bude u onom što samo daje literatura – makar, kao što i jeste, to biva privid svih privida. Ako, rekao bi pisac, neka makar, sve bude crnohumorna komedija, ostvarena kroz prizmu relanog i fatazmagoričnog. Sve je apsurd življenja i apsurd pisanja. Neka anagramska zamjena imena autora u naslovu romana bude zamjenjivanje stvarnog sa literarnim imenjakom i prezimenjakom Lemekom Ćisumom. Sve je u naslovu, naslov u svemu. Tu smo između banalnog i literarnog. U košmaru i kolebanju pripovijedačkog subjekta. Otuda I pitanje: *Zbog čega se često i pravim da me nema* – priznaje pisac, dok mu čitalac daje do znanja konstatacijom: *Ti pišeš istinite i neistinite priče.*

Uprkos svim racionalnim promišljanjima Kemal Musić ovim svojim kratkim romanom, koji u svom jezgru po nekim svojim stilskim obilježjima, ima koncept kratke izfragmentirane priče, vidi svoje nedokazive istine kao jedine istine. Ako ih ne može dokazati drugima, ako je sve upitno, to je samo prilog literature samoj sebi, ili njeno ishodište. Tada dokazivo može biti nedokazivo, isto toliko koliko je nedokazivo dokazivo. Poetika postoji radi poetike i njenog opstajanja. Ogoljenu stvarnost odvodimo u zavodljivu priču, odnosno, ka onom što slijedi u formi različitih prenosnih značenja. Džeka, centralna ličnost romana, mogao ne mogao hoće da uzleti iznad zavičajnog predjela, i još dalje, iznad univerzuma.

Izvjesno je da naša individualna egzistencija postoji takva kakva jeste – nepromjenljiva uprkos svim nastojanjima da sgaradimo nešto što će biti i ovozemaljski i svemirski dom; i u to uložimo svu svoju muku i sirotinju, ali je izvjesno da smo u žizofrenoj situaciji u kontekstu naše svjesnosti; da smo samo veliki mešteri mašte, uobrazilje i neprestane težnje za još jednim miodragbulatovićevskim crvenim pijetlom koji odleti u nebo zajedno sa njegovim vlasnikom Muharemom. Muharem nije, naravno, bio opsjednut volšebnom "ljuskom I perom" neizostavnim priborom za pisanje bez kojeg glavni junak romana *Nedokazive istine Lemeka Ćusima,* Džeka, nije mogao, uprkos sumnjama u to što radi. Tim prije što je više u prizemnoj stvarnosti iz koje se treba izvući, naći se u priči ako ne u sopstvenom život. Gradeći svoju *betonsku građevinu*, cijedeći nad njom znoj i suze, brinući svakodnevne majstorske brige, poželi da se od svega toga odmakne; da nađe nestvarnu stvarnost , olakša egzistenciju u književnim *modus vivendi* prostorima, u halucinantnom osluškivanju prošlostii,koja mu se javlja kud goď se okrene. On se, zapravo, ostvaruje u čudesnom modifikovanju, magnovenju, zavičajnog pejsaža i njegove ekstaze pred slikama koje jesu njegove i nijesu. Ovđe se, u Musićevom pripovijedanju, zapravo, smjenju paralelni svjetovi iskustva, sjećanja na neke istorijske događaje i ličnosti, na pričanja običnih ljudi kako je nekada bilo u Jugoslaviji sa Maršalom; kako se I poriče I kuka za vremenom uništenim najezdom zla iz nedavne prošlosti...*Samo što ciknu staklo, Maršal iskoči iz rama i ode da luta po šumama I gorama naše zemlje ponosne.*

U 33. završnom proznom ispisu (koji je s razlogom i najkraći odeljak) Kemal Musić saopštavajući epilog svoje spisateljske drame kaže: *Stajao sam uz moj potporni zid. Zid je bio visoko do zvijezda.Stajao sam i gledao u prozor na nebesima. Gledao ženu što raširenih ruku hoda po vazduhu, kao cirkusan na žici. U Džaku kako leti na svom avionu jednosjedu i sobom nosi onu ljusku i pero što ga neprestano prate.*

Čitanje ovog romana može biti varljivo imajući u vidu njegovu konačnu strukturu, cjelinu. Pisac počinje sa sirovim realizmom koji asocira na prozu socijalnog diskursa da bi se u daljem toku sve više nagovještavala dvostruka transverzala sveukupnog čina. Realizam proizvodi potrebu za bjekstvom od njega, dostizanje stanja vječitog lebdjenja, mitoloških izleta, traganja za obećanom zemljom, za izbavljenjem. S tom digresijom dolazi do preusmjeravanja, odnosno, preplitanja dva antipodna svijeta. Tom semantičkom preusmjeravanju cijele priče, sastavljene od kako smo već rekli minjaturnih cjelina, doprinosi diskreditacija klasičnog fabuliranja, zatim kazivanje o kazivanju, i ambijentacija koje od svoje prizemen usredsređenosti odjednom dobije ekspresivnu prerušenost, poetsku kondezaciju. Ovaj čin prevođenja teksta u značenjski kontekst iznijansiran je sa ironijskom raspoloženošću pisca, sa autopolemikom, odnosno, poigravanjem sa sopstvenim spisateljskim zanatom.

Ono što cijelom rukopisu *Nedokazivih istina* daje posebnu literarnu vrijednost jete dramska škrtost i svedenost naracije do napregnutosti svake rečenice, svakog dijaloga.Do naglog "presijecanja", odnosno, završetka svake cjeline, kako bi skoro svako od njih dobila prostor za tješnju intertekstualnost, a čitalac u dodiru sa elipsastim ugradnjama imao priliku da pođe dalje od samog teksta. PIsanje kao zamka, kao sudbina, mora se iznova okusiti, kao talog svih taloga.Kako, uostalom, izmjestiti sebe negđe drugo, beskrajno daleko i nepoznato, iz stvarnosti, sirove, učmale, reprizivne, odvratne, stereotipne, fizikusom i deponijama pretrpane, izgraditi neki sigurni potporni zid egzistencije za kojim se čezne. Taj potporni zid kao da je pronađen u semantičkom sklopu najnovijeg romana *Nedokazive istine Lameka Ćisuma* Kemala Musića.

Kemal Musić pripada srednjoj generaciji bjelopoljskih, bošnjačko – muslimanskih i crnogorskih pisaca. Objavio je romane Žig i *Nešto naklik punom mjesecu,* kao i zbirke priča i reportaža *Zasjeda i druge priče, Luda kuća, Kad su vukovi gladni biće oštra zima.* Zajedno sa Bjelopoljcem Radomanom Čečovićem objavio je knjigu kratkih priča *Priče o malim i velikim čudima.* Sa Bogićem Rakočevićenm objavio je *Zborno mjesto* – Izbor iz crnogorska kratke priče. Zastupljen je u školskim I studijskim programima, antologijama, zbornicima, leksikonima i izborima proze. Prevođen na engleski,francuski, slovenački i albanski jezik. Dobitnik je novinarske nagrade za reportažu *Boško Pušonjić,* zatim nagrade *Avdo Međedović*, *Odziva* i Specijalne diplome Društva crnogorskih novinara za zbirku reportaža. Pokretač je edicije *Književne paralele* pri Javnoj ustanovi *Ratkovićeve večeri poezije* u kojoj je objavljeno preko četrdeset knjiga – iz Crne Gore i regiona. Bio je dugogodišnji novinar, urednik rubrike za kulturu i sekretar Redakcije revije *Polja.* Radio je za *Danas, Publiku, Republiku, MINU* i druge crnogorska i srpske medije. Direktor je Javne ustanove *Ratkovićeve večeri poezije* u Bijelom Polju.

Marijana TERIĆ

PRIJE OBJAVE

Mitologija realnosti ili stvaranje nove poezije

Poezija Đorđa Šćepovića predstavlja izuzetno karakterističan pogled na aktuelnu društvenu stvarnost u kojoj dolazi do rasipanja ili poremećaja unutrašnjih stanja čovjeka kao bića koje teži da utiče ili promijeni svijet u kome se nalazi. Riječ je o pjesniku modernoga samoglasja, čiji poetski tekstovi kreiraju mitologiju realnosti. Šćepović je u književnosti prepoznatljiv kao mladi pjesnik prkosnih strofa, snažnoga i iskrenoga pobunjeništva, koji je prisutan u antologijskim izdanjima i zbornicima. Da kvalitet njegove poezije nadilazi granice svoje zemlje, svjedoči podatak da je prevođen na engleski, mađarski i slovenački jezik. Čitalačkoj publici dosad se predstavio raznovrsnim pjesničkim knjigama: *Provincije spasa* (2004), *Molitva za Judu* (2004), *Par riječi o strahu* (2005), *Apostol iz Bloka A* (2006), *Triput reci metropola i nahrani ptice slovima* (2009) i *Dok crtah mapu svojih putovanja* (2016).

Pojava zbirke poezije *Prije objave* potvrđuje Šćepovićevo pjesničko umijeće, koje omogućava novo čitanje sopstvene realnosti. Kroz povijest lirskoga subjekta ostvarena je komunikacija sa svijetom, sa samim sobom, s tekstom koji se rađa... U njegovome poetskom izrazu prisutan je polemički diskurs, iz kojega se javlja jedna vrsta usklika pjesnika: *Pjesništvo je samo književnost svedena na ono što je bitno u njenom živom načelu. Ono je očišćeno od svakovrsnih idola i realističkih zabluda, od mogućih dvosmislica između govora istine i govora stvaranja... Predmet jedne pjesme za nju je isto toliko stran i toliko značajan, koliko je to za čovjeka njegovo ime... Lirsko pjesništvo proizilazi iz jednog usklika* (Pol Valeri). U Šćepovićevoj pjesničkoj drami prepliću se motivi traganja za novim čovjekom, a time i novim svijetom, motiv razočaranja, ljudskoga grijeha, patnje, lutanja, straha, ljubavi.

Knjiga *Prije objave* strukturirana je iz tri poetsko-motivske cjeline, koje proizilaze jedna iz druge i tako čine stihovanu biografiju lirskoga subjekta. Jer, kao što je poezija proza (Boris Pasternak), tako je i ova pjesnička zbirka biografija junaka, Novoga Čovjeka. Uvodna pjesma knjige (a time i prve semantičke cjeline) *Bogougodni* predstavlja sarkastično projektovani svijet bogougodnih obilježen grijehom. Koristeći se metalepsom kao stilskom figurom kojom se želi izbjeći nepristojan sadržaj, Šćepović stihovima: *nije pristojno prstom upirati / u crne mantije ispod kojih vire / uplašena, silovana djeca,* ironično ukazuje na skrivena *nepočinstva* bogougodnih. Poziv lirskoga subjekta na blagoslov: *blagoslovi / kao što oni blagosiljaju / izgubljene dječake pred*

nedjeljnu pričest nije ništa drugo do poruka s prezrivom intonacijom, koja se može tretirati kao polemička figura dijasirm. Ova pjesma građena je na principu nekoliko stilogenih sredstava na osnovu kojih je moguće tumačiti prikriveni smisao pjesme obavijene motivom grijeha koji je prećutan. Da smrt nije besmisao života saznajemo iz pjesme *Golem* u kojoj jedna vrana i jedan crv spajaju *goleme daljine*, *mučenika* i šehida koji bi bili miljama daleki da nije nje (smrti) koja ih spaja i izjednačava. Aktiviranjem simbola vrane i crva, Šćepović kondenzuje svoj izraz, istovremeno bogateći pjesmu ekspresivnošću i asocijativnim mislima.

Pisane slobodnim stihom, pojedine pjesničke cjeline dobijaju narativnu formu u kojoj glavno težište predstavlja završni stih. Kroz ispovijest lirskoga subjekta, pjesnik iskazuje lična osećanja, želju, potrebu, ali i nemogućnost da se svojim stihovima uzdigne do savršenstva. *Peta pjesma o Davidu*, iako sa snažnim intimnim podtekstom, priziva biblijski motiv u duhu srednjovjekovne književnosti u kojoj je čovjek nedostojan onoga kome se obraća. U pjesmi je lirski subjekat nemoćan da napiše savršenu priču o Davidu, tekst kojim bi mogao da vaskrsne njegovo ime i njegovu ljubav. Formom kontrasta koncipirana je *Mrtva priroda* u kojoj su suprotstavljene dvije izuzetno simbolične slike. Lirski subjekat želi da naslika mrtvu prirodu, vazu na stolu, jarko crveno cvijeće *nabreklo od života i snage*, s mirisom koji osvaja sobu, ali njegovi prsti nijesu dorasli tome zadatku. Sve što znaju naslikati jesu:

Mrtvi ljudi, saksija na grobu, i u njoj
cvijeće, kao dekor smrti, i mirisi
ukršteni s ustajalim voskom.

Oštro suprotstavljenim motivima života i smrti pridružuje se motiv potkopane *Kule* Viljama Batlera Jejtsa, jednoga od najznačajnijih irskih pjesnika XX vijeka. Intertekstualnim vezama s irskom poezijom, Šćepovićev lirski subjekat postaje opservatorom i kritikuje *malodušnoga čitaoca* pred čijim se očima ruši Viljemova Kula, koja je simbol književnosti, odnosno poezije *ugurana u podrume* čija djela od memle i prašine propadaju. Uvođenjem irskoga nobelovca u svoje pjesničko djelo, Šćepović progovara modernim iskazom, koji na kraju pjesme (*Kako su potkopali Kulu Viljema Batlera Jejtsa*) prerasta u eksklamaciju: *Ulažem sve svoje nenapisano na hrabrog Viljema, / Gospodara Kule!* Uskličnom intonacijom, kao težnjom lirskoga subjekta da sačuva poeziju od propasti, odaje se počast pisanju. Bez pisanja nema života, a bez poezije nema pjesnika, sugeriše nam austrijski pjesnik Rajner Marija Rilke: *Udubite se u sebe. Istražite razlog koji Vas nagoni na pisanje: ispitajte da li je on*

raširio svoje korijene u najskrovitijoj dubini Vašeg srca, priznajte sebi da biste morali umrijeti kad bi Vam pisanje bilo uskraćeno. Potreba za poezijom i pisanjem može se shvatiti kao ošećanje nikad nenapisanoga teksta, teksta oko kojega se okreće čitav kosmos. *Ogovarali smo Riječi*, tjerali ih na *bezuslovnu kapitulaciju, na poslušnost,* kaže se u pjesmi *U razgovoru*, u kojoj se retoričkim pitanjem: *One ne mogu bez nas* / *A mi bez njih?* otkriva suština postojanja pjesnika. Odgovor, koji se podrazumijeva, implicitno je sadržan u pjesmi *Tragač:*

ja ne ostavljam tragove, tragaču,

osim sitnih, kodiranih slova

koja ne umiješ prepoznati.

Ako motiv tragača shvatimo kao metaforu čitaoca, onda pjesnik pravi aluziju na poruku koju lirski subjekat ostavlja *kodiranim slovima*, ali koju čitalac ne umije prepoznati. Time pjesničke cjeline Đorđa Šćepovića postaju šifrovane poruke čitaocu, a njegova poezija izuzetno simbolična i kompleksna za tumačenje.

Poseban umjetnički kvalitet ostvaren je u pjesmi *Novi čovjek*, koja predstavlja metaforu rađanja nove poezije. Lirski subjekat nije više sam: *ja i ti*, kaže se u pjesmi, pa se kroz motiv traganja za ostrvom *neoskrnavljenim našom vrstom,* sugeriše stvaranje *Novoga Čovjeka.* Stihovi:

nek bude pravednik, ili demon,

ali mora biti nov,

sasvim nov, drugačiji od nas,

bolji ili gori, svejedno...

mogu se razumjeti kao metafora još uvijek neotkrivenoga čovjeka, kao simbol nove umjetničke kreacije, novog modela stvaranja poezije. Koliko dugo će teret grijeha podnijeti ramena (*Prije objave*), pita se lirski subjekat u kome užas obitava: *u meni jednom / legije demona nastanjene / u jednom meni / s ključevima mojih kazamata / u rukama koje nijesu moje* (*Tamničar*). On pokušava da se oslobodi unutrašnjih demona, ali stvarnost okovana grijehom postaje jača. Šćepović se služi aktuelnim motivima (pjesme *Kuća na selu, Dobar otac, Rubrike*...), kojima u vidu kratkih narativnih slika, opisuje stvarnost koja ga okružuje. Ta je stvarnost ispunjena porodičnim hronikama, gomilama objavljenih bića svijetu, u njoj otac ruži dijete jer je slomilo olovku... Taj je svijet ispunjen tajanstvenošću, nedovršenom projekcijom realnosti koju lirski

subjekat teži da dosegne.

Drugi dio zbirke *Prije objave* tretira biblijske motive, pa je pjesnička cjelina *Po Đorđu* strukturirana tako da prati četiri jevanđelja: *Po Mateju*, *Po Marku*, *Po Luki* i *Po Jovanu*, koja zajedno čine *Jevanđelje po Đorđu*. Ovako zanimljivim pjesničkim poigravanjem s biblijskim tekstom, Šćepović gradi moderan poetski diskurs iz kojega progovara pjesnik iskonskoga glasa. Četiri pjesnička jevanđelja funkcionišu kao biblijski tekst, autobiografija jevanđelista Đorđa. Ovo *jevanđelje* predstavlja Novog Čovjeka, mitsko biće, drugačije od ostatka ljudskoga roda. Đorđe je pjesnik, jevanđelist, Čovjek, Riječ, Poezija.

Treći poetski krug *Iz zaostavštine Eda Iringtona* tematski se razlikuje od prethodne dvije cjeline. Percepcija čitaoca postaje usmjerena na šalterskoga radnika Eda Iringtona, koji odlučuje da se bavi kopanjem ruda. Pjesme dobijaju narativnu formu, a poetski govor postaje oštar. Ova cjelina strukturirana je kao vrsta realističke kritike u kojoj se lascivnim jezičkim izrazima pojačava buntovni stav lirskoga subjekta. Pjesnički tekstovi ovoga ciklusa obiluju sarkazmom, ironijom, ali i raznim asocijativnim nitima. Posljednja pjesma, kojom se zatvara knjiga *Drkadžija sjemena svetog* ima izuzetnu simboličku dimenziju kojom se otkriva poseban pogled na proces umjetničkoga stvaranja:

i u trokrevetnom apartmanu izdrkavaću poeziju

slobodno, odavno riješen da vječno budem drkadžija svetog sjemena.

Motiv svetoga šemena simbolično predstavlja stihove, poeziju koja nastaje. U ovome ciklusu javlja se težnja lirskoga subjekta da slobodno zaposedne imanje i oplodi ga svojim šemenom. U njegovome polemičkome diskursu ima tragova pobune protiv društvenih, kulturnih i književnih zabluda, kojih pjesnik želi da se oslobodi. Na taj način upečatljiv pjesnički izraz, težnja za slobodom stvaranja postaje ključnim semantičkim težištem knjige. Šćepovićevo prodiranje u prostore svakodnevice stvara mitsku realnost. Organizacijom pjesničkih tekstova, prepoznajemo jezičko iskustvo, lakoću upotrebe stilogenih formi te bogatstvo sadržaja s kojim pravi različite aluzije.

Pjesničkom knjigom *Prije objave* Đorđe Šćepović je pokazao na koji način crnogorski stvaraoci mogu izgraditi vlastiti put poetskoga traganja te istražiti tajanstvene prostore poezije. Fokusirajući svoj poetski govor na urbanu stvarnost, stvarnost čiji je on dio, Šćepović pronalazi sopstveni model kojim kreira duh jednoga vremena. Snažna simbolika i aktiviranje asocijativnih motiva čine djelo kompleksnim poetskim entitetom. Njegov lirski subjekat *ispovijeda* svoju sudbinu, ustaje protiv

grijeha, laži, nepravde, pita se *kako upoznati sva lica jednog kašlja* (*Nekoliko lica jednog kašlja*); šta će biti s nama ako ne pokorimo riječi (*U razgovoru*); poručuje: *ali kraj je uvijek izvjestan, i tu nema neke velike mudrosti* (*Nekoliko lica jednog kašlja*); ili zaključuje: *naše su ruke slabašne za podvig* (*Kuća na selu*); *rodio je jezik na očevoj zemlji* (*Polja jezika i ječma*). Pojedine pjesme funkcionišu kao slike, išečci iz stvarnoga života, čime se strukturira stihovana biografija pjesničke instance.

Inovativnim leksičkim spojevima, skladnom formom slobodnoga stiha, jasno uobličenim cjelinama, Šćepovićeva poetska zbirka predstavlja intelektualnu igru svojstvenu autorima postmodernističke orijentacije. Upotrebom figura misli (aluzija, retoričko pitanje, ironija, dijasirm), figura riječi (metafora, metalepsa), figura konstrukcije (polisindeton) te figura dikcije (lirski paralelizmi), pratimo Šćepovićev govor od metaforičke frazeologije do vulgarne deksripcije. Interferencijom različitih pristupa stvarnosti koju kritički opaža, Šćepović ostavlja poetski trag, kodiranu poruku. Preokupiranost svakodnevicom, vremenom u kojem pjesnik stvara, zahtijeva dvostruko čitanje pjesničkih struktura ove knjige. Navedene pojedinosti upućuju na veliku eruditivnu moć, oštro i polemičko tumačenje i smisaono preosmišljavanje iskaza, koje zajedno uzdižu crnogorskoga pjesnika, čine ga osobenim, drugačijim, Novim Pjesnikom jedne Nove Poezije.

Dr Sofija Kalezić

Bajke o Puhu Đorđu Žarka Vučinića

Motivi fantastike, koji predstavljaju sredstvo da se pobjegne od opore stvarnosti, posjeduju dublju umjetničku funkciju - nanosi fantastičnog sublimiraju ideju o smislu života i čovjekovoj misiji u njemu. Bajka teži da stvori svijet ljepote, bogatstva i sjaja, koji će opustiti i odmoriti, u čitaocu ili slušaocu izazivajući osjećanje divljenja i uživanja.

U umjetničkim bajkama ljudski svijet najčešće predstavljaju mladi, pa one stoga čine himne ili ode podvizima mladosti koje uče mališane da u najtežim životnim okolnostima sačuvaju vedrinu, optimizam i potrebu da pomognu drugom čovjeku. Fabula je u epilogu humano intonirana, a svaki korak u akcijama junaka predstavlja po jednu etapu na putu ka dobru i sreći. Pisci crnogorske književnosti u bajku unose sve više alegorije i filozofije, kako bi pomogli svojim čitaocima da prodru u kompleksan svijet zagonetki života, a njihova naracija je obogaćena poniranjem u psihička stanja junaka.

Žarko Vučinić je jedan od najtalentovanijih autora tzv. srednje generacije koji je posljednjih godina objavio svoje knjige priča sa motivima bajkovne fantastike - Čudesni svijet puha Đorđa i *Puh Đorđe duhovi Triftara*, dok treći tom narativne trilogije treba da bude publikovan naredne godine. Njegova djela za djecu objavilo je izdavačko preduzeće Gligorje zDijak iz Podgorice, 2016. i 2017. godine. Prvi tom knjige o puhu Đorđu ilustrovala je Ivana Vujošević, a drugi Dragoslav Dedić i Anastasija Kostić.

„Rođen sam 1972. godine u Beogradu, a svake godine sam sa djedom dolazio u kanjon rijeke Tare, u selo Gostilovinu, koje se nalazi baš na ulazu u kanjon rijeke na Prošćenskim planinama“, izjavio je Vučinić u intervjuu publikovanom u „Vijestima“. „Zavolio sam tu prirodu i zbog toga sam diplomirao šumarstvo. Ideja mi je bila da na maštovit i duhovit način opišem zajedništvo živih i mitskih bića u borbi protiv uništenja planete. Istovremeno, priča o duhovima triftara koji nas štite je eho majke prirode što odzvanja kanjonom Tare i šalje poruku čitaocima da se mudro i sa uvažavanjem ophodimo prema svakom živom biću“.[12] Životni put je Žarka 2000. godine doveo u Podgoricu, gdje danas živi i radi.

Na početnoj stranici svoje prve knjige Vučinić je napisao: „Posvećeno jednom đedu koji je znao šta je važno, dvojici mangupa što vole

12 Žarko i Đorđe zovu u prirodu (*Originalna promocija prošćenskih planina*), razgovor vodila Željka Vučinić, Vijesti, rubrika *Kultura*, nedjelja, 22. oktobar, 2017, str. 11.

kupanje u Tari, ženi sa ljubičastim očima i onima koji više ne dolaze, ali su tu“,[13] čime je tematiku i smisao ovog romana mozaičkog karaktera doveo u vezu sa sebi najbližim ljudima, koji čine njegovu širu i užu porodicu.

U uvodu prve knjige, pisac naglašava da je svoje djelo posvetio onima koji su skrajnuti od društva i sami zaboravili da čine sastavni dio prirode, kao i poslovnim uspješnim ljudima, koji jedva čekaju da skinu svoje kravate i uniforme, pa da tokom vikenda osjete blagodeti opuštenog i rasterećenog života koji će im „napuniti baterije“ do sljedećeg ljeta. Ali više od svih drugih, on je svoje bajke posvetio:

„onima koje upijaju naše radosti, suze, kopiraju nas, gledaju očima punim želje da čuju nešto novo. Neće ih zaobići šareni ekrani, ali dajmo im malo šarenih polja i usnulih planina! Neka dotaknu zemlju i oslušnu rijeku. Dajmo im čarobne priče, drevne legende, zagolicajmo im maštu. Nemamo vremena (možda ni mašte) da pričamo priče djeci za laku noć. Naši anđeli zatvaraju oči i ulaze u snove zahvaljujući video igricama. A gdje smo mi, roditelji?“[14]

Od početnih poglavlja prvog toma narativne trilogije, nazvanim *Puh Đorđe i Striborova tajna*, preko središnjih - *Crveno kao krv junačka, Paprat i trska* i *Tajna nevidljive djevojke*, do završnih - *Borba i San ili...,* Vučinić priča mališanima zanimljive priče o realnim i imaginarnim junacima, od đeda Milete i drvodelje Milinka do malenog Vićentija, sina Žirka Velikonosog, kralja Potarskih patuljaka.

Porodica puha Đorđa, njegovog tate Stribora i mame Elvire Gricković prolazi kroz neobične avanture, čiji je siže sa po dva stiha opisan nakon naziva svakog poglavlja, npr. *Tavan pokraj rijeke njegov bješe stan/ to je puh sa greškom što ne zna za san*; *Iz šume pomoć stiže, bradata i stara/ Rastanci su tužni, drugarstvo se stvara; U koštac se uhvati zlo i dobro svijeta/ Od ovoga okršaja zavisi Planeta...*

Ovakvom modernom koncepcijom i kompozicijom romana, rasterećenom i predstavljenom putem kombinovanja proze i poezije, Vučinić se pokazuje kao osoba koja pouzdano poznaje dječju psihu i njihove čitalačke potrebe, te koja im ne nudi štivo koje potcjenjuje ili premašuje njihove uzrasne i interesne sfere.

Kroz poglavlja koja nijesu duga i fabulativno opterećena (u prosjeku iznose manje od dvije strane, upotpunjene maštovitim i živopisnim ilus-

13 Žarko Vučinić: Čudesni svijet puha Đorđa, Gligorije Dijak, Podgorica, 2016, str. 7.

14 Žarko Vučinić: *Uvod*, autorski uvod u zbirku umjetničkih bajki Čudesni svijet puha Đorđa, Gligorije Dijak, Podgorica, 2016, str. 7.

tracijama), on „plete“ interesantne događaje glavnih i sporednih junaka, pa mladim čitaocima ne predstavlja problem da do epiloga iščitaju ovako zanimljivo osmišljenu fabulativnu i motivsku strukturu. Ona je često postignuta gradativnim nizanjem događaja, ali i „pričom u priči“ u kojoj slast i ljepota pričanja počiva na digresijama.

Za drugu knjigu iz ovog ciklusa - *Puh Đorđe duhovi triftara,* Vučinić je dobio nagradu za najbolju knjigu za djecu objavljenu u 2017. godini koju dodjeljuje Udruženje crnogorskih pisaca za djecu i mlade. Vlastitom temom, nacionalnim crnogorskim motivima koji odišu specifičnošću pejzaža, opisima Prošćenskih planina i živim dijalozima junaka, kao i legendama koje pamte najstariji stanovnici Sjevera, ova knjiga u još intenzivnijoj mjeri potencira kako značaj poznavanja najskrivenijih djelova Crne Gore, tako i dubokog pijeteta prema njenoj tradiciji.

Nakon prve knjige o puhu Đorđu, koja je uspješno predstavljena u 2016. godini, čime je privukla pažnju stručne i šire javnosti, autor je sa novom knjigom o nestašnom šumskom stanovniku nastavio da promoviše ljepote crnogorskih planina i kanjona, i što je jednako značajno - očuvanje prirode, ljubavi i prijateljstva. Vučinić je u ovoj savremenoj ekološkoj bajci opisao ljubav prema bisernoj Tari i mističnom predjelu kojim je okružena. Okupan rajskim bojama i legendama predaka, život njegovih stanovnika neodvojiv je od života Prošćenskih planina:

„Mašta me povede poput iskusnog tragača kroz tajanstveni teren“, Vučinić piše u uvodu svoje druge knjige. „Slike skrivenog raja pored plahovite rijeke osvajaju prostor pun knjiga. Treptaj u kome se osjećam blaženo. Koliko je samo generacija ljudi, životinja i drveća utkano u planine Prošćenskih vila? Nepresušni izvor suživota sa prirodom i beskrajni horizont mudrosti“.[15]

Od poglavlja *Buđenje* i *Idol* do završnih - *Niz bistru rijeku* i *Koliko je sati?,* Vučinić je drugom knjigom ovog ciklusa dokazao da najveće čudo prirode predstavljaju biljke jer u njegovoj prozi drveće razgovara i emituje raspoloženja putem mirisa, boja i treperenja lišća. Zato su najčešća stilogena sredstva sa kojima se čitalac može sresti u njegovim romanima za najmlađe personifikacija, onomatopeja i gradacija. Intonacija kojim su ovi romani za djecu pisani lirski je nježna, a istovremeno na osjetljivu čitalačku publiku oni djeluju svojim pedagoškim značenjem i porukama.

Jezik Vučinićevih bajki o Đorđu Puhu je u ravni fantazije, a ipak mališanima razumljiv, što on postiže vještim i znalačkim izborom

15 Žarko Vučinić: *Uvod*, autorski uvod u zbirku umjetničkih bajki *Puh Đorđe i duhovi Triftara*, Gligorije Dijak, Podgorica, 2017, str. 5.

umjetničkih prizora i povezivanjem situacija koje uvijek rađaju nove. Naracijom, opisima iznenadnih susreta junaka, stvaranjem neobičnih slika - često se služi simboličnim i asocijativnim jezikom. Svojim literarnim umijećem otvara do tada skrivene prostore, podižući čudesnu zavjesu dječje imaginativnosti. On piše o šumskim životinjama koje prenose poruku od opšte važnosti - o ljubavi i vrijednostima koje nas oplemenjuju.

Da knjige za najmlađe Žarka Vučinića posjeduju i praktični značaj u smislu upoznavanja djece sa prirodnim ljepotama i uspostavljanja njihove duhovne i fizičke harmonije kroz druženje sa prirodom, dokazuje i postojanje edukativne radionice *Priroda, djeca, mašta - učimo uz puha Đorđa,* namijenjene za mališane od devet do trinaest godina, koju je on osmislio. Koncept radionice je sadržan u tome da se kroz promociju knjige *Puh Đorđe i duhovi triftara* na savremen i originalan način mladima približi značaj prirode, prijateljstva i ljubavi u eri tehnologije i stalnog narušavanja životne sredine. U sklopu radionice, djeca imaju priliku da sa vršnjacima na kreativan i zanimljiv način nauče zašto je važno da provodimo vrijeme u prirodi, koliko je ona zanimljiva, ali i da razvijaju takmičarski duh kroz kviz „Puhoteka“. Na taj način podiže se svijest mladih o važnosti vođenja zdravog života i češćem kontaktu sa prirodom.

Na kraju obje knjige o avanturama puha Đorđa priložena je maštovito osmišljena ilustracija nazvana *Ovdje se sve dogodilo*, koja predstavlja mapu Prošćenskih planina i njihovog okruženja (Đavolji Lazi, Ljeljeni vrh, Sveviđe, Zabrđe, ostaci turske karaule, Zabrčka glava, Zabrdsko jezero, Krstac, Crvena lokva, Miljića brod, Ledenici, Stupsko polje, Konjska lastva, Džukelska jama, Gostilovina), sve do kuće đeda Milete, koja je dom puha Đorđa, kuće đedike Rada i ostalih junaka romana.

Posljednja strana ovih neobičnih knjiga sadrži opis Prošćenskih planina, rijeke Tare i lokaliteta zvanog Crna poda. „Prošćenske planine nijesu samo bajkovite visoravni sa čijih ivica puca jedinstveni pogled na najdublji evropski kanjon čuvene rijeke Tare“, pisac nas upoznaje sa značajem planine i njene okoline koja se nalazi pod zaštitom „Uneska“ kao jedan od najređih ekoloških bisera svijeta. „One su idealno mjesto za komunikaciju sa prirodom, svojevrsna pozornica koja čovjeka ispunjava blaženstvom. U ovoj knjizi naći ćete neke od legendi koje su vezane za Prošćenske planine, rijetko parče Zemlje koje se bori za njen opstanak na jedini mogući način - nudeći nam priliku da osjetimo da smo dio prirode, a ne njeni gospodari“.

U epiloškom segmentu nazvanom *Rijeka Tara*, Vučinić nas upoznaje sa najdubljim kanjonom Evrope (1300 metara) i drugim u svijetu, nakon

čuvenog kanjona Kolorado. Tako saznajemo da je Tara najveća planinska rijeka Crne Gore, dužine oko 150 kilometara, koja je zbog izuzetnog kvaliteta vode poznata kao „suza Evrope“.

Crna poda (za koju sigurno nismo čuli!) je jedinstvena prašuma crnog bora koja se nalazi na lijevoj obali kanjona Tare, na visini od 950 metara, a stara je preko 400 godina. Najviši crni borovi u svijetu nalaze se upravo ovdje i visoki su oko 50 metara. Ovaj lokalitet od 25 hektara proglašen je strogim prirodnim rezervatom i nalazi se u okviru Nacionalnog parka „Durmitor“.

Tako uz Žarka Vučinića djeca i odrasli stiču znanje ne samo iz književnosti i ekologije, već iz tradicije i geografije sopstvene zemlje, čije vrijedne lokalitete većina njenih stanovnika nije posjetila. Zato njegovi čitaoci, vođeni rukom puha Grickovića, imaju priliku da se upoznaju sa dobrim duhovima triftarima, sa njenom živopisnom prirodom, legendama, načinom života stanovnika, poželjevši da i sami postanu dio njenog raskošnog svijeta.

KULTURNA BAŠTINA

ZBORNIK KRSTA MAZAROVIĆA

(Oko 1710)

Diže vojsku [paša] Seidija
I kupi je [polak] Biograda
Prema njemu [Rako]čija bane
Ispod bijela [grada] Kološvaja
Odonle se paša podigao
I otide u Ardelj bijeli
I došo je iznad Kološvaja
Spored vojske Rakočije bana
Rakočije šatorovi bijeli
Seidini bijeli i zeleni
I Seidin od svile zelene
Na njemu je alen kami dragi
Sveđ se paši večerati vidi
I bez svijeće i bez mjesečine
Ban šedeći hladno vino pije
Svojijem zetom i mladijem sinom
Bane im je lijepo govorio
Kada sautra na pašu udrimo
Vami paša meni zelen šator
I šatorom alem kami dragi
Ovo veli Boga ne spominje
Tu se zgodi Maleta vojvoda
Ovdi se je banu [zafalio]
A bogami bane Rakočija
Sutra ću ti [pašu] uhfatiti
I sarukom savezati ruke
I vezana preda te dovesti
Neka činiš što je tebi drago
To govori Boga ne spominje
To se bješe i do paše čulo

Kada šutra dan bio svanuo
Izišo je paša Seidija
Izišo je pred šator zeleni
Roneć suze niz bradu bijelu
Tu se nađe Đanum buljubaša
Dobro mu je jutro nazivao
I ove mu riječi govorio
Kaži meni paša Seidija
Koja ti je golema nevolja
Da toliko grozne suze roniš
Veli njemu paša Seidija
Nevolja m je Đanum slugo vjerna
Gledaj dolje u vojsku banovu
Šatorove bijele i crljene
Ono su ti Malete vojvode
Sinoć se je banu zafalio
Da će mene pašu uhfatiti
I sarukom [savezati] ruke
Jošter veli [paša] Seidija
Da mu dođu dva čauša mlada
I dovedu Topuz-delibašu
Da mu kaže đe će udariti
Otiđoše dva čauša mlada
Dovedoše Topuz-delibašu
Celeova mu ruku i kolino
I veli mu paša Seidija
Da ti kažem vjerna slugo moja
Đe ćeš sautra s vojskom udariti
Što je ono od po polja ravna
Od po polja do vode Marice
Đe se vide krštaci barjaci
Ono su ti Peja Kulišića
Dokle paša vojsku uredio

U to Đanum kavgu zametnuo
I doziva Maletu vojvodu
Hod na medan Maleta vojvoda
Sinoć si se banu zahfalio
Da ć našega pašu uhfatiti
Al na medan Maleta ne smije
Neg izide Pejo Kulišiću
Obje su se vojske udarile
Sreća prispje paši Seidiji
Jer pogubi vojsku Rakočinu
I od vojske niko ne pobježe
Nego samo Rakočija bane
Ali ne bi ni on pobjegao
Neg ga ćera luda adžamija
On pobježe gradu Kološvaru
I odonle tanku knjigu piše
I posla je u Kašiju bijelu
Pošljite mi lagane intove
Turci me su mnogo obranili
Dokle knjiga u Kašiju dođe
U to umrije Rakočija bane
I Turci mu Ardelj osvojiše
Glas dopade kralju njemačkomu
Da je umro Rakočija bane
I Turci mu Ardelj osvojili
Zato kralju [vojsku] uredio
I poslo je u Kašiju bijelu
I dovede sina Rakočina
I hrani ga kod svoga kolina
A u Beču gradu bijelomu
I sada je k Beču bilu gradu.

ZBORNIK NIKOLE MAZAROVIĆA

(Oko 1775)

*

Knjigu pišu suđe Paštrovića
Ter je šalju u mjestu Perastu
Arambaši Popovića Niku
Arma Niko tvoje fušte tanke
Jer ocinjske nama dodijaše
Vodu nami robje na sramotu
I araju naše vinograde
Kada Niku knjiga dopanula
Brzo arma do tri fušte svoje
Noćno dođe ponti Volovici
Lijepo Niko straže razredio
Dikezića ispod Paštrovića
A Đurića put grada Ocinja
A on Niko ponti Volovici
Kada sutra bijela zora bila
S kraja Nika straža dozivaše
Na noge se Popovića Niko
Evo jedro u more debelo
Po prilici da su Ocinjani
Kad je Niko stražu razumio
Pođe junak za jedro niz more
Brzo Niko jedro dostignuo
Udriše se prahom i olovom
Ma mu ništa učinit ne može
Ma Niku mi dobra pomoć dođe
Od Đurića svoga sestričića
Ufatiše tursku ormanicu
Zdravo došli u mjestu Perastu
Lubarduć i popije(va)jući

*

Kliče straža sa vr Kamenara
I doziva u mjestu Perastu
U Perastu Zambelića Luku
Suđo naša Zambelića Luko
U Đuriće stojat ne možemo
Od pušaka i od nakarada
Od turskije konja i sokola
Od junaka Osman kapetana
Bujovića na medan poziva
Da mu dođe na medan junački
Jošte tako oni u riječi
U Perastu tanka knjiga dođe
A na ruke Bujovića Vicku
Od junaka Osman kapetana
Na znanje ti Bujovića Vicko
Evo ima tri bijela danka
Da te čekam na medan junački
Kako je Vicka knjiga dopanula
Kada viđe što mu knjiga piše
Nosi knjigu na Velju ulicu
Svome dondu Balovića Krilu
A moj dondo Balovića Krile
Tanka me je knjiga dopanula
Od junaka Osman kapetana
Evo ima tri bijela danka
Da me čeka na medan junački
Oću li poć dondo dobro moje
Govori mu Balovića Krile
A moj sinko Bujovića Vicko
Uzdaš li se u srce junačko
Da ćeš sinko dobiti megdana

On je svome govorio dondu
Ja se uzdam u srce junačko
I mojega Boga velikoga
I Blažene Gospe od škrpjela
Da ću dondo dobiti medana
Skupiše se mladi Peraštani
Uljegoše u Sveti Nikola
I oni se Bogu pomoliše
I Blaženoj Gospi od škrpjela
Pak se oni mladi razrediše
Za đevera Raškovića Stijepa
Tetedara Zambelića Luka
Oko njega mladi Peraštani
I armaše velike gajete
I pođoše na Jošicu ravnu
Na Jošicu perašku granicu
Kad ga viđu Osman kapetane
Zarežao kako konj bijesni
Eda bi se dijete prepanulo
Paka je on junak govorio
Ovo li je moja mendadžija
U njega su ruke đetetove
Bijelo lice kako u đevojke
Govori mu Raškoviću Stijepo
Ne boj mi se Osman kapetane
Ako mu su ruke đetetove
Ma mu u ruke mačić prikladuje
Ako mu je lice od đevojke
Ma je Vicko srca junačkoga
Služiće te koliko ti drago
Sastaše se dvi(je) mendadžije
Za junačko zdravje upitaše
U bijelo lice celivaše

Pak se oni mladi udariše
Stade ćerat Osman kapetane
Mlađahnoga Bujovića Vicka
Tad zavika Zambelića Luko
Udri s pontom Bujoviću Vicko
Udri pontom ostala ti pusta
Stade Vicko pontom udarati
Sveđe mu pontom uz obraz iđaše
Bijelo mu je lice nagrdio
Desnu mu je ruku ošekao
Govori mu Osman kapetane
Bujoviću moj gospodičiću
Nemoj pontom bogome te kumim
Tvoj je medan i tvoje junaštvo
U ladnu ga je vodu saćerao
Ma govori Osman kapetane
Bujoviću moj gospodičiću
Ne ćeraj me u ovu vodu ladnu
Tvoj je megdan i tvoje junaštvo
Tvoje Vicko i tvojije Peraštana
Pušti mene dvoru bijelome
Pokloni mu britku sablju svoju
Tad muštuluk u Perast uzeše
Majci svojoj Bujovića Jeli
Muštuluk ti Bujovića Jelo
Vicko ti je dobio megdana
Nagrdio Osman kapetana
Lijepa je muštuluka dala
Lijepu tanahnu košuljicu
Ni od svile ni od bijela platna
Neg od srme i od suha zlata
I drugi su muštuluk uzeli
U njegove drage vjerenice

Tašti svojoj Zmajevića Jani
Muštuluk ti Zmajevića Jane
Vicko ti je dobio medana
Ona lijepa muštuluka dava
Jednu lijepu vezenu maramu
Ni od svile ni od bijela platna
Neg od srme i od suha zlata
Zdravo došli u Perastu mjestu
Lubarduć i popi(je)vajući

Način za čuvati se od ovake čeljadi false

Od kuće kapljive i razmetna sina
I žene krljive i dima komina ukloni me Bože
Čovjeka plješiva aliti bez brade
I bijelija uzliva iz neba i grada ukloni me Bože
Od tminave spile sila ognjena
Prijedora i kile potopa vodena ukloni me Bože
Od gromonje buke od starca režeća
I kopilske struke i mlaca pržeća ukloni me Bože
Od nosah rtatijeh sušede režeće
I žena bradatijeh godulje smrdeće ukloni me Bože
Od čovjeka roma pjegava biljega
I nemirna doma i žene ka miga ukloni me Bože
I što je razroko potajno uljeno
Što pili bez oka i razbludnije žena ukloni me Bože
Od starca od luda od srabih i franac
I krivoga suda i fratarskijeh konah ukloni me Bože
Od arača od cara i morskije valova
I falsije fratara zvijeri gorskije ukloni me Bože
Čovjeka kad pine ter se sam pogrdi
Od broda sintine kad se usmrdi ukloni me Bože

Od imbenih suza od mačka i mačke
I od vruća kad kušaš i bešede lapske ukloni me Bože
Od skakljiva broda i od stara plota
I gubava roda i mahnita skota ukloni me Bože
Od usione službe prijatelja imbenije
I lupeške družbe i mladijeh ispraznije ukloni me Bože
Od sljepačkijeh štapa i ljetnjije posta
I oholije lava i neznanoga gosta ukloni me Bože
Bogate đevojke za ubozijem udate
I plahe kobile toprva uzdane ukloni me Bože
Jezika grkova i godulje slijepe
Čovjeka grbava i domaće lijepe ukloni me Bože
Broda bez jedara i krpca crevjara
Paruna nevješta zloćudna noćera ukloni me Bože
Čovjeka dvobrazna koji u zemlju gleda
Od njega se uklanjat jere je bez vjere ukloni me Bože